3 1761 06563529 4

…DER FRA EN JERUSALEMSFÆRD

AF

J. St. Munch.

BRIEF
DSA
0041505

429

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/minderfraenjerus00munc

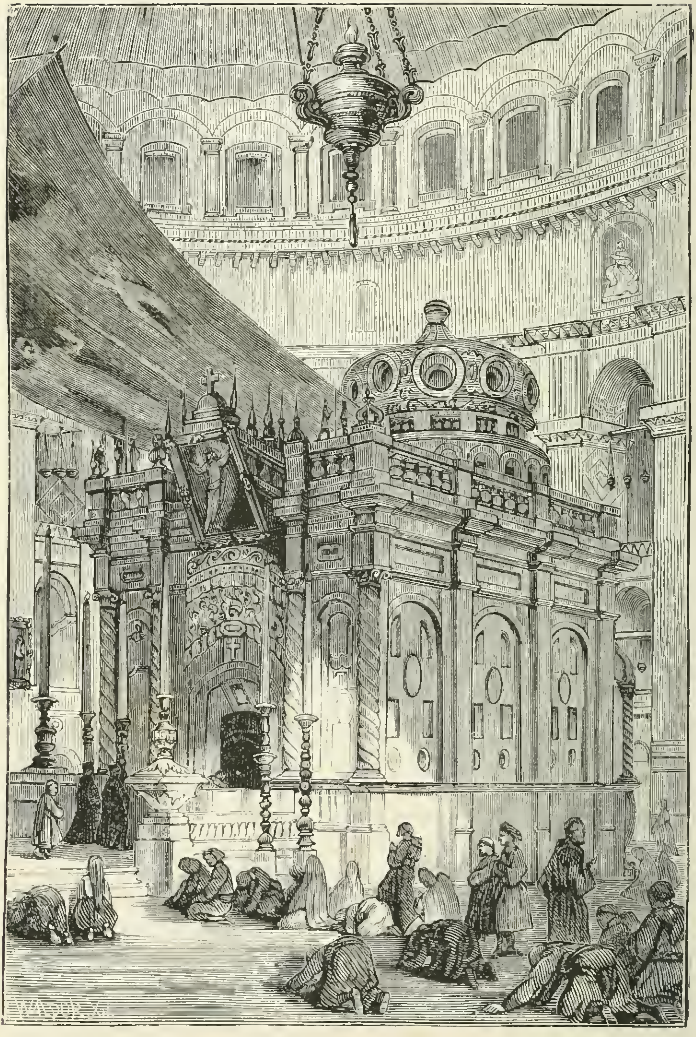

Den hellige Gravs Kirke.

Minder

fra

En Jerusalemsfærd.

Af

J. St. Munch,
Prest.

Med 14 Illustrationer og et Kart over Jerusalem.

Første Tusinde.

Kristiania.
P. T. Mallings Boghandels Forlag
(G. Kr. Johs. Parmann).

Forord.

Meget af hvad denne lille Bog indeholder, har været trykt i mit for nogle Aar siden udgivne, men ikke meget udbredte Blad „Vidnet“. Da flere har ønsket at se disse Reiseminder samlede, har jeg paany gjennemgaaet og fuldstændiggjort dem og fremlægger dem da i denne Form for velvillige Læsere. Enhver vil kunne se, at her ikke er Tale om noget nyt Bidrag til det hellige Lands Beskrivelse; thi dertil var mit Ophold for kort, og desuden har vi jo fra nyere Reisende flere gode Bøger i den Retning. Disse Reiseminder er kun at ligne med de Smaating, som Jerusalemsfareren gjerne tager med sig hjem for ved dem at styrke og bevare det paa de hellige Steder modtagne Indtryk, og forat vise dem frem for Venner. Derfor træder ogsaa det opbyggelige mere i Forgrunden. Hvad det topografiske og historiske angaar, har jeg konfereret med Vogts store Værk, med Murrays Hand-Book, med Richard og fl.

Forf.

Indhold.

		Side.
Forord		1
I.	Reisen til Jaffa	7
II.	Jaffa	15
III.	Op til Jerusalem:	
	1. Første Dag	20
	2. Anden Dag	24
IV.	Jerusalem:	
	1. Almindelig Beskrivelse	30
	2. Den hellige Gravs Kirke	37
	3. Langfredag i Gravkirken	43
	4. Er Gravkirken opført paa rette Sted?	47
	5. En Paaskebetragtning ved Kristi Grav	51
	6. Via dolorosa	56
	7. Omars Moske	62
	8. Zion	65
V.	Omkring Jerusalem:	
	1. Hinnoms Dal	72
	2. Kedrons eller Josafats Dal	74
	3. Den gyldne Port	77
	4. Getsemane Have	81
	5. Oliebjerget	85
	6. Bethania	89
VI.	Bethlehem:	
	1. Til Bethlehem	94
	2. En Julebetragtning ved Bethlehems Grotte	104
	3. Immanuel	109
VII.	Slutning	114

Fortegnelse over Illustrationerne.

1.	Det Indre af den hellige Gravs Kirke	(Titelbillede)
2.	Jaffa	Side 5
3.	Jerusalem	„ 30
4.	Damaskusporten	„ 32
5.	Parti af Jerusalem	„ 35
6	Via dolorosa	„ 56
7.	Omars Mosfé	„ 63
8.	Nadversalen	„ 69
9.	Den gyldne Port	mellem Side 76 og 77
10.	Stefansporten	Side 79
11.	Getsemane Have	mellem Side 82 og 83
12.	Rachels Grav	Side 95
13.	Bethlehem	mellem Side 98 og 99
14.	Fødselskirken	Side 101

(Billede No. 3 er laant fra Holmboe's „Bibelsk Real-Ordbog", Billederne No. 4 og 6 laante fra Koren's „Reiseindtryk og Skildringer", Billede No. 5 er laant fra Verne's „Jordens Opdagelseshistorie" og Billederne No. 7—14 laante fra Vogt's „Det hellige Land.")

Jaffa.

I. Reisen til Jaffa.

Ved Suez-Kanalens Aabning var jeg ombord paa et Krigsskib, der var draget opad Kanalen til Ismailia, en ny anlagt By midtveis mellem Port-Saïd, der ligger ved Kanalens Udmunding i Middelhavet, og Suez.

Jeg var nu saa nær det hellige Land, at jeg ikke kunde modstaa den daglig stigende Lyst til at faa sætte Fod paa den hellige Grund. Jeg havde imidlertid saa længe udsat Reisen, at jeg kun havde en Uge igjen af den Tid, Skibet skulde opholde sig i Kanalen. Saa gjaldt det da at benytte Tiden, og da vi (min Ledsager og jeg) havde faaet Underretning om, at et østerrigsk Dampskib hveranden Lørdag Eftermiddag Kl. 4 anløb Port-Saïd for Jaffa, og da det just var den Lørdag Skibet kom, maatte vi se til at komme ned ad Kanalen Lørdag Formiddag, forat vi i Port-Saïd kunde gaa ombord paa Dampskibet. Men den lille Kanalbaad, som gik mellem Ismailia, hvor vi laa, og Port-Saïd, behøvede 6 Timer forat gaa Kanalen ned, hvorfor vi Lørdag Morgen fik Baad fra Krigsskibet og roede henad Kanalen forat træffe Kanalbaaden. Jeg fortæller dette saa omstændeligt, forat man lettere skal kunne sætte sig ind i de Vanskeligheder, som mødte os i Begyndelsen af vor Pilgrimsvandring, og som syntes at skulle gjøre det ganske umuligt for os at naa vort Maal, men som Herren dog i det allersidste Øieblik ryddede afveien, forat vi skulde lære, at naar vi satte os fore „at drage op til

Jerusalem", maa det være ham alene, som fører os frem, og at vore Beregninger slet intet duer. Det var mig derfor en høist lærerig Reise denne fra Ismailia til Jaffa, og jeg har mangen Gang siden fortalt den til Venner, der har været enige med mig i, at den er som et Billede paa den Troendes Færd her i Livet, hvor den ene Vanskelighed optaarner sig efter den anden, den ene Skuffelse afløser den anden, men hvor Herren dog paa sin egen stille Maade bringer Alt i Orden og lader os naa det af ham satte Maal.

Men tilbage til Reisen nedad Kanalen. Efterat have roet et kort Stykke Vei mødte vi ganske rigtigt Kanalbaaden, som vi praiede og fik til at stoppe. Men stor var vor Skuffelse, da det blev os betydet, at vi ikke kunde faa være med; thi den lille Dampbaad førte kun Post, men ikke Passagerer; derimod gik Passagerbaaden Kl. 2 Middag, og med den kunde vi da gaa. Med denne Besked blev vi affærdigede, og Baaden reiste videre. Hvad skulde vi nu gjøre? Det kunde ikke hjælpe os noget at reise Kl. 2, thi da ankom vi først til Port-Saïd Kl. 8 om Aftenen, altsaa 4 Timer for sent til at kunne seile med det østerrigske Dampskib til Jaffa. Anden Befordring nedad Kanalen var ikke at erholde, intet andet Dampskib afgik senere paa Aftenen fra Port-Saïd, og værst af alt: naar vi ikke kom afsted denne Lørdag, saa var der intet andet for end at opgive den hele Reise, thi vi kunde jo ikke vente til en følgende Uge, da Krigsskibet skulde reise saa snart.

Meget nedslagne roede vi da tilbage til Skibet og tænkte kun paa, hvor taabelig vi var, som havde udsat vor Pilgrimsfærd til den sidste Uge og ikke for benyttet os af den givne Leilighed til at komme afsted. Som vi imidlertid roede, passerede vi et tyrkisk Skib, hvis Lods, der hilsede os, havde været ombord hos os og derfor var os bekjendt. Det faldt os da

ind at spørge ham, om han ikke vidste om noget andet Dampskib, som gik fra Port-Saïd til Jaffa end det omtalte østerrigske. Vi vilde saa nødigt opgive Turen og klyngede os derfor til ethvert lidet Halmstraa, som vi troede kunde bringe Haab. Og se, han vidste at fortælle os, at dersom vi gik med Passagerbaaden Kl. 2 og ankom til Port-Saïd Kl. 8 Aften, saa kunde vi den følgende Morgen (Søndag) tage med et fransk Dampskib, som da vilde anløbe Port-Saïd.

Glade blev vi, og med let Sind kom vi tilbage til vort Skib, hvor vi altsaa kun behøvede at opholde os nogle Timer forat kunne komme afsted med Baaden Kl. 2. Til bestemt Tid kom ogsaa det lille Passagerdampskib nedad Kanalen, vi praiede, og meget artigt stoppede Dampskibets Fører straks og lagde ind til Krigsskibet, saaat vi kunde gaa lige ombord. Ret frydefulde tilvinkede vi vore Landsmænd ombord paa Krigsskibet vort Farvel og dampede saa nedad Kanalen, taknemmelige over, at vi dog nu skulde komme til det hellige Land, som saa længe havde været Maalet for vore Ønsker.

Vi havde vel reist et Par Timer, da Føreren kom hen til os forat skaffe os Billet. Med fuld Tillid til Lodsens Udsagn sagde vi da til ham: „det er jo saa, at vi først kommer til Port-Saïd Kl. 8?" „Ja, mine Herrer." „Vi skal til Jaffa og kan saaledes ikke komme med det østerrigske Skib; men der gaar jo et fransk Dampskib imorgen tidlig fra Port-Saïd?" „Nei, mine Herrer; der gaar intet Dampskib fra Port-Saïd til Jaffa imorgen; det er først næste Søndag." Forfærdede spurgte vi da: „Men er det altsaa ikke muligt hverken idag eller imorgen at komme til Jaffa?" „Nei, mine Herrer; det østerrigske Skib gaar nu (Kl. var da omtrent 4 Efterm.), og senere gaar der intet; det er umuligt at komme til Jaffa før næste Søndag." Men allerede næste Lørdag skulde vort Krigsskib reise, og saa-

ledes var da nu paany alt Haab ude, og hvad der gjorde Skuffelsen endnu bitrere, vi maatte betale Fragt til Port-Saïd, ligge der om Natten i et kostbart Hotel, og saa vende tilbage for anden Gang til vort Skib med lange Ansigter og uforrettet Sag. Havde vi bare været saa kloge at spørge os for, førend vi gik ombord i denne kjedelige Passagerbaad, saa havde vi itide faaet rigtig Besked og havde sparet baade Penge og Ærgrelse, men nu maatte vi følge med, enten vi vilde eller ei, og det til ingen Nytte. Saa tænkte vi, da vi triste ihu drog ned ad Kanalen, med Opgivende af enhver Tanke paa nogensinde at naa det hellige Lands Kyster.

Men Herren tænkte anderledes, og hvad han tænker, det sker, trods alle vore Tvivl og Bekymringer. Og bekymrede var vi, da vi nærmede os Port-Saïd, thi paa Grund af den store Sammenstimlen af Reisende i Anledning af Suez-Kanalens Aabning var de faa Hoteller overfyldte og tilmed overordentlig dyre, saa vi ikke havde megen Lyst til at tage ind der, selv om vi kunde faa Plads, hvilket var meget tvivlsomt. Vi kom derfor til det Resultat, at vi vilde gaa ombord enten i det svenske eller det danske Krigsskib, som laa paa Havnen, og bede om Nattekvarter der, hvilket vi vidste ikke vilde blive os nægtet. Men saa var igjen Spørgsmaalet: hvilket af disse skulde vi vælge? Min Ledsager holdt paa det svenske, og jeg paa det danske; men efter en kort Dissents gav jeg lykkeligvis efter og samtykkede i at gaa ombord i den svenske Fregat „Vanadis", som laa temmelig langt ude.

Ankomne til Port-Saïd fik vi os straks en Baad og roede da i deiligt Maaneskin ud paa den rummelige Havn. Vi havde vel roet en fem Minuters Tid, da jeg skimtede Omridset af et stort Dampskib. Tænk, om det var det østerrigske! Jeg meddelte min Tanke til min Ledsager, men han rystede kun paa

Hovedet med den Bemærkning: „her ligger saa mange Dampskibe, og der er ingen Rimelighed for, at dette er det østerrigske; det er vist for længe siden reist." Men jeg fik dog drevet igjennem, at vi gjorde en liden Omvei og roede hen til Dampskibet forat sporge os for. Det var en Anelse hos mig, som blev stærkere og stærkere, jo mere vi nærmede os Skibet, og da vi var komne paa Praiehold, skyndte jeg mig at raabe af al Magt: „Skal dette Dampskib gaa til Jaffa?" „Ja", lød en Stemme fra Skibet. Dette „Ja" glemmer jeg aldrig, det var jo en ligefrem Bønhørelse. Saa spurgte jeg da videre: „Er dette det østerrigske Skib?" „Ja". „Hvorfor er det ikke reist?" „Det er forsinket, vi skal først reise inat til Jaffa." Lovet være Herren! Hvad der yderst sjelden skede, nemlig at dette Dampskib blev forsinket, det var nu Tilfælde; det laa der og ventede paa os to Pilgrimme, hvem Herren havde sendt adskillig Prøvelse, forat vi saamegetmere skulde lære at forstaa, at han griber ind ogsaa i de smaa Ting, og at han har de fineste Traade til vort Livs Lykke i sin Haand. Jeg raabte da atter op til Skibet: „Kan vi to faa være med", og efter en liden Pause fik vi det frydefulde Svar: „Vær saa god at komme ombord."

Saa farvel „Vanadis", farvel Hoteller i Port-Saïd, farvel alle Bekymringer og dumme Sorger, Herren vil føre os til det Sted, hvor han vandrede, hvor han led, hvor han døde og opstod fra de Døde: snart skal vi sætte vor Fod paa hellig Grund. Ja, da vi traadte ombord i det store Skib, der laa saa roligt paa Vandet i den lyse Maaneskinsaften, da var det som om vi allerede havde en Fornemmelse af det hellige Lands Nærhed, thi nu var det jo, med Herrens Bistand, kun nogle faa Timer, inden vi skulde faa Lov til at stige iland i „Joppe", hvorfra vi skulde drage op til Jerusalem.

Vi følte os allerede som Pilgrimme, og da vi var bleven anvist vort Lukaf, var det mig en Trang at aabne mit Hjerte for Herren og takke ham inderlig for hans underlige Førelse. Hvor saare let vi kunde have tabt denne gunstige Leilighed til at komme til det hellige Land, ja alt hang ligesom i et Haar. Havde jeg f. Eks. været paastaaelig og maaske faaet min Ledsager overtalt til at følge med ombord i det danske Krigsskib, da havde vi aldrig naaet Jaffa-Skibet; thi den danske Fregat laa længere inde og paa en anden Kant, og havde vi taget iland i et Hotel, saa havde der jo heller ikke været Tale om at komme med Dampskibet. Men saa underligt ledede Herren vor Vei, at vi netop skulde passere det Skib, der ligesom havde Ordre til at ligge og vente paa os to Stakler, der saa nylig havde knurret i vort Hjerte og opgivet alt vort Haab. „Menneskets Hjerte optænker sin Vei, men Herren stadfæster hans Gang“ kunde jeg udbryde, da vi tidlig Sondag Morgen (sidst i November) dampede ud af Havnen og i deiligt Solskinsveir satte ud paa det blaa Middelhav for at seile til det hellige Lands Kyster.

Om selve Seiladsen er ikke meget at fortælle. Ombord var der et tysk Reise-Selskab, bestaaende af omtr. 20 Herrer og nogle faa Damer, der ogsaa agtede sig til Jerusalem; de saa just ikke meget pilgrimsmæssige ud, men lod til mere at betragte Reisen som en almindelig Forlystelsestur, hvad den vel og for de fleste af dem kun var. For dog at faa et ydre Præg, der i deres Tanke kunde svare til Situationen, havde nogle af dem iført sig orientalske Dragter med lange Kaftaner, Schawls og Turbaner; men dette gjorde kun, at de saa ud som Medlemmer af en omreisende Skuespillertrop, og stak ganske løierligt af mod deres tyske Ansigter og tyske Tale. Da gjorde det et ganske anderledes godt Indtryk at betragte en Skare simple

Arabere, der laa sammenstuvede paa Fordækket; hvor smudsige og usselt klædt de end var, saa var der dog Natur og Sandhed hos dem; de saa vistnok ikke ud til at befinde sig vel ombord, men de var taalmodige og stille og fandt sig med østerlandsk Resignation i sin Skjæbne.

Saa gled da Skibet hurtigt frem over Middelhavets ikke saa ganske rolige Bølger, og om Aftenen, da Maanen hævede sig over Horizonten, belyste den en klippefuld Kyst, der skraanede steilt af mod Havet, og paa hvis bratte Heldning vi i det dæmrende Halvlys saa en Mængde hvide Huse: det var „Joppe" eller som det nu heder: „Jaffa".

Skibet ankrede paa Rheden, thi om Havn er der ikke Tale, og fra Dækket kunde vi nu fryde vort Øie med Skuet af det hellige Land, som laa der for os i hemmelighedsfuld Dunkelhed, hartad som et Drømmesyn, saa jeg neppe kunde tro mine egne Sandser, om dette var Virkelighed eller blot en Drøm. Men Virkeligheden seirede dog, og atter kunde jeg hjertelig takke den kjære Herre Gud, som saa kjærligt havde fort os over de dybe Vande og nu snart vilde give os Lov til at betræde det Land, hvor vor Frelser og hans hellige Apostle vandrede om fra Sted til Sted.

Inden jeg forlader Skibet, maa jeg fortælle en liden Tildragelse, som baade rørte og beskjæmmede mig. Da Solen var gaaet ned, førend vi endnu saa Land, sad jeg alene paa Agterdækket; thi min Ledsager var i Kahytten, og det støiende tyske Selskab havde Søsygen forlængst bragt til Ro i deres Køier. Som jeg sad der i mine egne Betragtninger, ser jeg en Opvarter komme opad Kahytstrappen med et Teppe, som han breder ud paa Dækket agter, hvorpaa han fjerner sig. Straks efter kommer en fornem klædt Tyrk, som jeg før ikke havde bemærket; han gaar hen til Tæppet, falder paa sit Ansigt, vendt mod Østen,

og holder sin Aftenbøn med sagte Stemme, og med en Andagt, som det gjorde godt at iagttage. Han skyndte sig ikke, han saa ikke til høire eller venstre, om maaske Nogen iagttog ham, men syntes helt optaget af sin Andagtsøvelse, der varede ret længe, medens han Gang efter Gang bøiede sit Ansigt mod Dækket. Da han var færdig, gik han stille ned igjen, Tjeneren kom og hentede Teppet, og jeg var igjen alene.

Skal jeg sige, at jeg følte mig beskjæmmet? Jeg maa tilstaa det. Vi Kristne er mangen Gang forlegne, naar vi i Selskab med Fremmede holder vor Bordbøn, og denne Mohamedaner skammede sig ikke ved at falde paa sit Ansigt paa Dampskibets Dæk. Han bøiede Knæ for Allah gjerne i Alles Paasyn, vi tør ikke bøie Knæ for Jesus, naar vi sees omend blot af nogle faa! Hvor mangen luthersk Kristen skulde vel paa et Dampskib herhjemme have Mod til at bøie Knæ paa Dækket, selv om kun den tause Aftenhimmel var Vidne til hans Aftenbøn? Tænk om maaske dog en og anden Dødelig saa ham? Ak, vi arme, lunkne, frygtagtige Kristne, hvor kan vi forundres over, at Verden ler ad os, naar den ser, hvor vi frygter den og ikke tør være os vor egen Andagt bekjendt. Lønkammeret er vistnok skjønt og er vel ogsaa det bedste Bedested; men skal vi altid krybe i Skjul, skal aldrig Verden se vor Andagt uden i de indviede Templer?

II. Jaffa.

Inden vi kunde sætte vor Fod paa det hellige Lands Grund forestod os dog endnu en liden Prøvelse. Søen gik nemlig høi, da det var begyndt at blæse temmelig stærkt, og da det tilmed var sildig Aften, kom ingen Baade ud til os. Kapteinen lod affyre Skud og opsendte Raketter, men forgjæves. Det blev Nat, og da det ikke var at vente, at man vilde vove sig ud saa sent, lod han begge Ankerne falde og beredte sig til at blive liggende indtil Morgenen, men med den bestemte Erklæring, at dersom endda ingen Baad viste sig, maatte han seile videre til Beiruth, og da vilde det have været umuligt for os at komme til Jerusalem og tilbage til Port Saïd i den os givne Tidsfrist. Vi blev derfor ikke lidet glade, da vi ved Daggry saa flere Baade sætte fra Land og arbeide sig gjennem den svære Sø ud til os. Skjønt ikke uden Fare kom vi da ned i en af disse, der af Bølgerne kastedes op og ned og nær havde slaaet sig istykker mod Skibet, men vi naaede dog lykkelig Land, — og saa stod vi da paa hellig Grund! Men hvor gjerne vi end vilde hengive os ogsaa til hellig Stemning og i stille Fred nyde den skjønne Virkeligheds glade Bevidsthed, saa var det os dog ikke muligt, thi en saadan Larmen og Skraalen og Støi og Spektakel har jeg ikke engang i Amerika været

Vidne til. Dertil bidrog vistnok, at det tyske Selskab ogsaa var med iland, men mest støiede dog Araberne, der skulde have deres Betaling, og som vilde bære vort Tøi ud til det tyske Hotel, der ligger nær Byen. Det hele var mig et Billede paa Livet og mindede mig om, hvor ofte det times os, at naar vi ret glæder os til at kunne nyde en Dag i Stilhed eller at kunne opløfte vor Sjæl til Gud i Andagt og styrkes ved hellig Stemning, da kommer der helst Forstyrrelser og Hindringer baade indenfra og udenfra, saa vi kun faar smage Skuffelsens Bitterhed. Men endelig kom vi dog igjennem disse mange trivielle Optrin med paatrængende Dragere, fordringsfulde Baadfolk, og kjedelig Toldvisitation og kunde i Flok og Følge vandre med vor valgte Fører hen til det nævnte Hotel, der ligger straks udenfor Byen paa en Høide ved det brusende Hav og omgivet af Palmer, Cypresser og Orangetræer. Her kunde vi da hvile os ud nogle Timer, inden vi tiltraadte Reisen op til Jerusalem, og finde lidt Ro til at takke Herren for hans Godhed mod os, at vi virkelig var i Abrahams, Isaks og Jakobs Land og snart skulde faa se Staden, hvorfra Lyset er udgangen over Jorderige.

Medens vi da hviler der under Palmens og Cypressens Skygge og har det velbekjendte „Joppe“ lige foran os, kan vi ikke bruge Tiden bedre end ved at slaa op vor Bibel og se efter, hvad vi der kan læse om denne lille uanseelige By, der dels ligger ved Klippens Fod, dels klynger sig opad samme, men som er omgivet af den deiligste Natur, af et Bælte af Orange- og Figenhaver, hvis søde Duft ikke fryder mindre end Skuet af Træernes blankgrønne Blade og de ranke Palmers Kroner, der mindede os paa engang om den evige Sommers og den evige Freds Palmegrene og tillige om den Livsens

Krone, der skal vorde dem tildel, som er tro indtil Døden og faar komme ind i det himmelske Kanaan.

Joppe eller „Japho" finder vi første Gang nævnt Josv. 19, 46, hvor det opregnes blandt de Søstæder, som tilfaldt Dans Stamme. Dernæst omtales det i 2 Kron. 2, 16 som den Søhavn, hvorhen Tyrus's Konge Huram skulde sende Tømmerflaader af Libanons Cedre til Salomo, at han derfra kunde føre dem op til Jerusalem. Iligemaade blev Cedertømmer til Templets Gjenopbyggelse under Esras bragt fra Zion og Tyrus til Japho (Esr. 3, 7). Fra dette Sted var det ogsaa, at Profeten Jonas vilde fly fra Herrens Ansigt og gik ombord paa et Tharsis-Skib (Jon. 1, 3). Men mest kjær er dog Joppe bleven os, efter hvad vi læser i det nye Testamente. Her var det, at Apostelen Peter opvakte den fromme Disciplinde Tabita fra de Døde: „men det blev vitterligt over hele Joppe, og Mange troede paa Herren. Og det skede, at han blev mange Dage i Joppe hos en vis Simon, en Garver" (Ap. Gj 9, 36 fl.). Her var det jo ogsaa, at den samme Apostel, da han forrettede sin Bøn paa Husets flade Tag, havde det bekjendte Syn af rene og urene Dyr og hørte Herrens Røst: „Staa op Petrus, slagt og æd", hvorefter han fik Befaling til at følge de Mænd, der fra Hovedsmanden Kornelius i Cæsarea var sendte til Joppe forat formaa Petrus til at bringe ham Evangeliet. „Den anden Dag drog Petrus med dem, og nogle af Brødrene fra Joppe gik med ham" (Ap. Gj. Kap. 10).

Saa er da Joppe det første Sted, hvorfra der udgik Mission til Hedningerne, og det maa være med dyb Taknemmelighedsfølelse, at den troende Kristen besøger denne lille Stad paa Bjerget, hvor Herren aabenbarede for sin tro Discipel sit Raad til Hedningernes Frelse, og hvor altsaa „Adskillelsens Mellemvæg" blev nedbrudt, saa at „begge (baade Jøder og Hedninger)

bleve forligte i et Legeme med Gud formedelst Korset, da han ved dette ihjelslog Fiendskabet" (kfr. Eph. 2). Endnu vises Garveren Simons Hus „ved Havet", men dersom det endnu er til, maa det være bevaret ved et særegent Under; thi Joppe har flere Gange været herjet og brændt, navnlig blev det ganske ødelagt af den romerske Feltherre Cestius, der lod henved 5000 af dets Indvaanere nedsable, og senere — i Aaret 636 — blev det indtaget af Saracenerne. Men omend Simons Hus forlængst er jevnet med Jorden, og det er det sandsynligste, da Herren ikke pleier at gjøre Undere med de døde Stene, saa staar dog selve Joppe der den Dag idag*) som et Symbol paa, at „Adskillelsens Mellemvæg er nedbrudt", thi den er Indgangsporten til det hellige Land, og indad den drog ikke blot i Korstogenes Tider de tapre Korsfarere, men gjennem Tiderne indtil nu har Skarer af Pilgrimme fra alle Vestens Lande her sat Stevne for at drage til Jerusalem, baade Jøder og Hedningekristne, saa Peters Syn er bleven til Virkelighed: „hvad Gud haver renset, holde du ikke for urent."

Det er, som om en særlig Velsignelse omgiver Joppe, thi som den er favnet af Middelhavets blaa Bølge, der bringer Pilgrimsskaren til den, saa er den som sagt omkrandset af de skjønneste Haver, hvor de gyldne Frugter herlig kvæger den trætte Pilgrim, saa vi mindes „Sarons Blomst og Dalenes Lilie" i Høisangen, og siger med Sangeren: „Figentræet krydrer sine Figener og Vinrankens Blomster dufte; stat op, kom min Veninde, min skjønne, saa kom dog! Min Due i Klippens Rifter, i Fjeldtindens Ly! Lad mig se din Skikkelse, lad mig høre din Røst; thi din Røst er sød og din Skikkelse deilig." Ja — Joppe er en saadan Due i Klippens Rifter og i Fjeld-

*) Byen har nu omtrent 5000 Indbyggere.

tindens Ly, og er den end i sig selv ringe, saa er den dog „deilig"; thi den er som Noahs Due, der er til Tegn paa, at Syndfloden ikke mere staar over Jorden, men at Herrens Herlighed er opgangen over Folkene, saa Hedningerne kommer flyvende som Duerne til sit Dueslag (Es. 60, 8).

III. Op til Jerusalem.

1. Første Dag.

Efter nogle Timers Hvile drog vi Mandag 22de Novbr. ved Middagstid sammen med det tyske Selskab tilhest ud fra Jaffa forat tiltræde Reisen til Jerusalem. Vi udgjorde en Karavane paa henved 30 Personer foruden Pakheste og Drivere, thi Veien til Jerusalem kunde kun kjøres over Sarons Slette, indtil Bjergene begynder, hvorfra der da ikke var Tale om at reise tilvogns*). Vi valgte derfor at reise tilhest den hele Vei og da for Bekvemmelighedens Skyld helst i Følge, skjønt man fra Jaffa til Jerusalem, omtr. 5½ norsk Mil, nu kan reise ligesaa trygt som i vort Land og slet ikke behøver Eskorte. Idet vi nu forlader Jaffa forat „drage op" til den hellige Stad, til Zion, og til de hellige Steder i Nærheden deraf, indbyder vi Læseren til i Aanden at ledsage os paa Veien og tage Del i vor Glæde over at faa Lov til at vandre paa den Jord, som har tilhørt Eiendomsfolket, og hvor Herren og hans Apostle har sat deres Fod.

Forinden vi kommer ud paa Sarons Slette, reiser vi igjennem de skjønne Orange- og Figenhaver, som omkrandser Jaffa. De er et Tegn paa, hvad Landet har været, da det flød med

*) Senere skal der dog være indrettet Deligencefart mellem Jaffa og Jerusalem.

Melk og Honning, og hvad det kunde have været, dersom ikke Forbandelsen var lagt over det. Men nu er det kun her og der saadanne yndige Steder, der er at ligne med Oaser i Orkenen; kanske de ogsaa staar som Forjættelse om, at Herren ikke har forglemt sit Folk, men at den Tid skal komme, da det hellige Land igjen skal „blomstre som en Rose". Disse Haver er vel beskyttede med Hegn af den saakaldte Figenkaktus (Engelsk: priklypears), hvis skarpe Torne danner et fortræffeligt Gjerde, paa samme Tid som dens Frugt ikke er at foragte. Vi faar saaledes holde os i ærbodig Afstand fra disse skjønne Lunde, hvor foruden Orangetræerne ogsaa Figentræer, Oliventræer, Granat-Æbletræer, Tamarisker og Johannesbrodtræer forøger Frugtbarheden, medens her og der den alvorlige Cypres hæver sig som et Gravminde og bringer Tanken hen paa Død og Forgjængelighed. Og saa maa det være: her under vor jordiske Pilgrimsfærd veksler Livets og Dodens Tegn, og de sidste rager stedse op over de første. Ikke mindst erindres vi derom, naar vi som Pilgrimme drager gjennem det hellige Land, hvor vi for hvert Skridt træffer Spor af Forgjængelighed og Undergang.

Vi reiser nu gjennem en Del af det gamle Philistæa, og deroppe fra Høiden til venstre ser vi en ussel Landsby ved Navn Beit Dejon c: Beth Dagon, Dagons Hus, der minder om Philisternes bekjendte Afgud Dagon, hvis Billede var halvt Menneske og halvt Fisk, og som ramlede overende, da Herrens Ark bragtes i dets Nærhed (1 Sam. 5, 2 ff.), saaledes som det altid gaar, hvor Herrens Tempel reises ved Siden af Afguderne. Foran os ligger nu Sarons Slette, engang saa rig og herlig, nu kun for en Del dyrket, og der frugtbar, men ellers sandig, hvor Dyrkningen ikke er naaet hen. Salomo taler i Høisangen om den, idet han ligner Bruden med „Sarons

Blomst", og Esaias nævner „Karmel og Sarons Pragt" som Billede paa Gudsrigets Hellighed (Kap. 35), men forudsiger ogsaa (Kap. 33), at der skal komme en Straffedoms Tid over Folk og Land, og da skal Saron være „som den øde Mark"; og det er gaaet i Opfyldelse, skjønt i den sidste Tid Dyrkningen og Frugtbarheden er skredet fremad.

Idet vi fortsætter vor Reise, ser vi tilvenstre i en Fordybning en liden By, der er os vel bekjendt, nemlig Lydda, eller som den nu heder Ludd. Der helbredede Peter den værkbrudne Æneas, „og Alle, som boede i Lydda og Saron, saa ham og omvendte sig til Herren". Der opholdt Peter sig ogsaa, da der kom Bud efter ham fra Joppe, forat han skulde opvække Dorkas; „thi Lydda var nær ved Joppe" (omtrent 1½ norsk Mil), kfr. Ap. Gj. Kap. 9. Lydda er efter Traditionen bekjendt som Fødested for den i Helgenhistorien bekjendte St. Georg, som led Martyrdøden i Nikomedien under Diokletian i det 3die Aarhundrede, men hvis Legeme skal være bragt til Lydda, hvor der byggedes en Kirke til hans Ære. Nu er Ludd en elendig Flekke, der ser ud „som et Sted, hvor Fiendehaand og Brand nylig har herjet". Kun den gamle Ruin af St. Georgs Kirke og Kloster minder om, hvad Stedet har været. Men de Tider er ogsaa forlængst forbi, da „Alle i Lydda og Saron omvendte sig til Herren"; derfor har Herren vendt sig fra dem i Vrede og ladet Fienderne ødelægge Staden og Kirken. Det er med Vemod, vi drager der forbi; thi Staden minder os om Herrens Ord i Math. 7, 26 om Huset, der er bygget paa Sand, og som faldt, da Skylregnen og Stormen kom. Lydda er ikke blot i Virkeligheden bygget paa Sand, men dets Indvaanere har i aandelig Henseende gjort det samme; thi de har hørt Herrens Ord, „men har ikke gjort derefter", og derfor maatte Straffedommen komme.

Fra Lydda til Ramleh, hvor vi tager ind for Natten i det venlige og rummelige latinske Kloster, er Veien igjen for det meste omgivet af Haver, men den er sandig og tung. I Klostret, hvor man for en rimelig Betaling modtager Reisende, pleies vi omhyggeligt og kjærligt af de 6 à 7 Munke, som der opholder sig. De Reisende samles i et fælles Modtagelsesværelse, der stoder til det rummelige Refektorium (Spisesal), men Soveværelserne er spredte omkring i Klostret og er alle venlige og indbydende. Bygningen selv, der er opfort 1240 af en Hertug af Burgund og senere udbedret, har massive Mure og fladt Tag, hvor man paa osterlandsk Vis kan opholde sig, og er omgiven af en forsvarlig Ringmur.

Det er deiligt deroppe paa Taget i den milde Aften, medens Maanen lyser over de gronne Lunde, over Sarons hvide Slette, og over Judas Bjerge i Baggrunden. Der er ret et Bonnens Sted, og vi forstaar saa vel, hvorfor baade Joder og Kristne stiger op der forat forrette deres Andagt, hævet over den travle Larm dernede og ene med Gud i Beskuelsen af hans Himmel. Ikke langtfra Klostret er mærkelige Ruiner, der kaldes Tempelherrernes Kirke. Her er vidtloftige Buer og underjordiske Hvælvinger; men det er nu afgjort, at disse Ruiner ikke er af en kristen Kirke, men af en mohamedansk Khan (Herberge for Reisende) med tilhorende Moské og Minaret eller Taarn. Dette Taarn staar endnu og frembyder fra dets Galleri en herlig Udsigt. Ved vor Fod ser vi Ramlehs Frugthaver og Olivenlunde; mod N. O. moder Oiet Lyddas Haver; bortenfor disse falder vort Blik paa den store Slette med dens forskjellige Farve-Afskygninger; mod Vest har vi „det store Hav", og mod Ost Judas morke Bjerge, der lukker for Helligdommen. Og alt hvad vort Oie moder, tilhorer det hellige Land og er indviet Grund! Selv det store Hav, der skyller

sine Bølger op mod Stranden, nævnes saa ofte i de hellige Bøger, at ogsaa det har faaet sin Indvielse. Det er derfor med Lov og Tak vi staar deroppe paa Taarnets Tinde og nyder dette Rundskue; og er vi endnu kun i Forgaarden, ved Dørtærskelen til det hellige Land, saa siger vi dog med David: „En Dag er bedre i dine Forgaarde end ellers tusinde; jeg udvælger heller at være ved Dørtærskelen i min Guds Hus end at bo i de Ugudeliges Pauluner."

Vi stiger ned igjen til det venlige Kloster og begiver os til Hvile for at tilbringe den første Nat i det hellige Land, medens vi i vor Aftenbøn mindes Ordene i Ps. 91: „Den som bor i den Høiestes Skjul, han skal blive om Natten i den Almægtiges Skygge." Idet Natten breder sin Skygge over os, hengiver vi os gjerne til den Tanke, at den Mand som kom til Jesus om Natten, nemlig Nikodemus, havde sit Hjem her i Ramleh, som Traditionen har gjort til det gamle Arimathea; og vi vilde ogsaa gjerne tro, hvad der berettes, at Samuel, som i Nattens Stilhed hørte Herrens Stemme i Templet, og som svarede: „Tal Herre, din Tjener hører", boede her; men der er ikke megen Sandsynlighed for denne sidste Traditions Ægthed, og derfor lader vi den staa ved sit Værd og glæder os heller ved, at Morgendagen skal lade os skue det helligste Sted paa Jorden.

2. Anden Dag.

Tidlig den følgende Dags Morgen, medens endnu Maanen lyser over Egnen, drager vi igjen afsted. Luften er kjølig, næsten kold, men netop derfor forfriskende, og i den bedste Stemning fortsætter vi vor Reise henad Sarons Slette, vidende, at hvert Skridt bringer os nærmere hen til den Stad, der vel kan kaldes „Jordens Middelpunkt", om ikke i geografisk, saa dog i aandelig Henseende. I det dæmrende Maanelys kan

vi kun utydelig skimte enkelte Landsbyer her og der paa Sletten, og mærkeligt nok passerer vi netop nu i Maaneskin „Ajalons Dal“ („Sol staa stille i Gibeon, stands o Maane i Ajalons Dal“), men snart gaar Maanen ned, og Solens første Straaler bryder frem over Judas Bjerge og forgylder det hele Landskab, — et herligt Symbol paa det sande Lys, der udgaar fra Zion og oplyser det ganske Jorderige. Vi erindrer Mesterens Ord: „Den som efterfølger mig, skal ikke vandre i Mørket, men have det Livsens Lys“, og med freidigt Mod drager vi fremad, thi snart skal vore Fødder staa i Jerusalem.

I det Fjerne ser vi Ruiner af en gammel Kirke, der betegner Stedet, hvor Emmaus eller Nikopolis laa. Men dette Emmaus er ikke det samme, der omtales i Luc. 24 Kap.; thi det vi her ser ligger 160 Stadier fra Jerusalem, medens hint kun laa 60 Stadier (omtr. 1 norsk Mil) fjernet. Det her liggende Emmaus er derimod det i 1ste Macc. Kap. 4 omtalte. Efterat have passeret en elendig Landsby Latrun, hvor maaske det i Maccabæernes Historie bekjendte Modin laa, kommer vi til Bab—el—Wady ɔ: Dalens Port, et Bjergpas, hvor Sletten ender og Bjergstigningen begynder, saa at vi nu ret egentlig drager „op“ til Jerusalem. Men hvilken Opgang! Vistnok er der i de senere Aar anlagt en ny Vei, der gaar i Slyngninger op igjennem Bjergegnen, men den er til liden Nytte, da den ikke er gruslagt*), men kun bestaar af skarpe Stene og desuden paa mange Steder er gjennemfuret af Regnbække, hvorfor den Reisende maa holde sig til en snæver Sti, der er dannet langs med den, og som mangen Gang gaar ganske nær Afgrunden. Men det passer godt. Thi denne Pilgrimsfærd til det jordiske Jerusalem er jo et Sindbillede paa den kristne Pilgrims Vandring til det himmelske Jerusalem, og did er jo

*) Senere skal den være udbedret.

Porten trang og Veien snæver, og det gaar opad, medens Fortabelsens Afgrund er nær, saa der skal baade Anstrængelse og Forsigtighed til for at kunne naa frem. Denne Tanke ledsager den troende Pilgrim, naar han fra den brede Slette drager gjennem Bab—el—Wady opad det snævre Bjergpas, og det Spørgsmaal ligger nær: Har Du ogsaa forladt Syndens brede Vei, og er Du kommen gjennem den trange Port, har Du begyndt at drage op til Jerusalem? Er Du virkelig paa den trange Vei, paa Selvfornægtelsens og Forsagelsens besværlige Vandring op til det himmelske Hjem? Mærke os maa vi og, at det just er den første Del af Veien, som er den besværligste. Saa er det paa Vandringen opad Skrænterne til det jordiske Jerusalem, og saa er det med den aandelige Vandring. Fra Bab—el—Wady opad til Kuryet—el—Enab eller „Vindrue—Byen" ɔ: det gamle Kirjath—Jearim drager man op gjennem en vild Bjergegn, „hvor Afgrund raaber til Afgrund" (Ps. 42), og hvor det ene snævre Bjergpas er mere truende end det andet med sine udover Veien hængende Klipper, dybe Kløfter og bratte Styrtninger. Saa er det og i det aandelige i den første Del af vor Pilgrimsfærd, efterat vi for Alvor har taget fat paa Selvfornægtelsens tunge Gjerning: Fristelserne træder os nærmere ind paa Livet, Gjenvordighederne bliver flere og flere, Feiltrin følger paa Feiltrin og det tykkes os, at vi umulig kunde naa frem. Men det er den Tid, da den kristelige Karakter skal dannes og udvikles, det er det Stadium, som maa gjennemleves, da vi skal lære at bøie vor Villie under Herrens Villie, da det nye Menneske skal vinde Skikkelse i os. Mange giver op i denne Trængselens haarde Tid og vende om igjen til Verden, om ikke aabenbart som Demas, saa dog hemmeligt listende sig tilbage til den brede Vei. Men holder vi ud, kjæmper vi os igjennem ved Aarvaagenhed og

Bøn, da skal vi fornemme, at „vist er Veien tung og trang til at vandre for de fromme“, men der er dog ogsaa Hvilepladse hernede, hvor vi kan vederkvæges og styrkes til fortsat Vandring, saa at vi med ny Kraft kan drage op til det himmelske Jerusalem.

Et saadant Hvilepunkt paa Veien til det jordiske Jerusalem er det nævnte Kirjath—Jearim, der ligger yndigt i en liden Bjergdal, omgivet af skjønne Lunde og indbydende Vin- og Olivenhaver. Vi leirer os her ved den friske Bjergstrøm og hviler os ud efter den anstrængende Opstigning. Deiligt skinner Solen, muntert synger Fuglene, herligt breder de store Sykomorer deres Løvkroner over os, medens de ærværdige Ruiner af en gammel gothisk Kirke halvt skjuler sig mellem Vintræerne. Ja her er et rigtig godt Hvilested, og saa nær Jerusalem; kun 1½ Mil fra den hellige Stad. Medens vi nyder den kostelige Hvile, læser vi 1 Sam. 7: „Og de Mænd af Kirjath—Jearim kom og hentede Herrens Ark op og førte den til Abinadabs Hus paa Høien; og de helligede hans Søn Eleasar til at tage vare paa Herrens Ark. Og det skede fra den Dag, at Arken blev i Kirjath—Jearim der forløb mange Aar, saa at det blev tyve Aar.“

Her fandt da ogsaa Herrens Ark Hvile, efterat den havde været i Philisternes Hænder og fra dem var bragt til Bethsemes, hvor Mændene fra Kirjath—Jearim hentede den. Her var altsaa et helligt Sted, et Guds Paulun, og det er, som om Stedet endnu bærer Præg deraf. Vistnok har i den nyeste Tid en Røverhøvding Abu—Ghosch holdt til her og været til Skræk for Pilgrimene, men han er nu fordrevet, og her er fuldkommen sikkert og fredeligt. Fienden under jo ikke Guds Børn Hvile, end ikke naar de leirer sig ved Herrens Ark; men det er kun for en Tid; thi snart maa han vige, og Herren breder

atter sit Paulun over dem og befaler sine Engle at leire sig om dem.

Vederkvægede og frimodige bryder vi da atter op og nærmer os nu med raske Skridt „Staden paa Bjerget". Veien er nu fordetmeste noget bedre; vistnok gaar det op og ned, Bakke efter Bakke, vistnok har vi ogsaa her vanskelige Steder at passere, men vi stiger dog i det hele taget jevnt og uden noget Besvær. Luften bliver mere og mere let og styrkende, og paa samme Tid som den rene Bjergluft forfrisker os, holder den spændende Forventning om snart at faa se Stadens Taarne os i Aande, saa vi glemmer al Træthed og iler fremad „mod Maalet".

Mon det ikke er saa ogsaa i det Aandelige, at jo mere vi nærmer os Jordelivets Ende, des mere længes vi hjem, og mon ikke netop denne glade Forventning skjænker den gamle Pilgrim den Kraft, hvorom Profeten taler, naar han siger: „De som forvente Herren skulle forny deres Kraft, de skulle opfare med Vinger som Ørnene?" (Es. Kap. 40).

Vi venter nu bag hver Høide at faa et Glimt af Oliebjerget og Stadens Mure; men endnu lidt Taalmodighed, endnu lidt Anstrængelse, endnu denne Bjerghøide at komme opad, og se: nu er vi paa Høisletten, og der lige foran os hæver sig Zion med sine Taarne, og en Mængde af Kupler og Minareter fortæller os, at vi har naaet vor Reises Maal — vi er ved Jerusalem.

Der ligger altsaa Staden paa Bjerget, og der bagenfor hæver sig Oliebjergets graahvide Top, — det er som et Drømmesyn, thi Virkeligheden er for overvældende til at kunne fastholdes. Hvor lykkelige ere ikke vi, som faar nærme os denne hellige Stad, hvorhen saa mange Kristne har ønsket at komme, og som saa ofte har været Gjenstand for vore bedste Tanker. Dybt rørte holder vi i nogen Afstand fra Staden og med blottet

Hoved opsender vi en inderlig Takkebon til den Herre, der har ført os til Davids Stad, og med stille Andagt læser vi Davids 122de Salme, som Joderne sang ved Opreisen til Jerusalem:

„Jeg glæder mig ved dem, som sige til mig: vi vil gaa i Herrens Huus. 2. Vore Fodder stode i dine Porte, Jerusalem! 3. Jerusalem er bygget som en Stad, der er tilsammenfoiet indbyrdes. 4. Hvorhen Stammerne opgaa, Herrens Stammer, til Israels Vidnesbyrd, for at takke Herrens Navn. 5. Thi der vare Stole satte til Dom, Davids Huses Stole. 6. Beder om Jerusalems Fred; de skal have Rolighed, som elske dig. 7. Der skal være Fred inden din Mur, Rolighed i dine Paladser. 8. For mine Brodres og mine Venners Skyld vil jeg nu sige: Fred være dig! 9. For Herrens vor Guds Huses Skyld vil jeg søge dit Bedste“

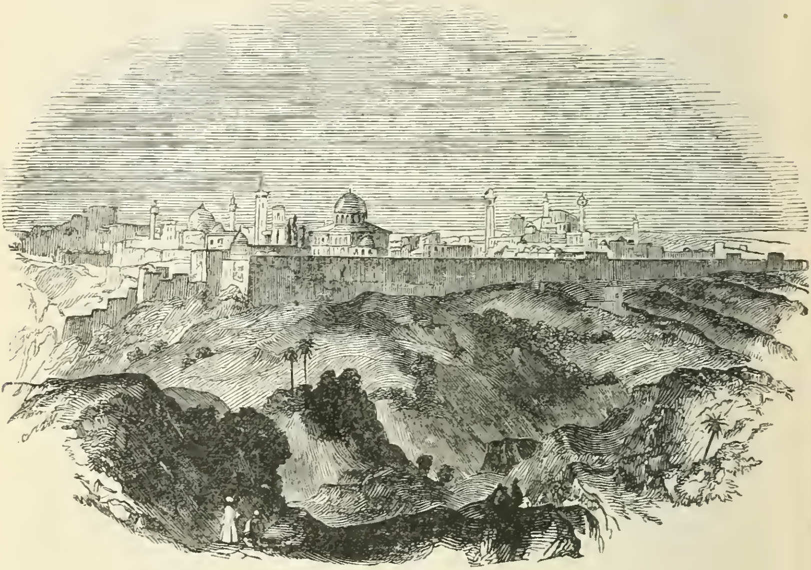

Jerusalem.

IV. Jerusalem.

1. Almindelig Beskrivelse.

Enhver Troende, der kommer til Jerusalem, maa gribes af hellig Følelse og kan ikke træde ind ad dens Porte uden Lov og Tak. Men naar vi kommer paa nært Hold og ser, hvor trange og smudsige Gaderne er, hvor der vrimler af Tyrker og Araber, hvor lidet helligt det tager sig ud, at en tyrkisk Vagt møder os i Porten, medens Æseldrivere og Kameldrivere skjændes om den snævre Plads, da kunde let en ganske anden Stemning gribe os, og vi stod i Fare for at angre, at vi var komne

Virkeligheden saa nær og ikke heller ladet os nøie med den hellige Opløftelse, som Jerusalem, seet paa Afstand, bringer. Men lad os ikke forhaste os, lad os tage Virkeligheden, som den er, lad os kun gaa indad „den trange Port og den snævre Sti": det passer godt for Veien til Golgatha og Getsemane. Ja, jo mere vi bliver fortrolige med disse trange Gyder og disse forunderlige Gader med Trapper, overhvælvede Portrum midt i Gaderne, med disse klosterlige Bygninger med deres flade Kupler, des mere finder vi, at det hele passer langt bedre for den Stad, der omslutter Herrens Grav, end om Staden paa europæisk Vis prangede med brede og lyse Gader og straalende Butiker. Staden har paa én Gang et middelaldersk og et østerlandsk Præg, der gjør det lettere for den Besøgende at lade Minderne fra de svundne Tider træde frem for hans Blik, end om den europæiske Luksus havde pyntet Staden paa de store Stæders Vis. Og det er i Minderne, vi lever og maa leve, naar vi besøger Jerusalem — det er med den hellige Skrift i vor Haand, vi maa vandre igjennem og omkring Staden.

Vi indbyder da Læserne til at følge med paa vort flygtige Besøg, idet vi beklager, at vi kun har faa Dage at være der, og at vi derfor ikke kan faa Tid til at dvæle saa længe ved de hellige Minder, som vi kunde have ønsket.

Vi drager ind af Jaffa-Porten, den vestlige Port, og følger Jerusalems Hovedgade, Davids-Gaden, indtil den overskjæres af den fra Nord mod Syd gaaende Gade, hvis nordlige Del heder Søileportens Gade, og den sydlige Davidsportens Gade. Vi bøier da mod Nord, gaar langs det forfaldne Johanniter-Klosters graa Mure, forbi den hellige Gravs Kirke, og naar saa vort Herberge, der ligger ikke langt fra via dolorosa (Smertens Vei), ad hvilken Herren efter Traditionen førtes til sin Død. Vi befinder os da i den nordvestlige Del af Staden,

det kristne Kvarter, der omslutter den hellige Gravs Kirke tilligemed flere Klostre og Hospitier (Herberger) samt flere af de europæiske Konsulers Boliger. Jerusalem er nemlig nu delt i fire Dele, Akra*), Zion eller den sydvestlige Del, hvor bl. A. de armeniske Klostre og Kirker samt den protestantiske Kirke er, Moria, der indeslutter den gamle Tempelplads og det jødiske

*) Om Akras Beliggenhed er der delte Meninger.

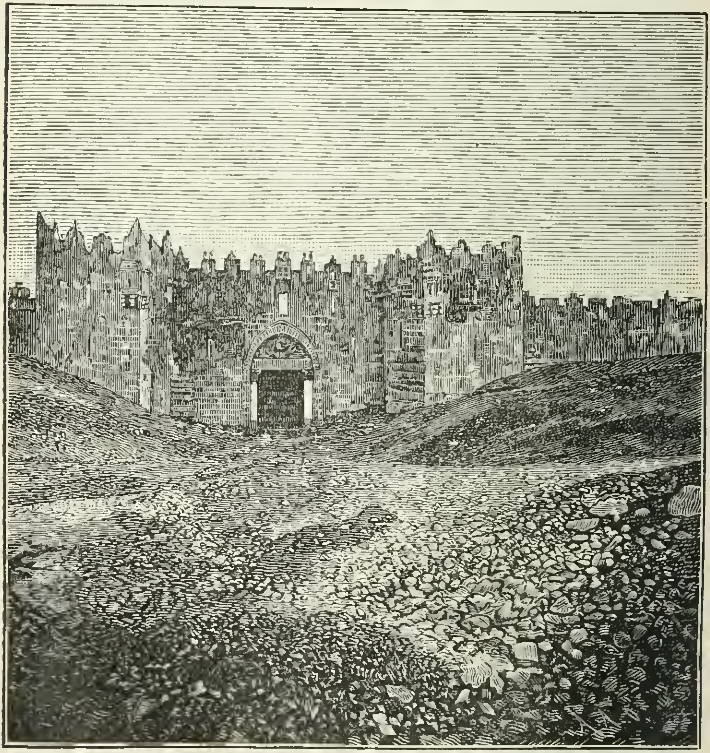

Damaskusporten.

Kvarter i Sydost, og endelig Bezetha eller det mohamedanske Kvarter i Nordost. Det er Davidsgaden og den nævnte Gade fra Søileporten i N. (Damaskusporten) til Davidsporten i S. (Zionsporten), der deler mellem disse Kvarterer. Den hele By, der har omtrent 30,000 Indvaanere, hvoraf omtrent 8000 Kristne, er omgiven af en anselig Mur, hvis Porte lukkes ved Solnedgang, saa man maa passe vel paa, naar man gjør en Udflugt udenfor Byen, at man kommer tilbage i rette Tid. Jerusalems Klima er i det hele taget sundt paa Grund af Byens høie Beliggenhed (omtrent 2500 Fod over Havet). Men den store Urenlighed, som hersker i denne som i de fleste orientalske Stæder, har naturligvis en mindre god Indflydelse paa Indvaanernes Sundhedstilstand. Alskens Affald fra Husholdninger kastes uden videre Uleilighed ud paa Gaden og ligger da og raadner, forsaavidt som de herreløse Hunde ikke fortærer det. De fleste Huse er slet drainerede og slet ventilerede, Cisternerne og andre Vandbeholdere renses ikke, saa heller ikke Vandet er saa rent, som det ellers kunde være, hvorfor smitsomme Febere er hyppige i den varme Aarstid, som varer fra Mai til Oktober, i hvilken Tid der ikke kommer Regn. I Oktober kommer „den tidlige Regn", og senere ud paa Vinteren og Foraaret „den sildige Regn", (sml. Jac. 5, 7). Sne kan falde i Januar og Februar, og Is sees stundom paa Dammene.

I den første Sommertid besværes man meget af den hede Shirocco eller Chamsin Vind, om kommer fra Ørkenen i Syd og er yderst kvælende paa Grund af det fine Støv, den fører med sig og den slappende Indflydelse, den har paa det hele Nervesystem. Vi mindes Herrens Ord hos Lukas 12, 55: „Naar I se Sondenvinden blæse, sige I: der kommer Hede; og det sker."

Efter denne foreløbige Beskrivelse tager vi da Staden nær-

mere i Øiesyn. Vi træder hen til Vinduet i vort Herberge og ser ud over Stadens Kupler og flade Tage, medens Aftensolen forgylder dens mange Tinder og Minareter (de mohamedanske Templers Taarne). Men hvad er det for et solbelyst Bjerg der i Øst, som ligger saa skinnende i Solens Straaler, som var det dækket med Sne, kun her og der bevokset med Grupper af Olietræer? Det er Oliebjerget, hvis Kalksten ligger i Dagen og hvis hvidgraa Farve tilbagekaster Aftensolens Lys. Vi kan ikke faa vort Øie derfra, men stirrer derpaa som i Drømme: der er Bjerget, hvor Herren saa ofte samledes med sine Disciple; ad de to Veie, der slynger sig som Baand op ad Bjergets Side, har han vandret saa mangen Gang til Bethania; fra hin lysende Top for han op til Himlen, medens en Sky skjulte ham for Disciplenes Øine; langs dets Side holdt han sit Indtog til sin Lidelse og Død; og dernede, hvorhen vort Øie ei naar, fordi Bjergets Fod skjules af Jerusalems Mur, der er Gethsemane!

Over dette hellige Bjerg lyser nu Solen saa klart, at vort Øie blændes ved at se derhen, og saa skal det være; thi Herrens Herlighed fordunkler vort Blik, og vi magter ei at skue ham Ansigt til Ansigt, for hvem hans Engle skjuler deres Aasyn; men vi bøier os ned i Tilbedelse og dyb Ærefrygt. Thi det er ikke blot dette Bjerg af Sten, vi beundrer, ikke heller disse Solstraalers Glands, men det er den Herre Jesus Kristus, hvis Skikkelse fremtræder for vort indre Blik, idet vi mindes Profeten Zacharias's Ord: „Og Herren skal drage ud og stride mod disse Hedningefolk, som den Dag han stred (mod Ægypterne) paa Kampens Dag. Og hans Fødder skulle paa den Dag staa paa Oliebjerget, som er ligeoverfor Jerusalem mod Øst, og Oliebjerget skal revne midt over, mod Øst og mod Vest, saa der bliver en saare stor Dal, og Halvdelen af Bjerget skal

Parti af Jerusalem.

vige mod Nord og Halvdelen mod Syd." „Thi han, han skal komme igjen paa samme Maade, som I have seet ham fare til Himlen." (Ap. Gj. 1, 11).

2. Den hellige Gravs Kirke.

Vor første Vandring er imidlertid ikke ud til Oliebjerget; vi nøier os midlertidig med at beskue det fra vort Vindu. Men vi nytter Resten af Dagen til at besøge den hellige Gravs Kirke, der er ganske i vor Nærhed. Senere gjentager vi Besøget, men vi vil her med én Gang fortælle derom, idet vi samler de gjorte Erfaringer og de modtagne Indtryk til ét Billede. Vi gaar da kun nogle faa Skridt henad Damaskus-Portens Gade og bøier saa til venstre ind i en trang Gyde, stiger op ad nogle Trapper og befinder os da paa en lukket Plads med den ældgamle, ærværdige Kirke lige foran os. Den er dog ikke en enkelt Kirkebygning, men en Sammensætning af flere Kirker og Kapeller til et uregelmæssigt Hele, der samler sig om et Taarn, hvis øverste Del er nedbrudt, og overhvælves af en Kuppel, der nylig er istandsat efter i længere Tid at have staaet som en Ruin. Det er med Følelse af dyb Ærbødighed, vi nærmer os den mægtige gamle Port med de kunstigt dannede Piller, der fører ind i Helligdommen; thi er det end ikke ganske afgjort, at dette ældgamle Tempel skygger over Golgatha og Herrens Grav, saa er det dog ikke usandsynligt. Og selv om det ikke var saa, er vi dog her ved en af Kristenhedens ældste Kirker, hvorpaa saa mange Tusinders Blik har været vendt, og som har samlet saa mange Tusinde Pilgrimme for sine Porte, og fremfor alt — som har givet Anledning til de mærkelige Korstog, der i Middelalderen satte den ganske Kristenhed i Bevægelse, og som kostede saa meget Blod.

Vi træder ind ad den gamle Port og kommer først ind i en Forhal, hvor Tyrker holder Vagt forat passe paa de Kristne! Saa dybt er Kristenheden fornedret i den hellige Stad, at de Vantro maa holde Orden i den hellige Gravs Kirke, forat ikke de forskjellige Partier skal begynde at strides derinde. Det er derfor med et Suk, vi gaar videre ind i Kirken, og vi stemmes ikke mindre til Vemod ved at høre et fjernt Orgels enstonende, uafbrudte Klagelyd, der ret er et Udtryk for den Smerte, som maa fylde enhver troende Sjæl ved den Tanke, at dersom her er Stedet for Herrens sidste Lidelse, Død, Begravelse og Opstandelse, da er dette Sted nu i de Vantroes Hænder, og „Ugudelige" er atter satte ved hans Grav.

Men lad os fortsætte vor Vandring. I Forhallen ser vi en Marmorplade, omgivet af et Gitterværk, hvorover adskillige Lamper lyser: det angives at være „Salvelsens Sten", hvorpaa Herrens Legeme blev lagt for at salves, da det blev taget ned af Korset. Men denne Tradition nævnes først i det 12te Aarhundrede, og man kan da omtrent vide, hvor troværdig den er. Denne Del af Bygningen tilhører alle Kirkepartier. Men idet vi vender os mod venstre og gaar nogle faa Skridt frem, bemærker vi i Forbigaaende en rund Sten ogsaa med et Gitter om; den betegner det Sted, hvor Jomfru Maria skal have staaet og grædt, medens Jesu Legeme blev salvet. Denne Del af Kirken tilhører Armenierne, og den mod venstre opgaaende Trappe fører op til deres Afdeling.

Vi træder derpaa ind i Rotunden eller Kirkeskibets runde Del, der overhvælves af den mægtige Kuppel. Et hvælvet Chor løber rundt om den vestlige Halvdel af Rotunden, og ovenover er der to Rækker Gallerier. Midt i den staar den hellige Grav, dækket af et Tempel, som er 26 Fod langt og 18 Fod bredt, og som er smykket med Søiler og Pillarer og

med hvælvet Tag, der har Form af en Krone. Indgangen til Graven er fra Øst, og kommer man da først ind i en liden Forgang, kaldet „Engelens Kapel", thi her skal Engelen have siddet, og her vises endnu Stenen (?), som blev afvæltet Graven. Ligeoverfor os er en lav liden Dør, gjennem hvilken der falder et stærkt Lys: det er Døren til selve Graven. Vi bøier os og stiger ind: vi er i Kristi Grav, dersom dette er Stedet! O — at vi kunde tage dette „dersom" bort og ganske hengive os til den Tanke: „du er nu i Herrens aabne Grav; her har Herrens Legeme hvilet, herfra er han opstanden"! Hvor jeg ønskede, da jeg var der, at jeg kunde staa der uden Tvivl; men den lagde sig dog dæmpende over min Andagt, da jeg besøgte Stedet. Men siden har jeg nøiere prøvet Grundene for og imod og er kommen til det Resultat, at næsten ligesaameget taler for som mod Stedets Ægthed (det skal senere blive vist); lad os derfor, ærede Læser, ligesaa godt tro, at dette er Stedet og lad os, medens vi nu i Aanden er der, medtage Indtrykket af, at vi staar paa hellig Grund.

Gravhvælvingen er omtr. 7 Fod lang og 6 Fod bred og selve Gravleiet indtager hele den høire Side, hæver sig to Fod over Gulvet og er klædt med Marmor, der er meget slidt af de mange tusinde Pilgrimmes Kys. Ja det er jo smukt i hellig Andagt at kysse denne Sten, thi „her er Stedet hvor de lagde ham"; men skjønnere er det dog at „kysse Sønnen" (Ps. 2) og tilbede ham i Aand og Sandhed. Men vist er det, at dersom vi staar herinde med Tro paa, at her laa Jesu Legeme, herfra stod han op fra de Døde, da falder vi gjerne ned paa vore Knæ og væder med Taarer Stenen og tilbeder med brændende Bøn ham, om hvem det hed: „han er opstanden, han er ikke her." Thi vi føler dog saa forunderlig hans Nærhed, og det er os, som om vi hvert Øieblik kunde vente at se hans lyse

Skikkelse og høre hans venlige Røst: „Fred være med Eder!"

Der straaler ogsaa Dag og Nat et stærkt Lys derinde, thi ikke mindre end 43 Guld- og Sølvlamper brænder der uafladelig og minder om, at her er Stedet, hvorfra Lyset Paaskemorgen straalede ud over Jorden. Templets syvarmede Lysestage er slukket, thi af Templet er ikke Sten paa Sten tilbage; men fra den aabne Grav lyser det ud i Verden til Minde om ham, der kunde sige: „jeg, et Lys, er kommet til Verden", paadet Profetens Ord skulde opfyldes: „Gjør dig rede, bliv oplyst, thi dit Lys er kommen, og Herrens Herlighed er opgangen over dig."

Vi maa dog forlade Graven, hvor gjerne vi end vilde have dvælet der længere, og kommer igjen ud i den store Rotunde eller runde Hal. Vi forbigaar nogle ved Siden af den værende mindre Rum, f. Eks. de Grotter, der betegnes som Joseph af Arimathæa og Nikodemus's Grave; Aabenbarelsens Kapel, hvor Herren skal have aabenbaret sig for sin Moder efter Opstandelsen; og nærmere Forhallen et mørkt Kammer, tildels bygget i Klippen, hvor Herren skal have været holdt fængslet før Korsfæstelsen, og som derfor nu heder: „Herrens Fængsel". Lad os heller træde ind i Kirkens Hovedskib mod Øst, den saakaldte „græske Kirke". Vi befinder os her i et med middelaldersk Pragt udstyret Rum, der mod Vest ved en spidsbueformet Port er forenet med Rotunden, hvorfra den adskilles ved et Forhæng. En prægtig Lysekrone oplyser Kirkens Skib, medens lige under denne en liden Marmorsøile angiver Stedet, hvor efter Traditionen Jordens Midtpunkt er. Hvorvidt dette i geografisk Henseende er saa, vil vi lade staa ved sit Værd; men i aandelig Henseende er Traditionen sand; thi hvad enten Gravkirken er ægte eller ikke, saa er dog Frelsen udgaaet fra Jerusalem, og

om det store Under i Jerusalem dreier sig Menneskehedens Historie som Jorden om sin Aksel. Hid vender sig Alles Blikke, her mødes alle fromme Tanker, hertil knytter sig de helligste Minder, herfra udflyder Velsignelsens Strømme over den ganske Jord som Paradisets Floder; her er Korset reist, som er det store Veiskjel paa Livets Korsvei. Ja, her er sandelig Jordens Midtpunkt.

Ved Siden af den græske Kirke er det romerske Kapel, hvor man fremviser et Stykke af den Søile, hvortil Herren skal være bleven bundet, da han blev hudstroget (!). Derfra kommer vi ud i den rundt om løbende Korgang, hvorigjennem de forskjellige festlige Optog gaar paa de store Festdage, og stiger derefter ned i en hvælvet, underjordisk Kirke (Krypt-Kirke), der betegnes som „Helenas Kapel", ved hvis østlige Væg er et Alter, der er helliget til „den bodfærdige Røver". I dette Rum skal Keiserinde Helena have siddet, da hun lod grave efter det sande Kors, som skal være bleven fundet tæt derved, og hvor nu et Alter med et Krucifiks betegner Stedet, som af Katholikerne besøges flittigt og er Gjenstand for afgudisk Dyrkelse.

Men vi søger atter op til Dagen, kommer igjen ind i Korgangen og stiger endnu høiere, til Kirkens anden Hoveddel, der omslutter Golgatha*), hvortil en Trappe med 20 Trin fører op. Vi gjentager her, hvad vi sagde ved Graven: lad os tro, at her er Stedet. Opad disse Trin gaar vi da med Ærefrygt; thi for hvert Trin nærmer vi os Jordens helligste Offersted, hvor Guds Lam slagtedes. Se nu er vi oppe. Vi træder ind i et dunkelt Kapel, hvor vi strax bliver opmærksomme paa et Hul i Gulvet: det betegner Stedet, hvor Korset stod! Og der til høire og venstre er ogsaa Huller, hvor de to andre Kors

*) Kaldes ogsaa Kalvariebjerget.

har staaet. Ganske nær ved vises os en Revne i Klippen: den skal være efter Jordskjælvet. Dette være nu som det vil, og lad det end være medgivet, at det med Guld og Ædelstene prydede Alter, som hæver sig i Kapellets Indre, lidet passer til det alvorsfulde Sted: saa kan vi dog ikke faa Blikket fra dette Hul der i Gulvet. Tænk, om Korset har staaet her! Ja — vi hengiver os til den Tanke: vi tilbeder og lover Herren, som her udaandede for os, vi lader Billederne fra Langfredag træde frem for vort Blik, vi staar der hvor Maria og Johannes stod, vi hører Herrens Ord paa Korset, vi skuer op til dette Hoved „høit forhaanet med blodig Saar og Ve, det Hoved tornekronet til Smerte, Spot og Spe"; vi omklamrer Korsets Fod. og skrifter for ham alle vore Synder, som i dette Øieblik lægger sig tungt paa vor Sjæl, og vi raaber til ham: „Herre, kom ogsaa mig ihu", og vi hører ham svare: „vær frimodig, dine Synder er dig forladte". Da fylder en salig Fred vor Sjæl, en Fred, som Verden ikke fatter, men som Røveren paa Korset kjendte, da Herren sagde til ham: „Idag skal du være med mig i Paradis."

Golgatha! Smertens Sted, blodige Offersted, du er dog det bedste Hvilested, thi du er Naadestolen, der dækker over Lovens Anklage, du er Høialteret, hvor enhver angrende Synder kan knæle ned og faa sine Synders Forladelse, du er Fristedet, hvor enhver Skyldner kan gribe om Alterets Horn og blive fri.

Vi kan dog ikke dvæle her længere, men maa give Plads for andre Besøgende, gaar atter nedad Trapperne, ud igjennem Korgangen og Vestibulen eller Forhallen, passerer den tyrkiske Vagt. der betragter os med sløvt Blik, og kommer atter ud paa den aabne Plads foran den ældgamle Bygning. Saa har vi da besøgt dette Kristenhedens mærkeligste Tempel, der vistnok langtfra ikke i Pragt og Størrelse kan maale sig med flere af

de store Domkirker, men som med sine graa Mure, sit afbrudte Taarn og sine mange uregelmæssige Tilbygninger dog efterlader et Indtryk, som Peterskirken i Rom aldrig magter at give; thi det er et storartet Gravminde — og det ikke over en almindelig Martyr, men over ham, fra hvem alle Jordens Martyrer har hentet Kraft til at seire over Døden, — et Minde over den eneste Grav, som ikke skal aabne sig paa Dommens Dag, fordi det lød der om Paaskemorgen: „Han er opstanden, han er ikke her."

3. Langfredag i den hellige Gravs Kirke.

For at give et anskueligt Billede af, hvorledes de forskjellige katholske Kirkepartier feirer Frelserens Dødsdag paa selve Stedet, indtager vi følgende Skildring af et Øienvidne:*)

„Da jeg om Eftermiddagen gjorde mit andet Besøg i Gravkirken, holdt Latinerne Messe foran selve den hellige Grav; et lille Hus-Orgel var anbragt foran Indgangen, Patriarken thronede mellem sine Munke, der var Sang og Musik og det ret ædel Musik, ædlere end det Meste, der nutildags bydes i italienske Kirker, Kor og Solo; en Mængde smaa Drenge med røde Fløielskraver over de hvide kniplingsmykkede Korklæder holdt Vokslys eller svingede Røgelsekarrene, men disse var noget nær de Eneste, der hørte efter Sangen; Grækerne, hvem Orgelspil i Kirken er en Vederstyggelighed, gjorde deres Bedste for at overdøve Munkenes alvorsfulde Røster, og det lykkedes dem kun altfor godt: Sangerne kunde fast ikke høre deres egne Stemmer. Og det var ikke nok med høirøstet Passiar, Skrigen og Larmen; en Græker, fortalte man mig, var klatret ud over

*) Den danske Digter Richard.

Galleriet i første Stokværk og havde spyttet ned paa Patriarkens Mithra, saa Latinerne havde maattet ty til de tyrkiske Soldaters Bistand for at holde Orden. Idag som tidligere maatte jeg derimod glæde mig over den evangeliske Tjenestes Høihed og Fred;*) en Englænder prædikede — paa Tydsk — kort, klart og godt; Slutningssalmen var Paul Gerhardt's: „O Haupt voll Blut und Wunden!" i de senere Vers omtrent den skjønneste Langfredags-Sang jeg ved, og dobbelt skjøn i Jerusalem; den Salme have da ogsaa „Latinerne" deres gode Del i — det ægte Kristelige er baade luthersk og katholsk, eller om man vil, ingen af Delene: den var som et Broderkys af splidagtige Kristne.

Atter om Aftenen fulgte jeg med et større Selskab til Gravkirken. Processionerne var allerede i Gang, med Kjærter og flagrende Bannere; Kirkens uhyre Rum er her halvdunkelt, hist lyst til Overmaal; alt som Processionen skrider forbi, til den taber sig i de fjernere Gallerier, kastes det usikre Lys over den tæt sammenpakkede brogede Mængde, over tyrkiske Bajonetter, over Vaagne og Slumrende; thi Mange har beredt sig paa at tilbringe Natten i Kirken, Bænke er blevne Senge, Bylter og Tæpper ligger ved Siden; ja her baade soves og spises, og Mødre har deres Smaabørn med. Nu begynder Latinerne deres Procession, Vandringen til de syv Lidelsens Stationer, den samme Vandring, som i Italien billedlig gjentages ved Opgangen til ethvert Kloster: her blev han hudstrøgen, her sank han under Korset, her tog Veronika hans Billede i sit Klæde o. s. fr. Endnu høit oppe i Tydstland, udenfor Nürnberg, er Veien til Kirkegaarden ligesom afpælet med store, tildels smukke Basreliefs af „Stationerne". Men endog i Jeru-

*) I den protestantiske Kirke paa Zion.

salem, med den rette via dolorosa, nøies Katholikerne med at gaa fra Kapel til Kapel indenfor Kirkens Mure, for da at ende Vandringen paa Kalvariebjerget. Og gid de vilde nøies med selv at gjøre Vandringen; men de fører en korsfæstet, tornekronet Trædukke med sig, Alt skal være haandgribeligt, der er snart ikke Plads for Troen.

Ved Kalvariebjergets straalende Altre oppebier vi Processionerne under de europæiske Consulers Ægide; de forskjellige tyrkiske Consulats-Tjenere (Kavasser) i deres guldgallonerede røde eller blaa Dragt, med Pragtvaaben i Beltet og med den vældige sølvbeslagne Stok, afgiver en imponerende Æresvagt. Midt i den straalende bølgende Menneskemasse, hvor alle Farver og Dragter mødes i vildeste Blanding, har den lille abyssinske Procession skaffet sig Plads; nu staar de for Korsfæstelsens Altar, der betjenes af en Mand med langt sort Skjæg og langt nedbølgende Haar; ved hver ny Konfessions Ankomst bytter han Altarlysene, ak hvor omhyggeligt! ei engang Altarlys har vi fælles. Abyssinierne søger ikke at bestikke Folket ved deres Sangs Skjønhed, det maa man lade dem; det var Matrosopsang med snøvlende Mæle; afbrudt af underlige, ensformige Strubelyd. Patriarken og Præsterne, der ligesom de græske Munke bærer høie cylinderformede Filthuer, fremsiger deres Bønner i Munden paa hinanden, svinger med Røgelse og stænker Vievand; det er ogsaa paa Tide, thi Kopterne nærmer sig.

Deres Mæle minder mig om Propagandafesten i Rom, det har paa engang noget Vildt og Uskyldigt ved sig; de selv med deres karmoisinrøde Kongehuer minder om „de hellige tre Konger“, som de jevnlig afbildes; vældige Røgelseskyer; hyppig Raslen, som med en Kjæde. Men det er neppe, de faar Lov at plappre deres Litani tilende, Larmen og Røret nedenunder melder os den latinske Processions Ankomst.

Det store Optog med Munke, Abbeder og Lægfolk, deriblandt min Vinhandler fra Jaffa saavelsom de fleste franske Karavanefolk, bevæger sig under et smukt Stabat mater værdigt opad mod Golgatha; her er den fjerde Lidelsens Station. De har først holdt italiensk Sermon i deres egen Kirkeafdeling, ved et andet Kapel er talt paa Engelsk, ved Tornekrone-Kapellet paa Tyrkisk; nu samles hele det kjærtebærende Følge om en tydsk Taler: „Her paa Korsfæstelsens Sted kan vi ikke mangle Stof!" — „Der blev Kristus berøvet sine Klæder, her blev han naglet til Korset; hvilket grusomt Folk! men dette Folk er vi selv. Derfor, lader os korsfæste vort Kjød og forsage Verden. Og Korsets Tegn følger os jo gjennem hele Livet, hvergang vi udbreder vore Arme, mindes vi om Korset. Lad os leve paa saadan Vis, at vi, naar Døden kommer, troende kan sige: i disse blodige Hænder befaler jeg min Aand!" Det var den tydske Prædikens Hovedtanker; naar jeg undtager en og anden legendeagtig Udsmykning i Beskrivelsen af Jesu Korsfæstelse, var den i evangelisk Aand; lidt ubetydelig for Tid og Sted, men opbyggelig.

Nu flokkes Skaren om Hovedkapellet, som Kopterne har forladt; Trædukken anbringes paa Alteret, og en fransk Abbed fortsætter; hans Tale er ligesaalidt polemisk som den foregaaende, men med underlig Selvfølelse dvæler han ved de mange Farer og Ubehageligheder, som hans Karavane har udsat sig for ved den lange Reise, lægger ligesom Vorherre denne gode Gjerning paa Hjerte. Dernæst bindes under lydløs Taushed Linklædet om den paa Korset hængende Dukke, med Hammer og Knivtang udtages Naglerne en efter en, kysses og fremvises; endelig løftes den Korsfæstede ned: en halv opbyggelig, halv forargelig Forestilling, som burde nøies med et forestilt Golgatha; et Sidestykke til Middelalderens bibelske Skuespil og Scenerne

i Oberammergau. Nu begiver Toget sig ad Kalvariebjergets Trapper ned til den store Salvingssten, hvor Skuespillet fortsættes; den Døde salves, vies med Røgelse, hylles i Gravklædet, Alt under drønende Hammerslag, maaske en Antydning af Jordskjælv; samtidig bestiger en Franciskaner af imponerende Skikkelse Fodstykket af en af Forhallens Søiler og taler derfra til den summende, tæt sammenstuvede Mængde paa Arabisk; jeg forstaar Intet deraf, men der er Ild i hans Foredrag, gribende Liv i Bevægelser og Minespil. Da vi forlod Kirken, manglede endnu Prædiken i et syvende Sprog: Gudstjenesten slutter paa Spansk foran selve sancto sepulcro.

4. Er Gravkirken opført paa det rette Sted?

Det staar nu kun tilbage, inden vi forlader den hellige Gravs Kirke, at faa høre lidt om, hvorvidt der er Grund til at tro, at „der er Stedet, hvor de lagde ham". Vi vil kortelig angive de Grunde, der er anførte for og imod Stedets Ægthed, og saa faar man derefter opgjøre sin Mening; men Vished kan i denne Sag endnu ikke erholdes.

Mod Gravkirkens Ægthed taler den Kjendsgjerning, at vor Herre ifølge Joh. 19, 20 kfr. Hebr. 13, 12, blev korsfæstet udenfor Staden. Men Gravkirken ligger temmelig langt indenfor Stadens Mur. Har da Staden udvidet sig siden Herrens Tid, var den dengang mindre end nu, og gik Muren da længere ind end nu, saaat det Sted, som nu ligger indenfor Muren, da laa udenfor samme? Hvis saa var, da var Sagen ganske simpel, da kunde der ikke med Grund reises nogen Indvending mod Gravkirkens Beliggenhed. Men det er just Vanskeligheden, siges der, at man ikke tør antage, at dette stemmer med Virkeligheden. Da Titus beleirede Jerusalem, maatte han

forat naa Zion brøde sig igjennem tre Mure: den yderste, anlagt 11 Aar efter Korsfæstelsen af Kong Agrippa (omsluttende en Forstad), den anden, ældre, der var Ydermuren paa Kristi Tid, og den indre, der nærmest omsluttede Zion. Stadens nuværende Mur gaar vel omtrent der, hvor Agrippas Mur var, og kan derfor ikke tages i Betragtning. Men af desto større Vigtighed er det at kunne afgjøre, hvorledes den anden Mur løb, om den gik indenfor eller udenfor Stedet, hvor Gravkirken ligger.

De, der udtaler sig imod Stedets Ægthed, paastaar, at denne Mur paa Kristi Tid indesluttede det Vandbasin, der bærer Navnet Ezechias's Dam, og tillige Bydelen Akra saaledes, at den senere byggede Gravkirke maatte falde indenfor samme. Dette vil man af Levningerne af Muren kunne bevise. Men da er Gravkirken nægte. Til Forsvar for denne Anskuelse anfører man ogsaa, at det af det nye Testamente fremgaar, at Apostlerne slet ikke har betonet Stedets Hellighed, da de veiledede af den Hellig-Aand har holdt frem baade for sig selv og Andre Herrens Ord, at det hverken er i Jerusalem eller paa Garizim, Gud skal tilbedes, men at det kommer an paa, at han tilbedes i Aand og Sandhed. Desuden, siger Modstanderne af Stedets Ægthed, maa vi ikke glemme, at Jerusalem 40 Aar efter Herrens Død blev ødelagt i Bund og Grund af Romerne, og at da de Kristne havde søgt Tilhold i Pella hinsides Jordan.

I omtrent 100 Aar laa Staden øde, indtil Keiser Hadrian i Aaret 132 gjenopbyggede den. Kan man da undres over, at de hellige Steders Beliggenhed blev glemt, at ethvert Spor af Kristi tomme Grav blev udslettet, og at det altsaa kun var en tom Indbildning, naar Keiser Konstantin eller rettere hans sværmeriske Moder Helena i det 4de Aarhundrede mente ved en

særegen Aabenbarelse at have gjenfundet ikke blot de hellige Steder, men endogsaa de tre Kors? Det var nemlig Keiserinde Helena og Keiser Konstantin, som lod Gravkirken opbygge paa det nuværende Sted, hvor der dengang stod en Billedstøtte for den hedenske Gudinde Venus, hvilken Hadrian havde opført forat beskjæmme de Kristne. Men paa Konstantins Tid var allerede Relikvie- og Helgendyrkelsen og Billeddyrkelsen i fuld Gang, og det kan derfor ikke forundre os, at disse fyrstelige Personer lod sig henrive af en mere velment end velgrundet Iver for at værne om de ypperste af alle Relikvier, Herrens Kors og Grav. De overtroiske Katholiker har da siden vedligeholdt Troen paa de hellige Steders Ægthed, som blev endmere befæstet paa Korstogenes Tid.

Men herimod indvender Ægthedens Forsvarere følgende. Det er ligesaa sandsynligt, siger de, at den anden Mur har bøiet saameget mod Øst, at den har lagt Golgatha udenfor Staden, og om der end har dannet sig en Forstad udenfor denne Mur, saa er den dog ikke regnet med til selve Staden, saaat Golgatha meget godt kunde have ligget i denne Forstad, og dog har Skriften Ret, naar den siger, at Herren blev korsfæstet „nær Staden". Endvidere bemærker de, at netop den Omstændighed, at Venustemplet blev reist paa Graven er et Vidnesbyrd om, at denne var kjendt; thi Hadrian reiste just dette Tempel forat vanhellige det hellige Sted, som da allerede længe havde været Gjenstand for de Kristnes Ærefrygt. Dette Afgudstempel stod der i 180 Aar — lige til Konstantins Tid — og blev saaledes netop et Middel i Forsynets Haand til at bevare Kjendskabet til Herrens Gravs Beliggenhed.

Ikke uden Betydning er ogsaa den Betragtning, „at dersom Keiser Konstantin ikke havde kjendt de rette Steder, da havde han vistnok indrettet alt saa sandsynligt som muligt, og

heller valgt en Plads udenfor Staden end indenfor samme, og da havde han hellerikke gjort Gravhulen ukjendelig ved at bortskjære dens forreste Del, saaledes som Tilfældet er." Endelig bemærker man, at fra den Omstændighed, at Apostlene ikke har betegnet Golgathas og Gravens Beliggenhed tydeligere, og heller ikke har omtalt den senere, kan aldeles ikke hentes noget Bevis for, at Apostlene og de første Kristne ikke holdt den i Ære; thi Stedet var dem alle saa vel bekjendt, og de samledes vist saa ofte der, at hverken Johannes eller Paulus eller nogen af de andre Apostle fandt det nødvendigt at udtale sig om Graven og dens Beliggenhed. Netop Tausheden synes at tale for, at Stedet var for Alle et saare vel kjendt Sted.

Efter dette faar da Læseren danne sig den Mening, han finder rimeligst. Vi helder, som ovenfor anført, mest til den Tro, „at den hellige Grav er bevaret", og at Gravkirken hvælver sig over Golgatha og Herrens Hvilested. Bemærkes bør det dog, at der er dem, som mener, at Omars Moské ved Tempelpladsen er den rette Gravkirke.

Det er Mr. Ferguson, som har forfægtet denne Paastand, og han støtter den væsentlig til architektoniske Grunde, da han antager, at Omars Moské er et Gravminde i kristelig Stil og ikke bygget til Moské. Han tror ogsaa at kunne bevise, at Strøget om det senere opførte Gravminde — nu Omars Moské — paa Kristi Tid laa udenfor Muren. Men ifølge Udgravninger 1867—70, laa dette dog paa den Tid indenfor den gamle Mur, og Franskmanden Vogüé, der er en Autoritet i denne Sag, har erklæret, at Kuplen over Sakra (Omars Moské) er af byzantisk Stil og bygget i det 7de Aarhundrede af Araberne, som brugte kristne Kirker til Forbillede, og at den er oprindelig et mohamedansk Bedehus. (Efter Vogt). For Fuldstændigheds Skyld skal vi anføre, at bl. A. Dächsel i hans

bekjendte Bibelværk antager, at den nordenfor Staden liggende Jeremias-Grotte er Golgatha. Bevises kan det naturligvis ikke.

5. En Paaskebetragtning ved Kristi Grav.

„Han er opstanden, han er ikke her, se der er Stedet, hvor de lagde Ham", saa lød den første Paaskeprædiken. Det er at mærke, at det var Engle, der prædikede baade Juledag og Paaskedag, thi de himmelske Vidner havde Kundskaben om Herrens Komme, forend de jordiske Vidner fik vide derom. Og dog kunde allerede Job udraabe: „Jeg véd, at min Frelser lever", thi den Hellig-Aand havde bragt ham Himmelbud, saa at han i profetisk Fremsyn saa Herrens Dag og glædede sig i den ligesom Abraham. Det er det herlige ved Vidnesbyrdet om Jesu Liv, Død og Opstandelse, at ogsaa de jordiske Vidner kan og skal sige: „jeg véd". Vistnok er det en Troens Vished ɔ: en Vished om hvad vi ikke har seet, men dog en fuld Forvisning, fordi Gud selv har sagt det. Her er ikke blot Tale om en historisk Vished. Det kan være godt nok at kunne bevise ud af de historiske Kjendsgjerningers Slutningsrække, at Jesus „sandelig er opstanden", og vi er dem takskyldige, som har fundet og holdt det frem; men et historisk Bevis er dog et jordisk Bevis og maa indlade sig med Tvivlen og Modsigelsen. Det himmelske Bevis er her det eneste holdbare, nemlig det som ligger i Guds eget Ord, som og Paulus siger: „Stor er den Gudfrygtigheds Hemmelighed: Gud er aabenbaret i Kjød, er retfærdiggjort i Aand, seet af Engle." Det er den rette Grundvold at staa paa: Herren har selv sagt det i sit Ord og sendt Englebud derom fra Himlen; derfor véd jeg det, derfor er jeg tryg Skulde der være Tale om et fuldgyldigt, uimodsigeligt historisk Bevis, da maatte det være Guds Riges Seiershistorie fra Paaskedagen af; men dette er egentlig ikke et

4*

Bevis, det er en Besegling, en Stadfæstelse, er en Aabenbarelse af, at Jesus lever. O, hvor herligt: „jeg véd, at min Frelser lever." Han er ikke her, ikke i Dødens Skygge, ikke i Tvivlens Nat, ikke i Syndens Grav, ikke i Vantroens Mørke. Hans Rige er ikke af denne Verden, Hans Magt knuges ikke af dens Gravsten; Han er opstanden, Han har „dødet Døden", har opslugt Døden til Seier, har opreist Himmelstigen, har beredt os et himmelsk Hjem, ja har velsignet vort Herberge hernede, saa det er blevet et Fredens Paulun, et Asyl, „en Hytte til Skygge om Dagen for Hede, og til en Tilflugt og til et Skjul for Vandskyl og for Regn" (Es. 4, 6).

Jeg véd, at min Frelser lever. Jeg véd, at „Han er given hen for vore Overtrædelser og opreist for vor Retfærdiggjørelse". Han er død til bestemt Tid for de Ugudelige; jeg er en saadan stakkels Ugudelig, saadan en sørgelig Overtræder, saadan en jammerlig Syndens Træl; men Jesus Kristus, Guds egen Søn, sand Gud og sandt Menneske, er død for mig, derfor har jeg ogsaa Del i hans Døds Velsignelse, som er aabenbaret paa Paaskemorgen, da Han opstod fra de Døde; derfor er Han ogsaa opstanden til min Retfærdiggjørelse — Han retfærddiggjør den Ugudelige — og saa er Han min Frelser fra Synd, Død og Satans Rige; — min Gud er en forsonet Gud. Men saa kan jeg ogsaa sige: „hvad jeg lever, lever ikke jeg mere, men Han lever i mig". Vistnok kan jeg ikke forstaa det, thi det overgaar den Forstandiges Forstand; vistnok kan jeg ikke føle dette, ikke i mit af syndige Tilbøieligheder kun altfor gjennemtrængte Kjød opdage dette, ikke i min hele Personlighed se dette udtrykt, ikke i mine Livsforholde se det afpræget, tvertom synes der alt at minde om Grav og Død: men dog véd jeg, at min Frelser lever, og at jeg lever med Ham og Han i mig; thi jeg har Hans klare Ord derfor: „Paa den Dag skal I

kjende, at jeg er i min Fader, og I udi mig og jeg i Eder." Derfor er jeg vel tilfreds, „allesteds da vel tilfreds, al Ting staar udi hans Hænder, al din Trang han kjender". Thi Han lever ikke blot i det Fjerne, høit over Stjernehimlen, men Han har givet mig sit Liv, saa jeg er et Lem paa Hans Legeme, er Et med Ham og staar under Hans særegne Beskyttelse. Dette véd jeg! Det er ikke blot saa, at jeg har en Formening derom, ikke blot saa, at jeg kan stamme: „ja om det var saa"; men det er saa vist, som at Solen staar paa Himlen. Derfor kan jeg synge:

„Jeg har vundet, Jesus vandt;
Døden opslugt er til Seier,
Jesus Mørkets Fyrste bandt,
jeg den kjøbte Frihed eier;
aaben har jeg Himlen fundet,
Jesus vandt, og jeg har vundet!"

Fordi jeg véd, at min Frelser lever, saa vil jeg ikke bekymre mig med Sorrig for Næring, ei heller vil jeg lade min Lykke være afhængig af Menneskenes Gunst; thi er Han med, hvo kan da være mod mig? Ja er jeg miskjendt, stødt tilside af Menneskene, er min Vei i det Dunkle og mine jordiske Forhaabninger brudte, dog vil jeg være glad, thi jeg har Jesus, og Han er mig nok, og jeg ser hen til Jesus, som nu lever i Herlighed. Han var her paa Jorden i en Tjeners Skikkelse, Han „holdt snart op at være blandt Mænd, en Mand fuld af Piner, og som havde forsøgt Sygdom; og som En, for hvilken man skjulte Ansigtet, var Han foragtet, og vi agtede Ham Intet." Lad da ogsaa mig være ringeagtet og seet ned paa: naar jeg kun kan være Et med Jesus, naar jeg kun har Ham til Ven, naar jeg kun kan bevare den Vished: „min Frelser lever", da bliver den menneskelige Ringeagt ringe, den menneskelige Forglemmelse glemt, den menneskelige Overseen overseet, den menneskelige Dom dømt, — det er altsammen Dødens Tegn, men Døden er opslugt til Seier.

Og naar Menneskenes Sværm omringer mig, naar de omkringgiver mig som Bier, naar Bagtalelsens Braadde stikker, eller naar Snæverhjertethed og Falskhed skjæmmer Kristennavnet ud, eller naar Vanekristendommens Taage lægger sig over Slægten, eller naar Form-Tjenestens Gravsten synes at dække over Livets Evangelium, eller naar Vantroens hæse Røster lyder som Ravneskrig hen over Aadslet, eller naar Helvedes Haanlatter naar op til Jorden, da knæler jeg ved Jesu aabne Grav, da lytter jeg til Englebudet: „Han er opstanden, Han er ikke her", og da udbryder jeg: „vær frimodig min Sjæl; thi jeg véd, at min Frelser lever."

Og naar Ligklokken lyder, og den minder mig om, at ogsaa jeg engang skal drage herfra, da er det mig dog som en Paaskeklokke, thi jeg kan juble: „Død, hvor er din Braad, Helvede, hvor er din Seier". Jesus lever, og jeg skal leve; thi Han har sagt: „Jeg er Opstandelsen og Livet; hvo som tror paa mig, om han end dør, skal han dog leve." Ja, „lovet være Gud og vor Herres Jesu Kristi Fader, som efter sin store Barmhjertighed har gjenfødt os til et levende Haab formedelst Jesu Kristi Opstandelse fra de Døde". Fordi jeg véd, at min Frelser lever, har jeg ogsaa et levende Haab, som ikke beskjæmmer. Og den jordiske Trængsel og Lidelse staar i det levende Haabs Tjeneste; thi „Trængslen virker Taalmodighed, men Taalmodigheden et prøvet Sind: men et prøvet Sind Haab, men Haabet beskjæmmer ikke, fordi Guds Kjærlighed er udøst i vore Hjerter ved den Hellig-Aand, som os er given". „Om end mit udvortes Menneske gaar tilgrunde, fornyes dog det indvortes fra Dag til Dag". Med Ro kan jeg derfor betragte mit graaenende Haar, Furerne i mit Ansigt, Alderens svækkende Magt, den sig nærmende Død, — thi jeg kan ikke dø, fordi min Frelser lever, og jeg er et levende Lem paa hans Legeme. Med Vemod

tager jeg Afsked fra mine Kjære, som gaar forud for mig; thi Afskeden eier Smerte. Men jeg véd, at vi skal mødes hos Jesus, dersom vi her lever med Jesus, og saa bliver Gjensynshaabet et levende Haab, som er stærkere end Døden og mildner Afskedssmerten. Saa er Kirkegaarden en Herrens Have, et fredet Sted, en Guds-Ager, hvor den dyrekjøbte Sæd nedlægges for paa Opstandelsens store Dag at indsamles i Herrens Lade. Da skal og af mit Støv reise sig et nyt, herligt, forklaret Legeme, og jeg skal leve evindelig med Herren, Hans Udvalgte og Hans Engle, skal virke for Herren, skal have min Del i den store himmelske Livsgjerning, skal leve et livskraftigt, fyldigt, indholdsrigt Kjærlighedsliv, hvorover ingen Skygge falder, hvorover ingen Sol gaar ned; — thi jeg véd, at min Frelser lever.

Derfor har jeg her i Udlændighedens Tid, her i Livets Ørken, her i Skuffelsernes og de brudte Forhaabningers Verden Paaskeglæde, thi jeg har et „levende Haab". Derfor vil jeg bede Herren hjælpe mig, at jeg ikke kaster min Frimodighed bort, men at jeg kan være „vel tilfreds i Skrøbeligheder, i Forhaanelser, i Nød, i Forfølgelser, i Angester for Kristi Skyld". Saa maa jeg da ogsaa være rede til at forsvare mig med Sagtmodighed og Ærefrygt for Enhver, som begjærer Regnskab af mig om det Haab, som er i mig, og ikke skamme mig ved at bekjende Jesum, men holde fast ved Haabets urokkelige Bekjendelse, efterdi Han er trofast, som gav Forjættelsen. Imod Vantroens Spot og Fornuftens Tvivl og de Lærdes Beviser sætter jeg min personlige Livserfarings urokkelige: „Jeg véd, at min Frelser lever", og ligeoverfor Materialismens og Mammondyrkelsens Verdens-Tilbedelse sætter jeg den faste Tro's Forvisning om, at Han, ved hvem og til hvem Alt er skabt, Han, der er opstanden tredie Dag fra de Døde, Han skal komme igjen paa den store Paaskedag forat dømme Levende og Døde. Der-

for kan jeg tilraabe alle Verdenstrælle og Mammonstilbedere og Natur-Dyrkere: „Opløfter Eders Øine til Himlene, og ser ned til Jorden nedentil; thi Himlene skal forsvinde som en Røg, og Jorden ældes som et Klædebon, og dens Indbyggere do som det; men min Salighed skal blive evindelig, og min Retfærdighed skal ikke brydes" (Es. 51, 6).

Thi jeg véd, at min Frelser lever!

Via dolorosa.

6. Via dolorosa.

Vi forlader nu Gravkirken og ser os lidt omkring i den hellige Stad. Vi følger en bugtet og kroget Gade, som fra Gravkirken gaar mod Øst henimod Stefansporten. Denne Gades Navn er „via dolorosa", Smertens Vei, og

siges at være den Vei, vor Herre gik Langfredag Morgen, da han bar sit Kors fra Domhuset til Golgatha. Skjønt vi med temmelig Vished kan betegne Pilatus's Domhuses Beliggenhed, nemlig der hvor nu den tyrkiske Pascha har sit Palads, og skjønt vi altsaa kan vide, at den sande via dolorosa gik i samme Retning som den nuværende, kan vi naturligvis ikke et Øieblik være i Tvivl om, at den Gade, vi nu vandrer i, ikke var til paa Kristi Tid; thi Jerusalem har jo siden den Tid lagt i Grus mere end én Gang. Men alligevel viser de katholske Munke med stor Dristighed de forskjellige Steder — „Stationer" — hvor de Begivenheder forefaldt, som dels fortælles i Lidelseshistorien, dels tilhører Traditionen, og skjønt vi naturligvis ikke tror disse Veiviseres Drømme, kan vi dog ikke lade være at sige til os selv: saa maa det dog have seet ud Langfredag Morgen, ja her maa det have været, her maa det sørgelige Tog have bevæget sig frem; og jo mere vi lader Minderne træde frem for os, idet vi under Vandringen læser i Evangeliebogen, des tydeligere tror vi at se de forskjellige Stationer, og at være Vidne til vor Herres og Mesters sidste Smertesgang. Sandelig, det er som om den gamle via dolorosa var blevet bevaret gjennem Aarhundreder, som om den alene var bleven tilovers efter Stadens Ødelæggelse og var hensat til et stedsevarende Minde om den største Lidelse, men tillige om den herligste Seiersgang, som noget Menneske har skuet. Thi ikke anderledes har det været der, da Herren bar sit Kors henad Veien: saa snæver, saa mørk er Gaden, saa ældgammel ser den ud med sine graa Mure, sine afbrudte Buehvælvinger, sine af de mange tusinde Pilgrime slidte Brostene, at vi vel kan tro os hensatte til Kristi Tid.

Lad os derfor hengive os til den fromme Beskuelse af de hellige Minder, lad os med Bøn læse Evangeliets Beretning

om Herrens sidste Lidelse og lad os saa vandre henad via dolorosa, idet vi begynder ved „Gabbatha" og gaar mod Vest. Det skal visselig ikke være en forgjæves Gang, om den end kun er i Aanden, thi det bliver en Vandring med Herren, med Immanuel, en Vandring, som egner sig vel for den Troende. Vi følger vor Veiviser og lader ham paavise de forskjellige „Stationer", idet vi uafhængigt af ham hensætter os mere end attenhundrede Aar tilbage i Tiden.

Det første, som møder vort Blik, er to ældgamle Buehvælvinger, som betegner Stedet, hvor scala santa eller den hellige Trappe var, som fra Gabbatha førte op til Domhuset, men som senere ifølge Traditionen blev ført til Rom. Der paa den modsatte Side af Gaden vises Stedet, hvor Herren blev hudstrøget. Vi gaar nu kun nogle faa Skridt frem og faar Øie paa en Bro-Bue, som hvælver sig over det trange, mørke Stræde. Her stillede Pilatus Jesus frem med de bekjendte Ord: „Se det Menneske! (Ecce homo!)". Ja vi ser ham, purpurklædt og tornekronet, saaret for vore Overtrædelser og knust for vore Misgjerninger, og vi henter Lægedom for vor Sjæl fra dette Blik paa den lidende Frelser; thi se, der staar han, som vil løse hver syndebunden Træl, der staar han, som vil øse Trøst i hver bange Sjæl; der staar han, som er vor rette Konge, Lidelsens Konge i sin Kroningsdragt, han i hvis Navn hvert Knæ skal bøie sig.

Veien fører nu nedad, og idet vi bøier til venstre, peger vor Veiviser paa en Mur, hvor Herren hvilede sig nogle Øieblikke, træt af Korsets Byrde, og derefter vises os et Sted, hvor han skal have mødt sin Moder og sagt: „Salve mater", „hil være dig Moder!" Atter gaar Veien og det steilt opad, og nu er vi komne til Stedet, hvor Herren sank ned under Korsets Vægt, thi han bar ikke blot Korset af Træ, men han bar

al Verdens Syndebyrde! Her fortæller Traditionen et skjønt Træk af kvindelig Hengivenhed: Fra hint Hus lige ved træder en Kvinde ud, og uden at agte paa Stridsmændenes raa Spot og tilmed Hug og Slag nærmer hun sig den dødsblege Mester og torrer med et kjøligt Linklæde den blodige Sved af hans Ansigt. Og se, da hun tager Linklædet til sig, er Herrens Ansigt afpræget derpaa, til et Minde om hans Taknemmelighed for hendes sidste Kjærlighedsgjerning. Og dette Klæde med Jesu sande Billede havde siden lægende Kraft. Denne skjønne Legende om den hellige Veronica har til alle Tider været de Kristne kjær, thi den eier den dybe Sandhed, at Jesu Billede præger sig i den Sjæl, der elsker ham og hengiver sig til ham, og at Herren aldrig lader en Kjærlighedsgjerning ulønnet, som vises ham af den elskende Sjæl.

Veien stiger nu mere og mere opad mod Golgatha, og Gaden bliver mere og mere trist og mørk, omgivet af fængselslignende Mure og dunkle Buegange, som lægger den i Skygge. Ja saa kan den gamle via dolorosa have seet ud, saa var det, da Simon af Cyrene ved hin Søile der blev tvunget til at bære Kristi Kors, fordi Herrens Kræfter var udtømte af Nattevaagen, Blodtab og allehaande Mishandlinger. Der henne vises Stedet, hvor Herren sagde til de grædende Kvinder, som fulgte ham: „I Jerusalems Døtre! græder ikke over mig, men græder over eder selv og over eders Børn!“ Og endnu kun nogle faa Skridt, saa er Golgatha naaet, Smertes-Veien er tilbagelagt, Korset tages fra Simon og plantes, — og Jesus Kristus nagles til Forbandelsens Træ.

Men vi vender tilbage til vort Herberge og beder den korsfæstede og opstandne Frelser, vor Immanuel, at han vil skjænke os Kraft til ogsaa at vandre vor via dolorosa, som fører til vor Grav, hvorfra ogsaa vi skal opstaa paa den store Paaske-

dag. I stille Andagt beder vi med den gamle Salmes Ord:

O, lad aldrig nogensinde
Korsets Træ mig gaa af Minde,
Som dig, Frelsens Fyrste bar!
Men lad Kors og Død og Smerte,
Tale, raabe i mit Hjerte,
Hvad min Frelse kostet har!

Veronica.

Kun til en af hine fromme,
Elskende, trofaste Kvinder,
Som ham fulgte, da fast alle,
Selv hans Petrus ham forlod —
Til Salome har den Høie
Efterladt et synligt Tegn,
Hun ham fulgte med hans Moder,
Med Maria Magdalena,
Med hans elskede Johannes,
Da han paa sin Gang til Døden

Mat, mishandlet og hudflettet
Maatte bære selv sit Kors,
Snart han segnede derunder —
Blod og Sved i Draaber strømmed
Fra hans tornekronte Pande
Over de dødblege Kinder,
Og han kunde Haand ei røre,

Da tog Kvinden et Linklæde,
Fint og duftende og snehvidt,
Lagde det paa Jesu Aasyn,
Kjølte, tørrede dets Vunder, —
Tog saa Klædet atter til sig, —

Men da alt tilsidst var over,
Og hun kommet var tilbage
Fra den tunge Dødens Vandring,
Og sad ensom i sit Kammer,
Stirrende i dyben Jammer,
Tænkende paa Golgatha —
Da hun husked paa Linklædet,
Tog det atter frem at kjøle
Dermed sine hede Øine.

Men som hun det nu udfolded —
Se! da stod paa hvide Lingrund
End et Aftryk af hint milde,
Blege, smertefulde Aasyn,
Som det segned under Korset!

Ja, hun eied Jesu Billed,
Der livagtigt end fremstillet;
Fra den hvide Pande trilled
Blod end under Tornekrands,
Ei mer kunde hun sig bøie
Bort fra dette Billeds Øie,
Som med Blik, saa milde, høie
Skuer frem i Taareglands!

Siden gaar den fromme Kvinde
Med sin Skat til mange Syge,
Lindrer deres Nød i Stilhed,
Tro Klenodiet hun vogter,
Kjendes derpaa nu af alle,
Som paa Jesu Lære tro.
Ei Salome mer hun nævnes,
Efter Jesu sande Billed
Kaldes hun „Veronica“.

A. Munch.

7. Omars Moské.

Vi begiver os nu hen til „Tempelpladsen“, det Sted, hvor det jødiske Tempel laa ved Stadens østlige Mur, og hvor nu det mohamedanske Tempel, den pragtfulde Omars Moské, er beliggende.*) Dens arabiske Navn er „Kubbet es Sakrah“ ɔ: „Hvælvingen over Klippen“, og den er den mest fremtrædende Bygning i den hellige Stad, da dens herlige Kuppel hæver sig høit over sine Omgivelser, medens dens ottekantede, slanke Form og dens med Marmor, Mosaik og himmelblaat straalende Porcelæn dækkede Sider og dens skjønne malede Bue-Vinduer frembringer en Virkning, som kun tilhører det farverige, stemningsfulde Østerland. Selve Pladsen, hvorpaa dette pragtfulde Tempel ligger, er ikke mindre mærkelig. Den heder „Haram“ ɔ: Helligdommen, og er klædt med Marmorplader og omgivet af Mure, forat ingen „Vantroende“ skal betræde den.

*) Anm. Sammenlign den ovenfor indtagne Bemærkning af Vogüé om dens Opførelse.

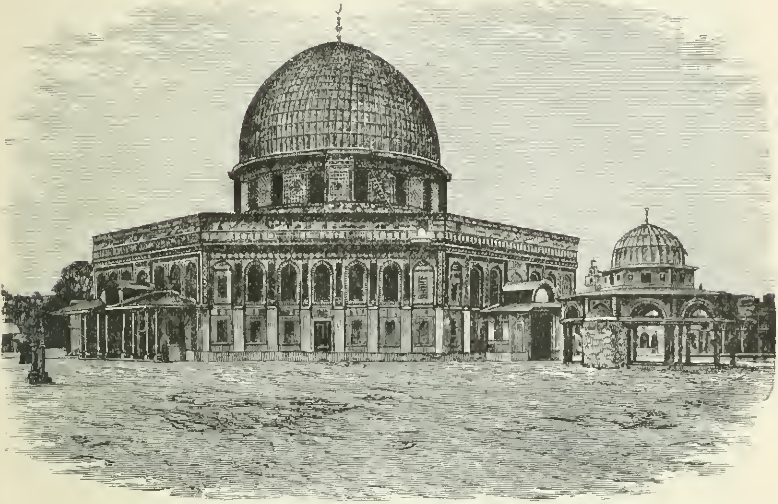

Omars Mosté.

Ved Hjælp af Bakschisch (Pengegave) kommer dog ogsaa „de Vantroende" derind, og vi benytter os da heraf og træder indenfor, ledsaget af vor tyrkiske Fører. Vi skrider henover de glatte Marmor-Fliser, forbi en Mængde mindre Templer, fritstaaende Buerader, Palmer og Cypresser og kjølende Springvande, og nærmer os saa den store Mosté. ad hvis Hovedport vi træder ind og beundrer dens skjønne Søile-Rader, dens stærke Piller, dens lette Buegange og dens af Guld og Marmor straalende Loft. Men hvad er dette? Ved at træde ind i Templets Midte opdager vi intet mindre end en stor, nogle og tyve Alen lang og bred Klippe, hvorom al denne Pragt samler sig. Det er en af Mohamedanernes „hellige Stene", hvorom det Sagn gaar, at den svæver i Luften, og at Mohamed en-

gang, naar han kommer igjen, skal staa paa den og dømme Verden. Dette er jo meget mærkeligt, men mærkeligere er det dog, at vi her er paa Morias Bjerg, hvor Jebusiteren Araunas Tærskeplads stod, hvor David byggede et Altar, og hvor ifølge 2 Kr. 3, 1 Salomos Tempel blev opført! Ikke usandsynligt er det desuden, at her ogsaa er Stedet, hvor Abraham var rede til at ofre Isak. Afstanden fra Beerseba er just saa stor, at Abraham tilfods paa den tredie Dag kunde se Stedet, sml. 1 Mos. 22, 4. Det der brugte Udtryk: „Moria Land" skal ifølge den gamle Tradition være det samme som „Moria Bjerg". (Josefus).*)

Vel muligt ogsaa, at just denne Klippe dannede Grundvolden for „det Allerhelligste", og at de Udhulinger, man finder under den, og som har fremkaldt det mohamedanske Sagn om, at den svæver i Luften, var til Afløb for Offerblodet. Den jødiske Historieskriver Josefus beretter nemlig udtrykkelig, at Templets Skib laa paa „Bjergets Top", men at Bjergets Sider blev opfyldte, saaat der blev tilstrækkelig Plads for Templets vidtløftige Bygninger. End videre beretter en gammel Forfatter, som besøgte Jerusalem i Aaret 333, at der under Tempelbjerget findes store Vandbeholdere og udgravede Brønde, samt at der, hvor Templet stod, og hvor der var to Statuer af Hadrian, findes en „udhulet Klippe", hvorhen Jøderne kommer hvert Aar og salver den med Olie, idet de sørger og klager og sønderriver deres Klæder. Vi ved ogsaa, at den romerske Keiser Hadrian lod sætte sin Statue paa det Sted, hvor „det Allerhelligste" stod, og saaledes synes det rimeligt, at just denne „udhulede Klippe" er Stedet, hvor Templets „Allerhelligste" var.

---

*) Anm: Nyere Forskere, hvoriblandt Vogt, antager ikke dette. Den gamle Tradition har dog meget for sig.

Hvilke Minder samles ikke ved denne Klippe, naar vi fastholder den gamle Tradition! Hele Israels Historie fra Abraham af og indtil den Stund, da Forhænget for det Allerhelligste revnede, træder os her imode. Her stod Abraham, her laa Isak bunden, her aabenbaredes Herrens Engel baade for Abraham og for David, her byggede Salomo, her stod Pagtens Ark, her var Herrens Paulun, her boede Israels Hellige, her gik Ypperstepresten alene ind og ofrede for Folkets Synder, her var Menneskehedens Hoved-Altar, indtil det sidste Altar reistes paa Golgatha. Da brast Forhænget for Altaret paa Moria Bjerg, da den rette Isak blev ofret paa Golgatha, da den sande Ypperstepreſt en Gang for alle gik ind i det Allerhelligste og ofrede sig selv og vandt en evig Forløsning.

Og dette Sted er i de Vantroendes, i Kristi Fienders Vold! Moria bærer Templet for den falske Profet, og Golgatha er halvt glemt, — er ikke dette Billede paa Tilstanden i den kristne Kirke? Række ikke der Vantro og Lunkenhed hinanden Haanden forat haane Kristus? O, lad os knæle ned her paa Moria Bjerg og med Joderne græde over vore Synder og bede om Naade og saa være rede til at ofre vort Hjertes Isak, ofre vort kjæreste Klenodie for Davids Søn!

8. Zion.

Vort sidste Besøg i Jerusalem gjælder Zion. Af de Høie, hvorpaa Jerusalem er bygget, fremtræder Zion som den mærkeligste. Den indtager den sydvestlige Del af Staden og var fordum ved en over Ostemagerdalen — Thropæon — gaaende Bro forenet med Tempelpladsen. Steilt skraaner den ned mod Hinnoms Dal, men længere mod Sydost falder den i Afsatser eller Terrasser ned mod „Kongernes Haver“, hvor Hinnoms

Dal, Tyropæon og Kedron forenes i Nærheden af den i Skriften nævnte Kilde En-Rogel. Kun en Del af Zions Bjerg ligger nu indenfor Stadens Mur, medens den øvrige Del tildels er opdyrket inde imellem Klippeafsatserne, saa vi paa det mest levende mindes Profeten Michas Ord, som ogsaa anføres hos Jeremias (Micha 3, 12; Jerem. 26, 18): „Zion skal pløies som en Ager."

Zion var den første Plet i Jerusalem, hvorpaa der blev opført Bygninger. Der stod Jebusiternes Borg, som saa længe modstod Israeliterne, men som tilsidst blev indtaget af David. Han byggede der sit Pallads, og i mere end tusinde Aar var Zion Stedet, hvor Jødernes Konger levede og regjerede, hvorfor ogsaa Zion som Jerusalems fornemste Del nævnes i Stedet for Staden selv. „Den Datter Zion" hedder Jerusalem som Landets første Stad og vigtigste Punkt. Dertil bidrog ogsaa Zions ophøiede Beliggenhed og dens Skjønhed. Der blev da ogsaa David begravet, og mange af hans Efterfølgere blev lagte nær ham i de kongelige Grave. Zion blev ogsaa derved udmærket fremfor det øvrige Jerusalem, at den var det sidste Punkt, som blev forsvaret mod Romerne, da Titus erobrede Byen. Da det ganske Jerusalem laa i Ruiner, da Fienden havde bemægtiget sig Templet, afslog den sidste Rest af Stadens Forsvarere fra Zions Mure Titus's Opfordring til Overgivelse og lod sig tilsidst begrave under deres Kongers Borgruiner.

Naar vi nu gaar op til Zion, møder vort Øie et ældgammelt, massivt Taarn lige ved Jaffaporten; det hedder Hippicus eller „Davids Taarn", og er uden Tvivl en Levning fra den gamle Mur og et Minde om den overordentlige Styrke som den gamle Befæstning havde, hvorover ogsaa Titus forundrede sig. Men hvad formaar de stærkeste Mure og de vældigste

Taarne, naar Herrens Haand rører ved dem? Var det ikke sagt hos Profeten: „Jerusalem skal blive til Stenhobe?"

Men saa er der ogsaa en anden Profeti, der spaaede Zion en herlig Tid, nemlig Spaadommen hos Esaias og Micha: „Og det skal ske i de sidste Dage, da skal Herrens Huses Bjerg være beredt ovenpaa Bjergene og ophøies over Høiene, og alle Hedninger skulle løbe dertil, og mange Folk skulle gaa og sige: Kommer og lader os gaa op til Herrens Bjerg, til Jakobs Guds Hus, at han maa lære os om sine Veie, og vi maa vandre paa hans Stier; thi af Zion skal udgaa en Lov, og Herrens Ord af Jerusalem."

Og denne Spaadom er, omend ikke endelig saa dog væsentlig opfyldt. Zion er ikke blot dækket med armeniske og græske Klostre og Kirker, men der reiser sig den protestantiske Kirke, hvorfra det rene Evangelium forkyndes og breder sit Lys udover de mørke Egne. Ret egentlig kan der nu vidnes, at „fra Zion udgaar en Lov, og Herrens Ord fra Jerusalem". Men dette er igjen kun en Følge af den store Begivenhed, som skede for 18 Aarhundreder siden, da den Hellig-Aand paa Pintsefesten kom ned over den forsamlede Discipelskare, og den første kristne Prædiken lød. Det skede da, hvad Profeten Joel siger, efterat han har spaaet om Aandens Komme: „Og det skal ske, at hver som kalder paa Herrens Navn, skal undkomme; thi paa Zions Bjerg og i Jerusalem skal være Raad til at undkomme." Thi dersom Traditionen har Ret, og den synes begrundet, var det just paa Zion, at Pintseunderet skede.

Gaar vi ud af Zions-Porten, ser vi en Gruppe Bygninger, som benævnes „Davids Grav", og som udenfor al Tvivl betegner Stedet, hvor David blev begravet, saaledes som Peter vidner i sin Pintseprædiken: „I Mænd, Brødre, lader mig tale frimodigen til Eder om Patriarchen David, at han baade

er død og begraven, og hans Grav er hos os indtil denne Dag." Mærkeligt nok har den kristne Tradition fra den tidligste Tid henlagt Stedet, hvor Apostlene paa Pintsedagen var forsamlede, til i Nærheden af Davids Grav, og allerede Cyrillus, Bisskop af Jerusalem (i det 4de Aarh.) har stadfæstet dette.

Der reistes snart en Kirke, „Apostelkirken", og endnu betegner en høi Minaret Stedet, hvor den laa. Bygningen over Davids Grav omslutter ogsaa denne Plads, og den heder „Cønaculum" (Nadversalen), fordi der skal have været den Sal, hvor Herren indstiftede Nadverden. Selv om vi ikke tør fæste Lid til denne sidste Tradition, men kun antager, at Pintse-Underet skede paa Zion nær Davids Grav, har vi dog saa mærkelige Minder samlet paa Zion, at vi lægger os paa Hjerte de profetiske Ord: „Se jeg lægger til Grundvold i Zion en Sten, en prøvet Sten, en kostelig Hjørnesten", (Esaias 28), ligesom hos David: „Jeg haver salvet min Konge over Zion, mit hellige Bjerg" (Ps. 2), sml.: „Af Zion aabenbares Gud herligen, i en fuldkommen Deilighed" (Ps. 50). Zion var Kongens, navnlig Davids Sæde, og der blev han begravet; men han opstod i „Davids Søn", i Kongen over Jakobs Hus, som paa Zion reiste sin Kongethrone, da han sendte Aanden ned for at stifte Menigheden paa Jorden.

Fra „Zion udgaar en Lov", og det skede paa Pintsefestens Dag, thi ligesom den jødiske Pintsefest mindedes Lovgivningen paa Sinai, saaledes var det paa den første kristne Pintsefest, at Herren skrev sin Lov ind i Hjerterne, saaledes som han selv siger (Hebr. 8, 10): „Jeg vil give mine Love i deres Sind, og jeg vil indskrive dem i deres Hjerter." Se derfor er det da og, at det rene Evangelium først lyder ud over det hellige Land fra Zion af, og vi tør heraf tage Tegn paa, at den Dag

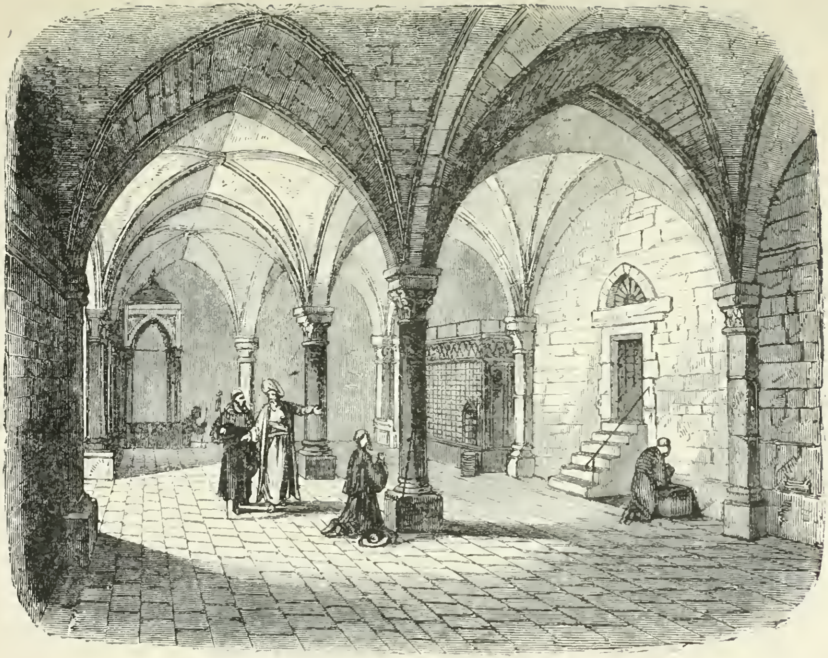

Nadversalen.

ikke er fjern, da Evangeliets rene Lys skal skinne ud over Landet, naar Israel frelses, som skrevet er: „Den som befrier skal komme fra Zion og afvende Ugudeligheder fra Jakob", (Rom. 11, 26 sml. Esaias 59, 20). Men det er fra Davids Grav dette sker! Den jødisk-jordiske Messias-Tanke maa først begraves, den Davidiske Kongeborg maa synke i Grus, den jødiske Nationalstolthed maa være knækket, — da først kan Pintseunderet ogsaa komme Israel tilgode, da først kan en ny Lov udgaa fra Zion over det jødiske Folk, saa det ikke længere behøver at græde ved Klagemuren (i Nærheden af Zion), saaledes som nu sker.

Men som det er med det jødiske Folk, saa er det og med ethvert naturligt Menneske: først maa vort jordiske Sind være begravet, vore timelige Forhaabninger om Fred ved jordisk Lykke være knuste, vort eget kongelige „Jeg" være skrinlagt, førend Davidssønnen kan faa reist sin Throne i vort Hjerte og saa skrevet sin Kjærlighedslov i vort Sind. Det er ved vor Egenkjærligheds og Egenretfærdigheds og vore store Tankers Grav, at Pintseunderet sker, saa vi annammer den Hellig-Aand og med ham den sande Fred, som Verden ikke kan give.

V. Omkring Jerusalem.

Jerusalem er beliggende paa en Bjergryg, som løber ud fra Høisletten i Nord, men som mod Vest, Syd og Øst skraaner steilt ned mod en trang Dal, som i Vest og Syd kaldes Hinnoms Dal, i Øst Kedrons eller Josafats Dal. Selve den Ryg, hvorpaa Jerusalem ligger, er igjen delt i 2 Dele ved den saakaldte Tyropæon eller Østemagerdalen; men denne er nu saa opfyldt af Aarhundreders Grus, at den er lidet mærkbar. Men desto mærkeligere er denne Bjergrygs bratte Fald paa de nævnte tre Sider, saa det ganske ser ud, som om Jerusalem laa paa et Forbjerg, kun at Vandet mangler. En Vandring omkring Jerusalem bliver derfor med Undtagelse af Nordsiden en Vandring nede i den dybe Kloft, som dannes af dette Forbjerg paa den ene Side og de omgivende nære Fjelde paa den anden Side. Vi mindes Psalmens Ord: „Der er Bjerge trindt omkring Jerusalem" (Ps. 125), og Jerusalem kan med Rette kaldes „Staden paa Bjerget".

1. Hinnoms Dal.

Idet vi gaar ud af Jaffaporten i Vest (Jerusalem har 7 Porte, hvoraf kun de 5 er aabne) kommer vi straks ud i den bekjendte Hinnoms Dal, eller „Hinnoms Søns Dal", som nævnes i Josva Bog som Landemærke. Den heder nu „Wady

Jehennam", og er paa Vestsiden en skjøn Dal, i hvis øvre Ende vi finder „Gihons øvre Dam" og længer nede „den nedre Dam" ved Veien til Bethlehem. „Gihons øvre Dam" eller „Fiskevand" nævnes baade i 1ste Kongernes Bog (1, 38) som det Sted, hvor Salomo salvedes til Konge, og hos Profeten Esaias (7 Kap.) Vi bøier derefter mod Øst og kommer saa ind i den Del af Dalen, som udmærker sig ved sin Vildhed og sine steile Fjeldsider. Der ligger som en mørk Skygge over denne trange Dalkloft, og det er heller ikke underligt, om Vandreren der føler sig beklemt; thi Dalens mørke Minder har ligesom afpræget sig i dens Natur. Her var nemlig Sædet for den afskylige Molochs-Dyrkelse, hvor man ofrede Børn til denne ammonitiske Afgud, hvis Billede var af Kobber i Menneskeskikkelse med Hoved som en Okse, og som var hul, saa den let kunde gjøres glødende for da i sine Arme at opbrænde de smaa Børn, hvis Skrig overdøvedes af Trommers Lyd. Selve Offerstedet hedte Tophet. Denne rædsomme Afgudsdyrkelse varede fra Salomos Tid, indtil den endelig blev afskaffet af Kong Josias (2 Kong 23, 10, 13). Men senere blev der i Dalen vedligeholdt Ild forat fortære de Aadsler, som der blev udkastede, thi Stedet var efter Josias's Tid urent. Derfor blev det et Billede paa Helvede, hvor den evige Ild brænder; ja Ordet „Gehenna" (Hinnoms Dal) brugtes af Herren selv som Udtryk for Pinens Sted (Mt. 5, 22; 10, 28 o. fl. St.)

I de omgivende Klipper finder vi en Mængde Grave, saa her ret er en Dødens Dal, som ogsaa Profeten Jeremias siger (Kap. 7): „Se de Dage kommer, siger Herren, at man ikke mere skal kalde det Tophet og Ben-Hinnoms Dal, men Mordets Dal, og de skulle begrave i Tophet, indtil der ikke er mere Rum." Her er da ogsaa Hakeldama, Blodageren, Forræderens og senere de Fremmedes Begravelsesplads. Her er ogsaa „det onde Raads

Bjerg", hvor der hos Kaifas blev lagt Raad op mod Herren. Alt minder saaledes her om Død og Tilintetgjørelse og Mørkets Gjerninger, og det er med lettet Sind, at vi vender os mod Syd og kommer ind i Kedrons eller Josafatsdalen, hvor vi først dvæler lidt ved den bekjendte Brønd En-Rogel, der i Josva Bog nævnes som Landemærke mellem Benjamins og Judæ Stammer, og i 2 Samuels Bog som det Sted, hvor Davids Tjenere ventede paa Bud fra Husai, da Absalon havde gjort Oprør, og endelig i 1 Kong. 1, 9 som det Punkt, hvor Davids Søn Adonjah samlede sine Venner, da han tragtede efter at blive Konge i sin Faders Sted. Der gaar det Sagn om denne Brønd, at naar ved overflødigt Regn dens Vande flyder over, skal det være Tegn paa et frugtbart Aar.

2. Kedrons-Dalen.

Kedrons-Dalen, som gjennemstrømmes af Bækken Kedron, der rigtignok kun har Vand i Regntiden, kaldtes fra Eusebius's Tid (4de Aarh. efter Kr.) Josafats-Dal med Hensyn til Spaadommen hos Profeten Joel (3, 7). Her har vi „Kongernes Haver" (Neh. 3, 15), som vandes fra Siloams Dam, som igjen faar sit Vand fra Jomfru Marias Kilde. Denne Dam er os vel bekjendt fra Skriften. Hos Esaias (Kap. 8) staar den som Billede paa Herrens stille Hjælp, som Jøderne forkastede; thi det heder: „Fordi at dette Folk foragter Siloahs Vande, de sagte rindende (ɔ: som rinde ned til Kongernes Haver), og glæder sig ved Rezin og Remaljas Søn, se derfor fører Herren over dem Flodens (Eufrats) Vande, de mægtige og store, Assurs Konge og al hans Herlighed, og den stiger over alle sine Strande og gaar over alle sine Bredder." Og hos Jo-

hannes (9 Kap.) læser vi, at Herren sendte den Blindfødte hen til Siloams Dam forat to sig og vorde seende. Den har derfor gjennem Tiderne været Symbol paa den i Guds Ord nedlagte Vederkvægelse og Helbredelse, og som „Siloam" betyder en Udsendt, saa er dette Ord sendt os fra Herren forat slukke vor aandelige Tørst og at helbrede os for vor naturlige Blindhed. Det gjælder derfor, at vi ikke foragter det, ikke foretrækker „Assurs mægtige Vande", denne Verdens Visdom og denne Verdens Nydelser, af hvis mægtige Strøm vi lettelig bortrives.

Mellem Siloams Dam og den længer op i Dalen rindende „Jomfruens Kilde" er en underjordisk Forbindelse, saa Jomfru-Kildens Vand forener sig med Siloams Dam. Denne „Jomfruens Kilde" er allerede i sig selv høist mærkværdig. Den udvælder lige nedenunder Tempelpladsen, og har den Eiendommelighed, at den snart flyder rigelig, snart kun ganske sparsomt. Herom fortæller den bekjendte Reisende Dr. Robinson følgende:

„Da vi var i færd med at maale Kildens Basin, stod min Ledsager paa det nederste Trin, med den ene Fod paa Trinet og den anden paa en løs Sten i Basinet. Pludselig mærkede han, at Vandet trængte ind i hans Sko, og da han antog, at Stenen havde rullet, trak han Foden op paa Trinet; men straks efter bedækkedes ogsaa dette med Vand. Dette vakte vor Opmærksomhed, og vi iagttog da, at Vandet boblede hurtigt op fra Dybet. I mindre end fem Minuter havde det steget nær en Fod i Basinet, og vi kunde høre, hvorledes det gurglede gjennem det indre Løb. Efter ti Minuters Forløb havde det hørt op at flyde, og lidt efter lidt sank Vandet i Basinet igjen til dets forrige Høide. Imidlertid kom en Kvinde fra den nærliggende Landsby Silwân forat vadske ved Kilden. Hun kom did hver Dag, og hun fortalte, at Kildens Vand flommer til

ubestemte Tider: snart sker det to à tre Gange om Dagen, snart en Gang i Løbet af to eller tre Dage."

Det er almindelig antaget, at Vandet kommer ned fra skjulte Kilder under Tempelpladsen. Naar den samme Dr. Robinson antager, at denne Jomfruens Kilde er det nye Testamentes „Bethesda" (Joh. 5) som til visse Tider oprørtes, da kan dette neppe ansees bevist, saamegetmere som Faareporten, ved hvilken Bethesda Dam var, ikke laa saa nær Jomfru-Kilden. Denne er meget mere den af Nehemias nævnte Dragekilde.

Ligeoverfor paa den anden Side af den meget trange Dal, ser vi en Samling af elendige Hytter, som Indvaanerne kalder Silwân eller det gamle Siloam, hvor Taarnet ifølge Herrens Ord hos Lucas (Kap. 13) faldt ned og slog 18 Mennesker ihjel. Længere mod Nord, hvor Dalen indsnævres til en Kløft paa ikke over 50 Fods Bredde, finder vi en Mængde Grave, navnlig for Jøder, som har søgt deres Hvilested her, forat være nær, naar Verdensdommen skulde ske i Josafats Dal (!), en Tro, som ogsaa Mohamedaner deler med dem, hvorfor ogsaa en mohamedansk Kirkegaard er at se her. Vi iler forbi disse Grave, ligesom vi heller ikke opholder os ved de foregivne Josafats, Absalons og Jakobs Gravminder, som vises i Nærheden, ligesaalidt som vi giver os Tid til at besøge de saakaldte „Profeternes Grave", der kun er en underjordisk Labyrinth, og som ikke har noget at gjøre med de „Profeternes Gravsteder", som Herren omtaler hos Mathæus i Kap. 23. Men naar vi fra Dalens Dyb ser op til Tempelpladsen — Haram — da bliver vi var en tilmuret, med architektoniske Prydelser overlæsset Port, som tiltrækker sig vor Opmærksomhed, og hvortil der er knyttet en saa mærkelig Tradition, at vi ikke kan forbigaa den. Det er

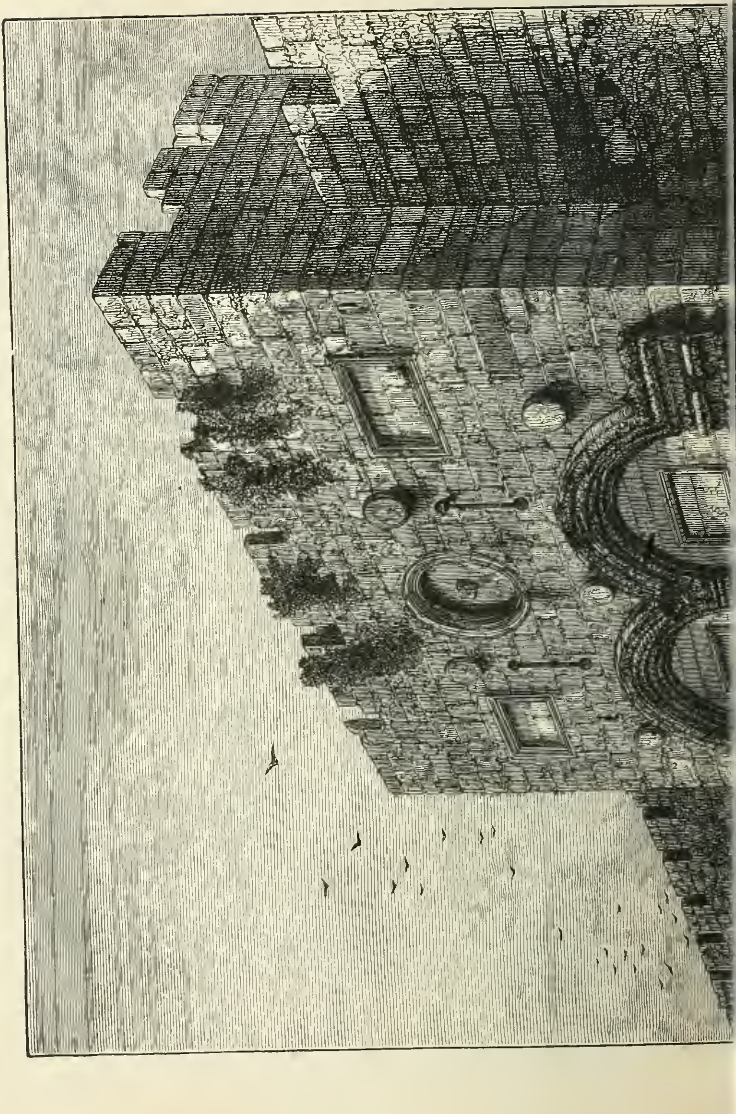

Den gyldne Port.

3. Den gyldne Port.

Stadens mohamedanske Indvaanere har den Spaadom, at gjennem den skal engang en kristen Erobrer holde sit Indtog i Jerusalem. Derfor holder de den omhyggelig gjenmuret, thi saa mener de, at de dog er sikkre for, at denne Spaadom skal gaa i Opfyldelse, og de haaber, at den skal forblive lukket til evige Tider, hvorfor de ogsaa kalder den paa arabisk: Bab—ed—Dahariyeh ɔ: „den evige Port".

Det nytter dog lidet; thi naar Herrens Time kommer, skal Jerusalem udrives af de Vantroes Hænder, og den gyldne Port faar da aabne sig for den fremtrængende Erobrer; ja da vil Herren selv, om ikke, som Nogle mener, i synlig Skikkelse, saa dog usynlig holde sit andet Indtog i Staden og reise sin Throne paa Zion. Da skal det ske, som Profeten siger: „Gaar igjennem, gaar igjennem Portene, rydder Folkets Vei; baner, baner den banede Vei, skaffer Stene derfra, opløfter et Banner for Folkene. Se Herren lader sig høre til Jordens Ende; siger Zions Datter: Se din Salighed kommer, se hans Løn er med ham, og hans Gjerning er for ham" (Es. 62); og paa et andet Sted: „I Porte, opløfter Eders Overdele, ja opløfter Eder I Verdens Døre, at Ærens Konge maa komme ind" (Ps. 24). Den „gyldne Port" i det jordiske Jerusalem svarer til Perleportene i det himmelske Jerusalem og er det synlige Sindbillede paa den himmelske Pragt i den Stad, hvor der intet Tempel er, „thi dens Tempel er Herren, Gud den almægtige, og Lammet" (Joh. Aab. 21).

Men denne „gyldne Port" er ogsaa Sindbillede paa noget meget ringe, paa noget, der er ligesaa fornedret, som hin herlige Indgang til de himmelske Boliger er ophøiet, nemlig paa det tillukkede Menneskehjerte. Ak, hvor mangfoldige Hjerter er ikke saaledes lukkede for den Ærens Konge! Forsætlig holdes

de gjenmurede, for at ikke Sandhedens Herre skal komme ind, medens der er Indgang og Udgang nok for de onde Aander, for onde Lyster og Begjærligheder. Ja med Mammons gyldne Lænker holdes Hjertedøren lukket for den Herre Jesus, og hvormeget man end smykker og pryder sit Hjerte med Egenretfærdighedens falske Glimmer, saa er det dog lukket, stængt, ganske tilmuret for den sagtmodige Ærens Konge, der saa gjerne vil holde Indtog, og som selv siger: „Se jeg staar for Døren og banker; dersom nogen hører min Røst og oplader Døren, til ham vil jeg gaa ind og holde Nadverd med ham og han med mig" (Joh. Aab. 3). Men de vil ikke, de forskandser sig bag sine Befæstninger, og giver de end undertiden „gyldne Løfter", saa er det dog ikke Guld, alt som glimrer, og det arme Hjerte er og bliver en Røverkule, hvormeget det end smykker og pryder sig. Ak, for hvormange tusinde dyrekjøbte Sjæle bliver ikke Hjertedøren lukket det ganske Liv igjennem, ja lige ind i Døden, saa denne „gyldne Port" ret egentlig bliver en „evig Port", som i al Evighed er lukket for den Herre Jesus, for Livet, for Lyset, for Frelsen, for den evige Salighed. Arme Menneske, du hvis Hjertes Dør er lukket for din bedste Ven, for din Konge, din Frelser, hvad tænker du paa? Hører du ikke hans kjærlige Banken, hører du ikke hans venlige Raab: „Luk op, luk op?" Vil du da forsætlig udelukke dig fra den evige Glæde, den evige Fryd? For hver Dag, for hver Time som gaar, bliver dit Hjerte mere og mere tillukket, mere og mere gjenmuret, og snart er din Naadetid forbi, snart faar du ikke mere høre din Vens Banken og kjærlige Røst, men for evigt kun Djævlenes Haanlatter, fordi du lod dig narre af dem. O, lad Guds Ord med dets Hammer og Ild bryde Muren ned, lad falde de Bolte og Stænger, som lukker for dit Hjerte, lad ramle ned alle disse falske Smykker, hvormed du har prydet

Stefansporten.

din „gyldne Port“ og lad dit Hjerte blive ret sønderknust og sønderstødt, saa vil Herren drage ind og bygge sit Tempel der og holde Nadverd med dig og skjænke dig sin Fred og blive hos dig evindelig. Ja,

gjør Døren høi, gjør Porten vid!
Den Ærens Konge kommer hid.
Gjør Døren høi, riv Porten ned,
i Hjertet Rum for ham bered,
saa kommer Ærens Konge stærk
og fremmer i dig alt Guds Værk.

4.

Fortsætter vi vor Vei mod Nord, kommer vi til det mærkeligste Punkt paa vor Vandring, vi nærmer os Getsemane ved Oliebjergets Fod! Fra Jerusalem gaar Veien derhen ud af Stefansporten nedad Tempelbjergets Skraaning, hvor den mohamedanske Kirkegaards talrige Gravsteder minder os om, at de, som der hviler, aldrig har kjendt Ham, som her gik i Døden ogsaa for dem. En Bro fører over Kedrons Bækkeleie, men den trænges kun lidet, da Kedron fordetmeste er tør. Her gik vor Frelser i sin Lidelses-Nat, ligesom David før; her er hver Fodbred hellig Grund, her er Indgangen til Lidelsens Sted, til

Getsemane Have.

Men er dette Getsemane? Her er jo kun nogle faa — otte gamle Olietræer omgivne af smaa Blomsterbede, som er indhegnet af en ny Stenmur, der kun omslutter en ganske liden Plads. Og dog læser vi i Evangelierne, at Herren, da han var kommen ind i Haven, „sled sig som et Stenkast fra sine

Disciple", saaat Haven da maa have været meget større, ligesom ogsaa den Omstændighed, at Han „ofte samledes der med sine Disciple", tyder paa, at Haven maa have ydet en Beskyttelse og en Ro, som kun kan tænkes der, hvor der er Anledning til at trække sig tilbage fra Menneskenes Larm. Men her gaar den alfare Vei lige ned for den lille Haveplet, saa der egentlig ikke nu kan være Tale om synderlig Ro. Og dog er det, maa det være Stedet; thi foruden at den mundtlige Overlevering fra de ældste Tider har udpeget denne Plads som Getsemane, saa kan denne Have ikke vel have ligget andetsteds, da der netop her ved Oliebjergets Fod er Plads for en større Urtegaard, medens Dalen ellers i Nærheden snævres ind; og langt borte kan ikke Getsemane have været. Men det er heller ikke vanskeligt at forstaa, at Haven den Gang var mere udstrakt end nu og frembød en ganske anden Stilhed og Ro; thi vi behøver blot at erindre, at ved Jerusalems Beleiring nedhuggede Romerne alle Træer omkring Staden, og opreiste saamange Kors forat korsfæste de fangne Jøder („hans Blod komme over os og vore Børn!") at der der tilsidst ikke fandtes Træer mere at fælde. Da faldt vel ogsaa Getsemane Olietræer, der havde skygget over Herren, da han laa paa Jorden og led den gruelige Sjæleangst. Men endnu minder de otte ældgamle Træer, som nu breder sine Grene ud over den hellige Grund, om Urtegaarden, hvor Herren ofte samledes med sine Disciple, og hvor just de otte af dem stod ligesom paa Vagt (ak en daarlig Vagt!) ved Havens Indgang, medens Herren havde taget de tre andre med sig længere ind imellem Havens Træer.

Saa er vi da nu i Getsemane. Vi sætter os ned ved et af disse gamle Træer og gjenkalder i vor Erindring, hvad her er skeet. Den venlige Urtegaardsmand sysler omkring og samler Blomster, som han tilligemed Oliegrene rækker os, forat vi

Getſe

: Have.

skal have en Mindekrands med os fra det helligste Sted paa Jorden. Vi takker ham derfor, men vor Tanke iler tilbage til hin Nat, da vor Herre og Mester laa her paa sit Ansigt paa Jorden og bad, medens Han maatte tømme Helvedkvalens bitreste Kalk og stred hart med Mørkheds Fyrste. Her var det. Der borte sad Disciplene og sov, her gik Herren frem og tilbage til sine Disciple i sin forfærdelige Sjæleangst, — der hævede sig da som nu Oliebjergets Top, skuende ned paa denne Jammerdal, og ligeoverfor aftegnede sig i Nattens Mørke de gyldne Tinder af Jerusalems Tempel, hvoraf der nu ikke er Sten paa Sten tilbage, medens Vantroens prægtige Tempel, Omars Mosté, pranger i dets Sted. Her i den mørke Have trænger Satan ind paa Herren, ikke som Lysets Engel, men som Mørkets Fyrste, som den der har Dødens Vælde. Det har ikke lykkets ham at friste og lokke Herren til at være Faderen ulydig, nu opbyder Satan sin sidste Magt forat true og skræmme Herren til at give tabt, til at unddrage sig Lidelsens Bæger og Dødens Bitterhed. Men forgjæves. „Fader, er det muligt, da gaa denne Kalk fra mig! dog ikke som jeg vil, men som du vil", saa bad Herren, medens hans Sved faldt som Blodsdraaber til Jorden.

„Vredens fulde Kalk uddrikke
Maa han, skal han, ellers ikke
naaes hans Agt og Syndres Vel."

Som en Orm vrider han sig paa Jorden, men lydig under Faderens Villie, lydig indtil Døden, ja Korsets Død. Er Han da bange for at dø, er det da blot Dødsfrygt, som saaledes knuger ham ned? O nei, det er ikke den timelige Død, men det er Døden, Syndens Sold, det er Forbandelsen, det er Vreden, han nu skal smage, det er de Fordømtes Pine,

han skal udholde, thi al Verdens Synd er nu lagt paa Ham. Se det Guds Lam, som bærer Verdens Synd! — det segner til Jorden under Byrden, og dog taalmodig som Lammet, der føres til Slagterbænken. „Fader, som Du vil“, er Bønnens Omkvæd: heri finder Lydigheden sit Udtryk, heri finder den pinte Sjæl sin Styrke. Mørket sænker sig over Ham, Mørket omgiver Ham, Mørkets onde Aand piner Ham, Mørke er der i Hans ellers saa lyse Sjæl, og ingen deltagende Ven deler Hans Smerte, de sovende Disciple minder Ham kun endmere om Hans Ensomhed og Forladthed, og Faderen „hører taus Hans Bøn“. Men endelig er Striden endt, Seiren er vunden, Satan flygter, og en Engel sendes fra Faderen forat række Sønnen Vederkvægelsens Kalk. Styrket reiser Han sig op fra Bønnen, rolig og klar gaar Han nu sin Død imøde. Og se, det lysner mellem Havens Træer, en Skare nærmer sig med Blus, Lamper, Sværd og Spyd, og foran dem gaar Forræderen, der har vist dem Veien til dette stille Bønnens Sted, der nylig havde været en Kampplads, hvortil Jorden ikke eier Mage. Da lød Herrens Ord til sine Disciple: „det er nok; Timen er kommen, da Menneskens Søn skal overantvordes i Synderes Hænder. Staar op, lader os gaa! Se han er nær hos, som forraader mig.“ Og saa blev Menneskens Søn overantvordet i Synderes Hænder.

Ogsaa vi forlader dette indviede Sted. De Blomster, vi der har sanket, visner snart. Men paa den hellige Grund skal være fremvokset en Blomst, som vokser der hyppig, og hvis Knop har Form af en Blodsdraabe: den heder „Kristi Blodsdraabe“, og er et levende Minde om det hellige Blod, som her vædede Jorden, og hvorfra Livet spirer op, det sande Menneskeliv, der er stærkere end Døden, — Troeslivet, som faar sin Kraft fra Jesu Blod, og som ikke visner og ikke forgaar, men vorder hvert

Menneskes evige Arv, som har spist af Livets Træ, der paany er plantet i Paradisets Have, thi Getsemane er den nye Paradis-Have, hvor Kvindens Sæd knuste Slangens Hoved.

5. Oliebjerget.

Vi kan ikke vende tilbage til Staden, forinden vi har lagt vor Vandring over Oliebjerget til Ruinerne af Bethania paa Bjergets østlige Skraaning. Vel har vi allerede fra Jerusalem beskuet Bjerget, men vi kan ikke nøie os med Beskuelsen paa Afstand; vi maa træde hen til det. Oliebjerget hæver sig omtr. 400 Fod høit over Kedrons-Dalen, og tre Veie fører over det. Den første slynger sig opad en Forsænkning paa Vestsiden af Bjerget, berører den nordlige Ende af en liden Landsby paa Toppen og gaar derpaa nedover langs Østsiden af Bjerget. Den anden grener sig ud fra den første straks ovenfor Getsemane, berører den sydlige Ende af nævnte Landsby og forener sig med den første ovenfor Bethania. Den tredie gaar tilhøire nedenfor Getsemane langs Bjergets sydlige Skraaning og er Hovedveien baade til Bethania og til Jericho.

Vi vil følge den anden Vei over Bjerget til Bethania og vende tilbage ad den tredie, ad hvilken vor Herre holdt sit Indtog i Jerusalem.

Idet vi nærmer os Toppen af Bjerget, ser vi tilhøire en af Søilegange omgivet Bygning, der synes at være enten et Kapel eller et stort Gravmæle. Vi træder ind der og finder i Midten et aabent Rum, som efter Traditionen skal være det Sted, hvor Herren lærte sine Disciple Fadervor. En fransk fyrstelig Dame har opført denne Bygning og havde ved Opførelsen den smukke Tanke at lade Fadervor indskrive der i alle

kristelige Sprog. Ogsaa i det norske Sprog vilde hun lade det optegne; om det er skeet, kan vi ikke afgjøre.

Hun havde selv en smuk Bolig paa Oliebjerget og beviste fattige og syge Arabere Kjærlighedsgjerninger. Skulde noget Sted paa Jorden være et Fredens Sted, skulde man nogetsteds kunne bygge sit Hus paa Klippen, saa maatte det være paa det hellige Oliebjerg, hvor Herrens og hans Apostles Fodspor har helliget enhver Plet, enhver Sten. Og dog vil det jo ogsaa der komme an paa Hjertets Fred, om man har lært at bygge sit Livs Lykke paa den sande Klippe, som er Kristus. Vistnok vil de rige Minder hjælpe til at ihukomme Herrens Nærhed, og det maa i Sandhed kunne øve en mægtig Virkning paa Sjælen, at man daglig kan have for Oie Getsemane, Kedron, Jerusalem, Oliebjerget og i videre Skue de mange kjendte Steder omkring i det hellige Land, men paa den anden Side kan jo netop det daglige Syn ogsaa virke med Vanens Magt sløvende paa Sjælen, dersom Forholdet til Herren, som hos saa mange, kun er æsthetisk og ikke et i Sandhed ethisk Forhold. Det er jo ikke nok at kunne stemmes til andægtig Følelse ved Beskuelsen eller Hukommelsen af Hans Lidelses Steder; vi maa have lært at lide med Ham forat kunne tilbede Ham i hans Lidelse for os.

Med denne Bevidsthed fortsætter vi vor Vandring op til Bjergets Spidse, hvorfra vi har en henrivende Udsigt til alle Sider, lige til Jordan og det døde Hav med Moabs røde Bjerge i Baggrunden, men det hele Rundskue bliver til Forherligelse af Ham, som forsmaaede alle Verdens Riger og deres Herlighed forat vie sig til et Sonoffer for den faldne Slægt, og som med sit hellige Liv og uskyldige Død har stiftet et Rige, som i Sandhed bliver „det hellige Land“, medens disse Bjerge og disse Dale, som udbreder sig for vort Blik, nu bærer Guds

Vrede, fordi Folket, som boede der, ikke kjendte sin Besøgelses Tid.

Paa Toppen af Oliebjerget blev reist en Kirke til Minde om Herrens Himmelfart; men Stedet er ikke der, og det kan ikke bevise Stedets Ægthed, at man viser i Klippen Aftryk af to Fodspor, som skal være Herrens; thi han har ikke efterladt sine Fodspor i Sten, men i hele Menneskehedens Historie. Det var derimod efter Lucas (Kap. 24, 50) „henimod Bethanien", altsaa paa Bjergets østlige Skraaning, at Herren skiltes fra sine Disciple og for op til Himlen, medens en Sky tog ham bort fra deres Oine. Forinden vi gaar ned til Bethania, dvæler vi et lidet Dieblik her, læser i Apostl. Gjern. Beretningen om Herrens Himmelfart og glæder os over, hvad her er skeet, thi Kristi Himmelfart har sat Kronen paa Jesu Kristi Liv; thi som hans Død var uden Betydning, hvis han ikke var opstanden, saaledes vilde hans Opstandelse heller ikke komme til sin Ret, dersom ikke den opstandne Frelser var vendt tilbage efter sin jordiske Mission til Faderen i Lysets Hjem, høit over baade Skyhimmel og Stjernehimmel. En opstanden Frelser, der var bleven her paa Jorden, og som vandrede om her iblandt os som et andet Menneske, vilde have været lidet bedre, end hvad Sagnet fortæller om „den evige Jøde", der vanker ustadig om. Nei — han „opfor langt over alle Himle, at han skulde fylde alle Ting", — „han satte sig ved Guds høire Haand i det Høie", han indtraadte igjen i den fulde Nydelse og fulde Brug af sin guddommelige Majestæt, som han frivillig for en Tid havde bortlagt, men som han havde før Verdens Grundvold blev lagt. Ved sin Himmelfart har han beseglet sin Kongeværdighed, har han sat Kronen paa sit Hoved og taget Scepteret i sin Haand. Har han kraftig bevist sig at være Guds Søn ved Opstandelsen fra de Døde, saa har han kraftigen bevist sig at være „Kongen

over Jakobs Hus evindelig" ved sin Himmelfart. Det var hans „Kroningsdag" som Hersker i det himmelske Rige, hvoraf vor Jord kun er som en liden Provinds, og hvorfra han regjerer alle Konger og Herskere paa vor lille Jord. Hvad er vel det mægtigste Verdensrige, hvad er vel alle Verdensriger tilsammen imod dette himmelske Rige, hvor Englenes mangfoldige Tusinder giver Agt paa hans mindste Vink, og hvor Stjernehærene bevæger sig efter hans Love, der sidder ved Faderens høire Haand.

Og det er den samme Jesus Kristus, der stod bunden som en Misdæder for Pontius Pilatus, tornekronet og bespottet, og som her ikke havde det, hvortil han kunde helde sit Hoved! Saa dybt maatte han bøie sig ned forat faa reddet den saa dybt faldne Menneskehed. Men saa er det ogsaa vor Glæde og sande Stolthed, at Menneskeheden i ham er opreist, at den har Del i hans Herlighed, at han „har bortført Fanger", at han har skjænket de Fangne Frihed, at han har gjort dem til frie Borgere af det himmelske Fædreland, hvorhen han har gaaet hen at berede dem Sted i Faderens Hus med de mange Værelser. Just derfor er Himmelfartsdagen Frihedsdagen. Thi den har aabnet „Hjemmets" Port, den har forklaret Menneskelivet, den har opreist Himmelstigen, saa vi kan komme op til Frihedens Hjem og ikke er bundne til Jordlivets snævre Skranker. Deroppe ser vi Fuldendelsen, deroppe ser vi Fuldkommenhedens Maal naaet, derfra kommer Freden ned og mildner over vor jordiske Strid og Splid, derfra kommer det rette Himmelmanna, det levende Haab, og vederkvæger os her i Udlændighedens Tid. Herren være lovet, som ikke har nedlagt i vor Sjæl denne Higen efter noget høiere, denne usigelige Længsel, denne Hunger og Tørst efter en fuldkomnere Tilværelse uden at tilfredsstille den; thi hvo var ulykkeligere end et Menneske med al dets Længsel og Dunkelhed og Famlen og stykkevise

Stræben, dersom ikke alle disse spredte Kræfter forenede sig i en skjøn Harmoni histoppe i de evige Sfærer? Men dette den sande Friheds Klenodie, som er den uhindrede Udfolden af vor hele Personligheds hellige Kræfter til Herrens Ære, det kan kun det Menneske naa, som har modtaget Himmelgaven, som den Himmelfarne sendte ned til os paa Pintsedagen: den Hellig-Aand. Derfor er denne Hellig-Aand Talsmanden, fordi han taler vor Sag hos Faderen, og taler til os om Hjemmet deroppe, derfor er han Veilederen, fordi han viser os Veien til Frihedens Hjem, derfor er han tillige Trostermanden, fordi han bringer Bud fra Hjemmet, bringer Hjertet Fred og Glæde ved at fortælle om al den Herlighed, som venter os deroppe, naar vi her har udstridt, saa Jordlivets Sorger og Trængsler bliver smaa, naar den Hellig-Aand hæver os op og lader os skue dem ovenfra, ligesom de mange Ujevnheder i Dalens Bund bliver usynlige for det Øie, der skuer ned fra det høie Fjeld. Ja Gud være lovet for Kristi Himmelfartsdag og for dens Bud og Hilsen, og ikke mindst, fordi vi ved, at vor Herre, vor Ypperstepræst træder frem for os i Forbøn, som skrevet staar: „Thi Kristus gik ikke ind i en Helligdom, gjort med Hænder, som kun er et Billede af den sande, men i Himlen selv for nu at aabenbares for Guds Ansigt for os (Hebr. 9, 24). Han lever altid til at træde frem for os (Hebr. 7, 25)".

6. Bethania.

Som Vandringen over Oliebjerget idethele i Ordets egentligste Forstand er en Vandring paa hellig Grund og derfor bringer den troende Pilgrim i en andagtsfuld Stemning, saa gjælder dette i Særdeleshed, naar han gaar ned ad Oliebjergets østlige Skraaning og nærmer sig det fra Frelserens Historie saa vel kjendte Bethania. Vel er det nu kun en ussel Flekke,

næsten en Hob Ruiner, men det er dog Stedet, som Herren elskede, og til hvis ensomme Ro han saa ofte trak sig tilbage, naar han var i Jerusalem. Ogsaa Navnet „El-Azarijeh", som den lille Flække nu bærer, minder derom; thi „El-Azir" er den arabiske Form for Lazarus. Det var jo nemlig der, at Maria, Martha og Lazarus, Jesu kjære Venner, boede. Hvad Kapernaum var i Galilæa, det var Bethania i Judæa. Vel var den Herre Jesus en Fremmed og Udlænding hernede, en Vandringsmand, som maatte sige: „Ræveue have Huler og Fuglene have Reder, men Menneskens Søn har ikke det, hvortil han kan helde sit Hoved", vel vandrede han om paa sin Fod det hele Land igjennem, men han kunde ogsaa trænge Hvile, og da trak han sig tilbage i Stilhed og søgte Venner i Kapernaum, naar han var i Galilæa, og sine Kjære i Bethania, naar han var i Jerusalem. Derfor er Bethania os saa dyrebart. Det er et Fredens Hjem, et Billede paa hellig Hvile her under den jordiske Pilgrimsvandring, et Sted, hvor der er godt at være, fordi Jesus er der med sin Velsignelse. Saa vil vi gjerne, at vort jordiske Hjem skal være, og saadant et stille Bethania bliver det ogsaa, naar det er viet Herren, naar Jesus daglig bedes til Gjest, og naar Hjertefred og Husfred forenes, fordi Kjærlighed til Jesus er den stille Magt, som ikke blot gjør Dagens Byrde mindre tung, men ogsaa gjør det let for Slægt og Venner der hjemme at bære hverandres Byrder.

Her i Bethania var det da ogsaa, at Herren opvakte Lazarus fra de Døde, hvorom vi læser i Joh. 11 Kap. Denne Begivenhed er paa én Gang en af de mest storartede og tillige en af de mest gribende, som den hellige Skrift fortæller os. Allerede det Bud, som Søstrene sendte til Jesus: „Herre, se den du elsker er syg", vidner om den inderlige Kjærlighed, som forenede disse Sødskende med Jesus, og denne gjensidige Kjær-

lighed og Ømhed aabenbarer sig alt stærkere, eftersom vi naar frem i den skjønne Beretning. Hvilken barnlig Tillid og enfoldig Troens Forvisning ligger ikke ogsaa udtalt i disse Ord af Martha (som ogsaa Maria gjentog): „Herre, havde du været her, da var min Broder ikke død!" Hun var fuldt overbevist om, at Jesus havde Magt til at helbrede Sygdomme, og skjønt hun ikke endnu forstod hans Herredømme over Døden, lod hun sig dog straks trøste af ham og aflagde den skjønne Bekjendelse: „Ja Herre! jeg har troet, at du er Kristus, den Guds Søn, den som skulde komme til Verden."

Se dernæst Herren ved Lazarus's Grav! Han er Livets og Dødens Herre, han ved, at han har Magt til at kalde den Døde tilbage fra de Dødes Rige, han ved, at han snart skal gjengive de sørgende Søstre deres dyrebare Broder, og dog græder han. Thi han berøres smertelig af Dødens Rædsel og har derhos den inderligste Medlidenhed med de Sørgende. Men ligesaa lidt er hans Taarer Svagheds Tegn nu, som da han græd over Jerusalem; meget mere fremtræder her hans guddommelige Kraft paa det allerherligste, da han med høi Røst raaber: „Lazarus, kom hid ud", og den Døde kommer frem ombunden med Jordeklæder. Ligesom denne er Herrens mægtigste Undergjerning, saaledes varsler den ogsaa om, at han selv ikke kan bindes af Dødens Baand, og profeterer derfor herligt om hans Opstandelse fra de Døde. Endnu vises Stedet, hvor den mægtige Gjerning skete; men den Hule, der fremstilles som Lazarus's Grav, ser mere ud som en Kjælderhvælving, og ligger tilmed midt inde i Landsbyen, hvilket ikke stemmer med Evangeliet. Men det kan ogsaa være det samme: Bethania er saa lidet, at nogle Skridt nærmere eller fjernere intet gjør til Sagen, og allerede det, at man ved sig at være i Bethania er nok til paa det mest levende at fremstille den hele Begivenhed for

Ens Blik, fylde En med andagtsfuld tilbedende Ihukommelse af Mesteren og lade hans Ord kvæge Sjælen: „Jeg er Opstandelsen og Livet; hvo som tror paa mig, om han end dør, skal han dog leve; og hvo som lever og tror paa mig, skal ikke dø evindeligen“ (Joh. 11, 25 f.).

Her i Bethania sad Jesus tilbords i Simon den Spedalskes Hus, hvor Martha, Maria og Lazarus var tilstede, rimeligvis Aftenen for han holdt sit Indtog i Jerusalem, og her salvede Maria ham med kostelig Nardus-Salve og tørrede ham med sit Haar, skjønt det ansaaes for en Skam for en Jødinde at løse sit Haarbaand og vise sig med udslaget Haar; men for sin kjære Mester holdt hun intet Offer for godt; han havde jo løst Dødens Baand for hendes Broder og Syndens Baand for hende selv. Evangelisten Johannes nævner intet om, at denne Marias Kjærlighedsgjerning øvedes i Simons Hus, og omvendt nævner de øvrige Evangelister ikke Marias Navn, men siger kun, at „en Kvinde“ salvede ham (Lukas's Beretning i 7de Kap. omhandler en anden, men lignende Begivenhed, som ikke forefaldt i Bethania). Men Intet er til Hinder for, at Maria, Martha og Lazarus var tilstede i Simons, den (forhen) spedalskes Hus, selv om man ikke antager, som flere gjør, at Martha var hans Enke, at Festmaaltidet altsaa stod hos hende, og at Simon var død, men at hans Navn kun nævnes forat betegne hans Hus. Thi de var jo alle Jesu Venner og saa naturligt var det, at de da samledes om ham, og at den huslige Martha hjalp til ved Bordet. Saare skjøn og betydningsfuld er den varmhjertede Marias Salvelse, ikke blot fordi den aander en saa inderlig og dyb Kjærlighed til Jesus, men særlig fordi den er som en Indvielse til hans Dødsgang, saaledes som han jo selv siger: „Denne Salve har hun forvaret til min Begravelsesdag“, eller efter Markus: „hun har forud salvet mit Legeme

til Begravelsen". Han, som for længe siden havde kaldt Lazarus ud af Graven, skulde om otte Dage selv lægges i sin Grav! Nylig overvandt han Døden og aabnede Graven, ikke længe efter led han Døden, og Graven lukkede sig over ham. Men som Palmesøndagen varslede om Seir, thi Palmen er jo Seirens Tegn, saa blev Palmesøndagens ottende Dag den store Seiersdag, da Herren brød Gravens Segl og traadte frem som Kongen over Jakobs Hus evindelig.

Fra det nærliggende Betfage, hvis Sted nu ikke kjendes, holdt Herren sit Indtog i Jerusalem ad den Vei, som slynger sig langs Oliebjergets sydlige Skraaning. Vi følger denne tilbage til Jerusalem og vandrer Skridt for Skridt i Ihukommelse af Palmesøndags store Minder. Vi kommer snart ned i en Hulvei, i hvis Nærhed Betfage maa have ligget, og efterat have passeret den, naar vi op til det høit liggende Punkt, hvorfra Jerusalem sees udbredt for vort Blik. Her lød Skarens Hosianna, som strøede Træernes Grene for hans Fod; men da han var kommen nærmere og saa Templets guldlagte Tag gløde i Aftensolens Straaler, bevægedes han til inderlig Medlidenhed med den Stad, som snart skulde ødelægges, og hvis Tempel skulde synke i Grus, og opfyldt af Smerte græd han over Staden, som ikke kjendte sin Besøgelses Tid.

Herrens Taare brænder paa vort Hjerte, naar vi ad denne Vei vender tilbage over Kedron til Jerusalem, og den Tanke trænger sig ind paa os: Kjender vi vor Besøgelsestid? Er vort Hjerte ofret Herren? Har han der faaet holde sit Indtog som vor Herre og Konge?

VI.

1. Til Bethlehem.

Vi indbyder nu vore Læsere til at følge os til Bethlehem, Davids Stad. Man tænker sig i Almindelighed, at den ligger flere Mil fra Jerusalem, men til sin Forundring erfarer man, at Afstanden mellem de to hellige Steder kun er omtrent 7/8 norsk Mil, saa man med Lethed kan spadsere til Bethlehem og tilbage igjen paa én Dag, naar man er lidt øvet i at gaa. Vi drager da ud en klar Høstmorgen fra Zion, passerer Gihons Dal og stiger op til Refaims Høislette, henover hvilken Veien gaar i en længere Strækning, inden den naar det bakkede Land, som omgiver Bethlehem. Det var her paa Refaims Sletter, David flere Gange slog Philisterne (kfr. Josv. 15, 8; 2 Sam. 5), og det er her Karavanveien gaar til Ægypten. Forinden vi drager videre, standser vi ved en Brønd lige ved Veien, thi til denne Brønd knytter sig et smukt Sagn. Der fortælles, at da de Vise fra Østerland havde forladt Herodes og Jerusalem, drog de saa langt i Uvished om Veien. Men da de her bøiede sig ned for at hente Vand, saa de pludselig deres ledende Stjerne at speile sig i Brøndens klare Vand, og de reiste da tillidsfulde videre og naaede deres Maal. Saa gaar det ogsaa os. Bøier vi af fra Veien til Herrens Hjem og søger Raad og Oplysning i det Aandelige hos Verden, da farer vi vild, og vor Ledestjerne svinder for vort Blik; men øser vi kun trøstigt af Naadens Kildevæld, da vil Herren igjen føre os paa ret Vei og atter lade Stjernen lyse for os.

Efter omtrent en Times Vandring naar vi det græske

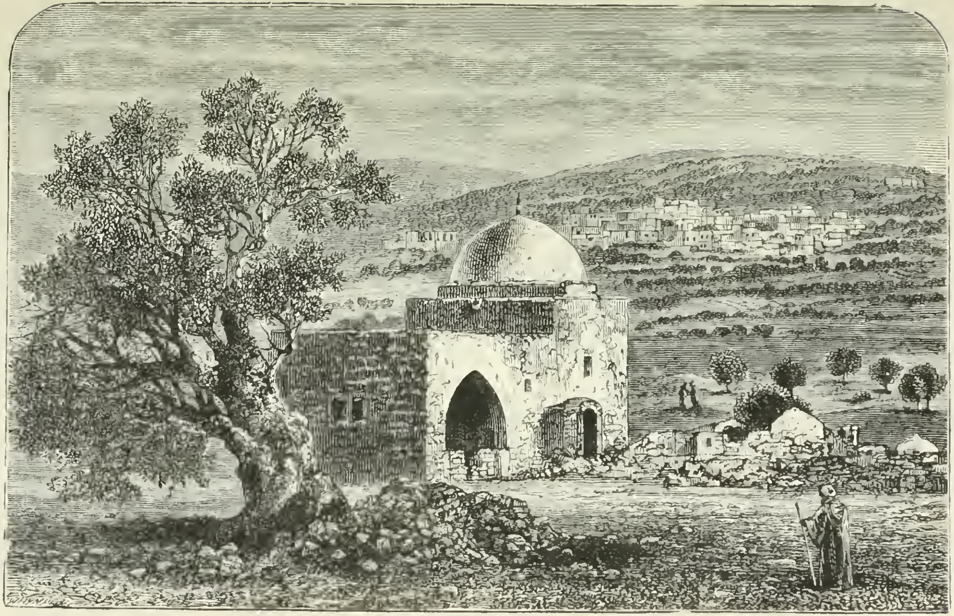

Rachels Grav.

Kloster Mar-Elias, der mere ligner et Kastel end et Kloster, og hvor Munkene fortæller, at der i Klippen vises Aftryk af Profetens Legeme, da han hvilede der (!). Klosteret formaar ikke at opholde os, og vi vandrer videre og kommer snart til et Sted, hvortil ganske andre Minder knytter sig, og hvis Tilforladelighed er hævet over al Tvivl. Denne lille Bygning med overhvælvet Kuppel betegner nemlig Stedet for Rachels Grav, som hædres lige meget af Jøder, Mohamedaner og Kristne. Her dvæler vi et lidet og læser den rørende Beretning i 1 Mos. 35: „Og de reiste fra Bethel, og der de vare endnu kun en Bymark fra Ephrata (Bethlehem), da fødte Rachel, og det gik hende haardeligen, da hun fødte, at Jordemoderen sagde til hende: Frygt ikke, thi denne Søn skal du ogsaa have. Og det skede, der hendes Sjæl for ud, thi hun døde, da kaldte hun hans Navn Benoni; men hans Fader kaldte ham Benjamin. Saa døde Rachel og blev begraven paa Veien til Ephrata, det er Bethlehem. Og Jakob satte et Kjendetegn over hendes Grav; dette er Rachels Gravs Kjendetegn indtil denne Dag."

Ja — ikke blot til Moses's Tid, men lige „indtil denne Dag", vises Rachels Grav. Vel er det lille Gravkapel fra en meget nyere Tid, men Stedet er det samme, thi kun en „Bymark" borte, kun 1/8 Mil derfra ligger den Dag idag Bethlehem, og vi mindes Stedet hos Matthæus 2 Kap.: „Da blev det fuldkommet, som sagt er af den Profet Jeremias, som siger: Udi Rama blev hørt en Røst, Graad og Skrig og megen Hylen, Rachel begræd sine Børn og vilde ikke lade sig husvale, thi de ere ikke mere i Live."

Lige for os paa Toppen af en Høi ser vi en venlig liden By, og vi mener, at det er Bethlehem. Men det er det ikke, vi maa endnu over en Høideryg, saa faar vi Øie paa Davids Stad, paa Jesu Kristi Fødeby, Maalet for vor længselsfulde Van-

dring. Hin lille By heder Beit-Jala og er maaske det gamle Zela, Kis, Sauls Faders By.

Kun et Kvarters Gang, nedad en Skraaning og opad en Bakke, saa har vi Bethlehem lige for os paa den til alle Sider nedad skraanende Hoi. Ogsaa Bethlehem er Staden paa Bjerget, og „Bethlehems Marker“ er nedenfor. Drag af dine Sko, thi du staar paa hellig Grund! Den trange Port der henne fører ind til Helligdommen, til vor Herres og Frelsers Fødeby, til Bethlehem ɔ: Brødhuset, hvorfra Livsens Brød rækkes os, og hvorom allerede Micha har spaaet: „Og du Bethlehem Ephrata! er du liden at være blandt Judæ Tusinder? Af dig skal mig en udgaa til at være en Hersker i Israel, og hans Udgang er fra fordum, fra Evigheds Dage.“ Men Stedet har ikke det venlige, blide Udseende, som vi havde ventet. Den Port, der fører ind i den lille Stad, er meget snæver og mørk, og det store Kloster med dets gamle Kirke ligner ganske en Fæstning med høie Mure. Men Bevidstheden om at vi nu staar ved Bethlehems Port fylder vor Sjæl med Andagt og inderlig Taknemmelighed, og vi finder det saa ganske passende, at Porten er „snæver“, thi den staar der som Tegn paa, at kun den kan faa høre Julebudet ved Krybben og glæde sig i Jesusbarnet, som først har vandret gjennem den snævre Port, som er Hjertets Bod: kun den, som har lært at kjende Syndesorgens Nød, kan faa den frelsende Tro paa det lille Tegn: Barnet i Krybben. Men forinden vi drager gjennem Bethlehems Port, vederkvæger vi os ved Davidsbrønden, der er lige udenfor, — den Brønd hvorfra ifølge 2 Sam. 23 „de tre Vældige“ hentede Vand til David, som dog ikke vilde drikke det, men udøste det for Herren, fordi de Vældige havde hentet det med Fare for deres Liv. Under stille Bøn vandrer vi da gjennem Porten og staar i Davids Stad.

Beth

m.

Saa er vi da ret egentlig paa hellig Grund. Ingen tvivler om, at det nærværende Beit-Lahm, (Kjødets Hus) som Araberne kalder Stedet, er det samme som det gamle Bethlehem (Brødets Hus). Kalder vi det hele Land med Rette det „hellige Land", saa maa Bethlehem og Jerusalem i særegen Betydning kaldes „de hellige Byer". Her stod Herrens Vugge — men denne Vugge var af Sten og uden Gjænge, thi allerede som Barn var vor Herre en fremmed og hjemløs her paa Jorden. Saa har og Bethlehem stedse været og er endnu en ringe og uanseelig By, men som dens Navn betegner: den er dog i Sandhed det Brødhus, hvorfra vi henter Næring baade for vort aandelige og legemlige Liv, det er i Sandhed „Ephrata" ɔ: den frugtbare. Stedet er først omtalt i Skriften i Forbindelse med Beretningen om Rachels Død, saaledes som vi allerede har fortalt, kfr. 1 Mos. 35. Derefter nævnes den lille By i Ruths Historie som hendes og Boas's Hjem. Her var det da ogsaa, at Samuel efter Guds Befaling salvede den unge David, kfr. 1 Sam. 16, hvorfor Byen ogsaa kaldtes „Davids Stad", Luk. 2, 11. Men alle disse Minder blegner for det store, det evige, som Julenattens Lys omstraaler: her blev Guds Søn født som et Menneskebarn, her lød det fra Englens Mund: „Eder er idag en Frelser født, som er den Herre Kristus i Davids Stad."

Lad os nærmere betragte den lille Stad, som den nu ligger for os. Den har væsentlig kun én Hovedgade, og er ganske ringe at se til; dens Huse er smaa og tarvelige, og den har i og for sig „ingen Anseelse, saa man kunde have Lyst til den". Dens Indvaaneres Antal er 5000, som næsten alle er Kristne. De fleste Beboere er Landmænd, som dyrker deres Marker og Haver, som smukt skraaner nedad fra den Bjergryg, hvorpaa Bethlehem ligger; andre lever af at forfærdige Rosen-

krandse, Krucifixer, o. desl., af Oliventræ og Perlemoder, som de sælger til de mange Reisende. Disse gode Bethlehemiter er yderst paatrængende og besværlige, og det er med Møie, vi baner os Vei mellem dem for at komme henad den aabne Plads, der skiller Klosterkirken fra selve Byen. Vi vil gjerne faa Lov til at være stille, vi vil saa gjerne faa hengive os til de store Minder, vi føler saadan Trang til at være alene for at kunne faa Ro til at læse det kjære Jule-Evangelium; men det er umuligt: disse skraalende Handelsfolk omringer os fra alle Sider, saa vi ikke kan gjøre et Skridt, uden at de spærrer Veien for os og udkrammer deres Sager. Endelig naar vi den ældgamle Bygning, der blev bygget af Keiserinde Helena i Aaret 325. Allerede formedelst sin Ælde opvækker den vor Beundring, og dens ærværdige, graa Mure, der har trodset 15 Aarhundreders Angreb, er i og for sig istand til at bringe os i en andægtig Stemning; men det der egentlig giver den gamle Kirke dens Værd er, at den hæver sig over den Grotte, hvor efter Traditionen den Stald skal have været, der var Stedet for Jesu Kristi Fødsel. Vi gaar hurtigt igjennem dens Forgaard og Skib, thi der finder vi lidet af Betydning; vi stiger op til Høialteret, men heller ikke det fængsler os med sin Pragt; men vi lader os føre ned ad den lille Trappe, der leder ned til den underjordiske Grotte, og her straaler et Lys os imøde, som næsten blænder os: det er Skinnet fra de stedse brændende Sølvlamper, som oplyser Rummet dernede. Endnu nogle Trin, og vi staar paa det Sted, hvor vor Frelser blev født. Nei, vi staar ikke — thi vi kan ikke andet end falde ned paa vore Knæ og opsende en Takkebon til ham, som her blev født og lagt i en Krybbe og svøbt i Klude. Indtrykket er for mægtigt, for overvældende til, at vi kan tale med hverandre eller med vor Ledsager, som viser os Veien: vi kan kun tale med Herren,

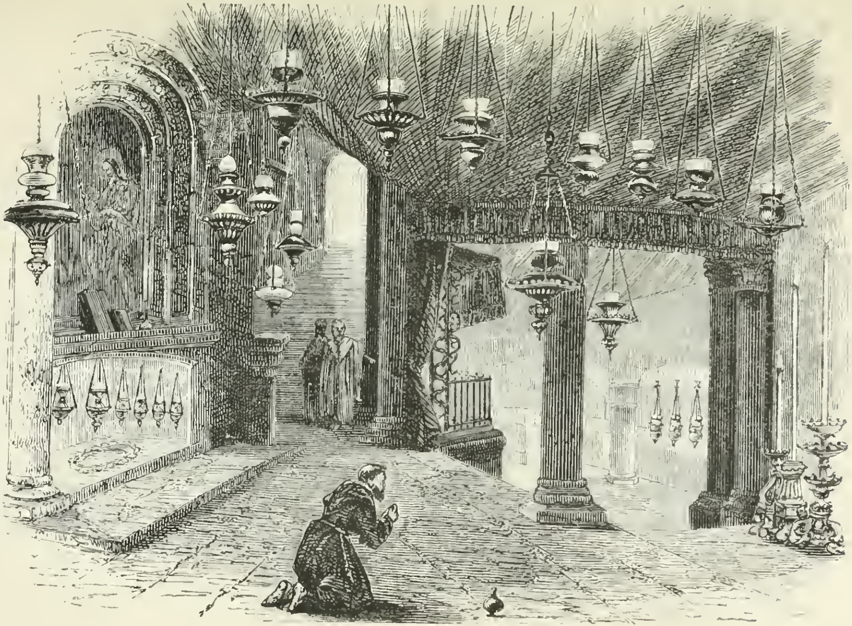

Fødselskirken i Bethlehem.

hvis Nærhed vi her føler som ellers intetsteds. «Hic de virgine Maria Jesus Christus natus est» ɔ: „Her blev Jesus Kristus født af Jomfru Maria." Disse Ord omgiver en Solvstjerne paa en Marmorplade i Gulvet, og sandt er det, hvad der af en Pilgrim er sagt, at dette lille Ord „her" saaledes fængsler os, henrykker os og fylder os med hellig Fryd, at man maa være „her" for at kunne forstaa det. En Herrens Tjener, som længe havde staaet under Aandens Dragelse, men som ikke havde hengivet sig helt til Herren, og som var sig bevidst, at Jesus ikke var født i hans Hjerte, bad „her", at det maatte ske — og dette skede, rigtignok ikke paa Stedet og ikke uden store Fødselssmerter — men det skede: Herren tog Bolig i hans Hjertes Krybbe, og han vil i sin sidste Time velsigne hin Bonnestund i Bethlehemskirkens Grotte.

Men er det Stedet? Vi tror det. Det var paa Herrens Tid Skik, og er det endnu i Jødeland, at man bruger Grotter til Stalde, baade fordi der er mange af dem, og fordi de er bekvemme, da de er kjølige om Sommeren og lune om Vinteren. Grotten i Bethlehem er heller ikke saa ganske liden, den er 38 Fod lang og 11 Fod bred og kunde saaledes vel tjene til Stald. Traditionen vidner ogsaa ligefra de allerældste Tider om, at her var Jesu Fødsels Sted, og det maa indrømmes, at det vilde være hel utænkeligt, at dette kunde glemmes eller tabes i en saa liden By som Bethlehem. Vi kan trygt hengive os til Bevidstheden om, at vi er paa det rette Sted, og vi har vanskeligt for at løsrive os derfra, — vi kan ikke som de Vise fra Østerland bringe Jesusbarnet Gaver af Guld, Røgelse og Myrrha, men vi bringer den Gave, han helst vil have, et sønderknust Hjertes Takoffer, og vi beder om et barnligt Sind, at vi stedse maa kunne omgaaes det kjære Jesusbarn i sand Fortrolighed, saaledes som hin gamle Mand Hieronymus forstod

saa vel, han der levede en lang Tid i en af de Sidegrotter, der støder op til Fødselsgrotten, og havde mangen en skjøn Samtale med Jesusbarnet, saaledes som det er os overleveret. Men vi vil heller ikke glemme hans Ord: „Himmelens Porte er aabnede ligesaa vist i Britannien som i Jerusalem; Guds Rige er indeni Eder. Tro ikke, at der mangler noget i din Tro, fordi du ikke har seet Jerusalem eller Bethlehem, eller at jeg er bedre, fordi det er faldt i min Lod at bo der." Med disse Ord i vor Erindring forlader vi den hellige Grotte og kommer atter op til Dagens Lys, takkende den Herre Jesus, som blev et Fattigbarn for at gjøre os rige, som blev født i en Hule under Jorden, fordi der ikke var Plads til ham paa Jorden for vore Synders Skyld. Lovet og priset være den Herre Jesus, som har taget tiltakke med vort Hjertes Krybbe, og som har bragt os den kjære Julefred, som Ingen kan tage fra os!

2. En Jule-Betragtning ved Bethlehems Grotte.

Mange valfarter i Juletiden til Bethlehem, men de fleste bliver skuffede; thi der er Vanhelligelse over Stedet særlig ved Julenat. Vel ligger Bethlehem endnu der, hvor det laa, oppe paa Høiden med de skraanende Marker nedenunder, vel vises med største Sandsynlighed Stedet, hvor Jesusbarnet blev født; men det er saare vanskeligt for den andægtige Pilgrim netop Julenatten at finde, hvad han søger. Tvivler han end ikke et Øieblik om, at denne nu med Guld og Sølv smykkede Grotte under den ældgamle Kirkes Høialtar virkelig er Stalden, hvor Jesusbarnet fødtes og lagdes i Krybben, knæler han end med Andagtens Taarer paa Gulvet, hvor den gyldne Indskrift staar, kan han end til andre Tider, som allerede nævnt, blive hen-

rykt og fyldt med hellig Fryd: Juleaften og Julenat vil han hel smertelig rives bort fra sin Andagt ved de vilde Optog og hedenske Foreteelser, som netop da vanhelliger Stedet, idet man i Procession drager om med en Dukke, som forestiller Jesusbarnet, hvorefter gjerne de raadende Kirkepartier kommer op at kives, strides, ja endog slaaes, saa Blodet flyder, medens længere ud paa Natten ligefrem hedenske Dandse opføres til Paukers Lyd.

Det er, som om Fienden vil vise, at intet Sted er saa helligt, at han jo formaar at vanhellige det. Men saa ved vi ogsaa, at Jesus selv har sagt, at han ikke vil tilbedes i Jerusalem eller paa Garizim, og saaledes heller ikke særlig i Bethlehem, men hvorsomhelst i Aand og Sandhed, og derfor vil vi gjøre en Valfart i Aanden til Bethlehems Krybbe; thi da kan ikke billeddyrkende Kirkeprocessioners larmende Optog forstyrre os, da kan vi i Ordet være ene med Jesusbarnet.

Lad os da følge Hyrderne, som gik til Bethlehem, lad os hensætte os til den første Julenat. Vi gaar ikke ind i Herberget, thi det er overfyldt, og baade der og paa Bethlehems Torv er der, saasnart Dagen gryr, en mylrende Skare af dem, som kjøber og sælger og ikke har den fjerneste Anelse om, at Verdens Frelser er født lige i deres Nærhed. Men vi følger Lysskinnet, som fører hen til Grotten, hvor Stalden er; vi træder ind, og se: der ligger et lidet Barn i en Krybbe, medens Forældrene bøier sig over det. Er det alt? Ja, „det skal være eder et Tegn: I skulle finde et Barn, svøbt, liggende i en Krybbe." Den kristelige Kunst har fremstillet dette Billede: Grotten er mørk; men fra Barnet udstraaler et Skin, som oplyser Stalden og dem, som der er. Og saa er det. Fra dette lille Barn der i den trange Krybbe udgaar Lyset ikke blot over Stalden, men over Bethlehem, ja over det ganske Judæa, ja over det

ganske Jorderige. Vi mindes Profetens Ord: „Det Folk, som vandrer i Mørket, ser et stort Lys; de som sidder i Dødsskygges Land, over dem straaler et Lys“ (Esaias, 9, 2).

Kom og se! Dette Barn, som smiler dig imode, er din og Verdens Frelser. Vel er det endnu i Svøbet, men dog sandelig Jesus Kristus, Guds og Menneskens Søn, ved hvem og til hvem alt er skabt. Han har intet af denne Verdens Herlighed, men er fattigere end noget andet Barn, og dog er han den, der skal fremtræde som Kongernes Konge, just fordi hans Rige ikke er af denne Verden, men er et aandeligt Rige. Lad dette lille Tegn være dig nok, betragt det i Ordets Speil, og du vil se dets Storhed; thi saa er der sagt i den gamle Pagt: „Et Barn er født os, en Søn er os given, og Fyrstendømmet er paa hans Skulder, og man kalder hans Navn Under, Raadgiver, vældige Gud, Evigheds Fader, Fredsfyrste“, Es. 9, 6. Dette Barn er altsaa den vældige Gud, ét med Evighedens Fader! Hvad er da den mægtigste jordiske Konges Barn mod dette Barn? Er ikke dette Barn herligt og vidunderligt? Overgaar det ikke al Forstand, at saamegen Herlighed og Majestæt kan være indesluttet i denne trange, usle Krybbe? Men har vi ikke ogsaa heri det klareste Vidnesbyrd om, hvorlidet Værd Jordelivets Glands og Pragt har i Herrens Øine, naar han udvælger for sin Søn ikke Fyrstens guldklædte Pallads, men den nøgne Grotte? Hvad er alle Fyrsters Rigdomme og Magt mod den Vælde, som dette lille Barn skal arve? Sandelig, det er ikke for intet, at han kaldes „Under“. Ligeoverfor dette Under, at Guds Søn er bleven et Menneskebarn, bliver alle andre Undere smaa.

Se dette Barn er d i n Frelser, vil tage al d i n Synd fra dig og give dig sin Retfærdighed til Eiendom! Dette Barn vil læge alle din Sjæls Sygdomme og dit Legemes med, og fri

dig for dine Sorger og give dig sin Fred. Vil du blive fri, vil du for Resten af dine Dage blive fri for Syndens Herredømme og den nagende Ufred og de bitre Synde-Minders Braad, vil du blive i Sandhed helbredet paa din Sjæl og faa Kraft til i Taalmod og Tilfredshed at bære dit Kors, indtil du faar indgaa i Herlighedens Rige: nuvel, her ved Barnets Krybbe kan det ske. Vi læser om syge Pilgrimme, som har valfartet til de saakaldte hellige Steder, hvor en Helgens Ben hviler, og der er blevne helbredede. Til Tegn paa deres Helbredelse efterlod de sig sine Krykker og andre Minder om deres syge Tilstand. Hvad Overtroen mener at faa i det legemlige ved Helgenens Grav, det ved Troen, at den faar i det aandelige, og naar Gud vil, ogsaa i det legemlige ved Jesusbarnets Krybbe i Bethlehem. Dig sker, som du tror. Kommer du med Vantro eller blot med Tvivl, da faar du intet, selv om du føler dig noksaa syndefuld og elendig; men kommer du med Tro, da skal du faa. Her er intet blot Juledigt, ikke blot en billedlig Iklædning af en smuk Tanke, ikke en Julenats Drøm, men fuld Virkelighed og Sandhed. Naar du søger din Frelser i Ordet, da finder du ham der, og er end hernede hans herlige Skikkelse indsluttet i Ordets Svøb, saa det endnu ikke er aabenbaret for vor Øine, hvad Herlighed han virkelig eier, hold dog fast ved den for dit legemlige Syn usynlige, som om du saa ham, saa skal du erfare, at han i Svøbet og i Krybben og i Stalden dog er den Almægtiges Søn, ved hvem og til hvem alt er skabt, og som har Magt over levende og døde. Lad det lille Tegn være dig nok, knæl ved Krybben, se med Troens Øie paa dette Barn, bekjend dine Synder og Overtrædelser, bed af din ganske Sjæl om Syndernes Forladelse, og det skal gives dig, hvad du beder om. Sig ikke: jeg har ikke nok i dette lille Tegn, jeg vil heller stille frem for min Sjæl

det hele Billede af min Frelsers Person og Gjerning fra Krybben af og til Graven, thi jeg tror paa Jesus Kristus, korsfæstet og opstanden.

Mærk kun Englens Julebud: „Eder er idag en Frelser født, som er den Herre Kristus i Davids Stad. Og det skal være eder et Tegn: I skulle finde et Barn svøbt liggende i en Krybbe.“ I Barnets Svøb er Frelseren indesluttet, og fra dette Svøb vil han udfolde sig for dig i al sin Fylde, naar du med barnligt Enfold søger ham der og har nok i det lille Tegn; thi her er det store og det lille hel underligt forenet. Kommer du til Barnet i Bethlehem med et barnligt Sind, da aabenbarer dette Barn sig for dig som din Frelser, og alt hvad han som Guds og Menneskens Søn har gjort for dig, bliver dig tildel, du faar Kraft til at tilegne dig hans Lidelses, Døds og Opstandelses Velsignelse, ja at iklæde dig hans Retfærdighed. Og saa giver han dig hermed til Eiendom den sande Fred, som et Guds Barn skal have som en Julegave fra Barnet i Bethlehem; thi du lærer selv at blive et Barn, som sætter dit Livs gode og onde Dage i Gud Faders Haand og takker i Jesu Navn for alt, hvad du faar. Du er da juleglad.

Mit Hjerte altid vanker
I Jesu Føderum,
Did samles mine Tanker
I deres Hovedsum.
Der er min Længsel hjemme,
Der har min Tro sin Skat,
Jeg kan dig aldrig glemme,
Du søde Julenat!

Den mørke Stald skal være
Mit Hjertes Frydeslot,
Der kun jeg daglig lære
At glemme Verdens Spot,
Der kan jeg bedst befinde,
Hvori min Ros bestaar,
Naar Jesu Krybbes Minde
Mig ret til Hjertet gaar.

3. Immanuel.

Vi læser i Esaias Kap. 7, 14: „Derfor skal Herren selv give Eder et Tegn: Se en Jomfru er frugtsommelig og føder en Søn, og du skal kalde hans Navn Immanuel“. Dette gjentages hos Math 1, 23: „Se en Jomfru skal blive frugtsommelig og føde en Søn, og man skal kalde hans Navn Immanuel, hvilket er udlagt: Gud med os“. Immanuel er altsaa Guds Søns Navn, som den der paa én Gang er Gud og Menneske. Derfor siger han ogsaa selv: „Jeg er med Eder alle Dage“. Men dette Navn er egentlig et Tegn, et Pagtens Tegn, eller med andre Ord: at Guds Søn som Menneske fik dette Navn er et Tegn paa, at Gud er med os, — ja Immanuel er selv Tegnet, er selv Pagtens Bekræftelse. Den historiske Foranledning til, at dette Tegn blev forjættet, er følgende. Den unge, ugudelige Kong Achas i Jerusalem blev haardt truet af Israels Konge Pekah og den med ham forbundne syriske Konge Rezin, som beleirede Jerusalem. Da sendte Herren sin Profet Esaias til Achas og bød ham begjære et Tegn fra Herren, hvilket han selv vilde, saa skulde Herren stadfæste dette Tegn ved at befri ham fra Fienderne. Men da den hykkelske Konge afslog dette, lod Herren ham vide, at han selv vilde give et Tegn, og det var, at en Jomfru skulde føde en Søn, som skulde kaldes Immanuel, og som skulde æde Smør og Honning indtil han lærte at skjelne mellem ondt og godt ɔ: som var bestemt til at være et ringe, fattigt Barn, der nærede sig af den ringe Kost, som Landet i sin forladte Tilstand kunde frembringe. Saa vist som dette Tegn skulde opfyldes, saa vist vilde Herren forjage de forbundne Konger, men Achas og med ham Juda og Jerusalem skulde da ogsaa vide, at Herren vilde lægge Landet øde, saa

Smør og Honning skulde være dets eneste Føde. Det maa ikke forundre os, at Herren lod Profeten forkynde den længe efter Achas's Død indtrædende Begivenhed, Immanuels Fødsel, som Tegn for ham og hans Samtid. Thi for Herren er tusinde Aar som én Dag, for ham er Tiden kun som en Draabe i Havet, og naar han sætter sit Ord i Pant, da er dette godt nok, er Tegn nok for den, som vil tro. Saaledes siger han 2 Mos. 3, 12: „Sandelig jeg vil være med dig (Moses), og dette skal være dig et Tegn, at jeg, jeg haver sendt dig: Naar du udfører Folket af Ægypten, da skulle I tjene Gud ved dette Bjerg (Horeb)." Ligesaa 1 Sam. 2, 34: „Og dette skal være dig et Tegn, som skal komme over dine to Sønner, over Hofni og Pinehas: paa én Dag skulle de begge dø". Begge disse Tegn skulde indtræde i Fremtiden, men de er ligefuldt gyldige Tegn, fordi Herrens Ord er Borgen for, at de vilde indtræde. Saaledes er ogsaa Forjættelsen om Jesu Kristi Fødsel ved Jomfru Maria et Tegn paa, at Gud vil være med sit Folk, vil være „Immanuel", vil fri det fra dets Fiender, men paa samme Tid ogsaa et Tegn paa, at Gud vil straffe sit Folk, fordi det er ham utro og slutter Forbund med Hedningerne. Straffen og Frelsen gaar Haand i Haand; Gud Herren vil lægge Landet øde, men vil dog lade en Levning blive tilbage, og af denne Levning skal fremkomme et nyt Pagtens Folk, et aandeligt Israel, hvis Konge skal være Immanuel, og som skal være Konge over Jakobs Hus evindelig, og der skal ikke være Ende paa hans Kongerige (Luc. 1, 33). Men Achas troede ikke dette Tegn og vedblev at være ugudelig, derfor straffede Herren ham; og hans gudfrygtige Søn Ezechias kunde kun for en Tid afvende Herrens Vrede, som snart brød ind og lod Konge og Folk føres til Babylon.

Der Tidens Fylde kom, udsendte Gud sin Søn, født af

en Kvinde. Tegnet blev givet, det Tegn, der er den nye Pagtes Tegn, ligesom Paaskelammet var den gamle Pagtes Tegn. Men som Paaskelammet ofredes for Jøde-Folkets Synder, og som saadant Sonoffer tillige var et Livets Pant (at ikke Dødsengelen skulde ramme Israel), saa skulde ogsaa Immanuel ofres for den ganske Menneskeheds Synder og derved blive en Frelser fra Død til Liv. Immanuel gik i Døden for os, men opstod til vor Retfærdighed, til vort Liv, og er netop derved bleven os den rette Immanuel, der kan være med os alle Dage, fordi han har overvundet alt, som er imod os, nemlig Synd, Død og Satans Rige. Den hellige, den syndefrie maatte dø, for at Døden kunde miste sin Braad, og det er just Tegnet paa, at Gud ikke længere er imod os, at han hengav sin Søn den enbaarne for vore Synder. Naar Guds Søn staar i sin dybeste Fornedrelse for Pilatus, ifort Purpurkaaben og Tornekronen, og naar Pilatus siger: „Se det Menneske!" da raaber vi: „Se Immanuel! Se Kongen over Jakobs Hus evindelig!" Saavist som du, o Immanuel, er pint under Pontius Pilatus, er korsfæstet, død og begraven, saavist er „Gud med os", saavist vil Gud ingen Synders Død, men at han skal omvende sig og leve. Og saa vist som du, o Immanuel, er nedfaren til Helvede og er opstanden fra de Døde, saavist har du overvundet Mørkets Magter og alt, hvad der er os imod, og saa vist er du med dine Disciple alle Dage, ligesom du vandrede med dine Disciple til Emmaus. Fordi du, o Immanuel, er blevet os det rette Frelsens Tegn, saa begjærer vi intet andet Tegn, men ved ogsaa, at dette er Jonas's Tegn, der i Grunden intet andet er end Korsets Tegn, Dødens Tegn, der er blevet Livets Tegn, fordi denne Død er den Helliges Død og dette Dødens Tegn er Tegnet paa, at Synden er død, og det er derved bevist, at Immanuel opstod fra de Døde. Gud

var mod os, da han lyste Forbandelse over os, men han blev med os, da hans Søn blev til en Forbandelse for os paa Korsets Træ.

Lovet være Gud og vor Herres Jesu Kristi Fader, som efter sin store Barmhjertighed har gjenfødt os til et levende Haab formedelst Jesu Kristi Opstandelse fra de Døde. Det er vort levende Haab, at vi evindelig skal være med Herren, og dette Haab grunder vi paa Immanuels Opstandelse fra de Døde; men hans Vandring her i Livet med sine Disciple er os et kraftigt Pant paa, at dette Haab gaar i Opfyldelse. Derfor skal det være vor Glæde og vor Trost under Jordlivets haarde Skjæbner, at Immanuel er nær hos os, og at vi kan være forvissede om, at han kjender og antager sig al vor Nød, baade aandelig og timelig, at han læger Sjælens og Legemets Sygdomme, og at han forvandler Modgang til Medgang, just fordi han er „med" os; thi hvo og hvad kan da være mod os? Saa vil vi ikke som Achas fornærme Herren ved hykkelsk Beskedenhed og sige: „jeg vil ikke friste Herren;" thi det er ikke at friste Herren at tro ham paa hans Ord og annamme hans Tegn. Vær derfor trøstig og frimodig du, som har lært Immanuel at kjende, lad ikke Hedningesorgen knuge dig ned, lad ikke Mishaab svække din Kraft, thi du vandrer ikke alene paa Veien, du er ikke forladt, ikke overladt til dig selv, du har ham med dig, som baade kan og vil komme dig til Hjælp, og som engang skal aftørre hver Taare af dine Øine. Hold kun hart ved den Usynlige, som om du saa ham, fortro dig til ham, klag din Nød for ham, vent alt af ham, vær forvisset om, at han vil finde paa Raad, naar du er raadvild, vil føre dig paa ret Vei, naar du af Skrøbelighed har taget feil af Veien. Lad Tegnet fra Bethlehem, fra Golgatha og fra den aabne Grav stedse lyse for dig, og du skal finde Veien frem til det himmel-

ske Jerusalem. Men lad ogsaa den Bevidsthed, at Gud er med dig, holde dig aarvaagen og i Bøn, saa du ikke tager det let med Synden, men altid mindes, at Herren ser dig, og Herren hører hvert Ord af din Mund. „Mesteren er her", lad det altid være i din Tanke, og du vil derved bevares i mangen en Fristelse. Ja — Gud være lovet for sin udsigelige Naade! Amen.

O du min Immanuel,
Jesus, hvilken Himmelglæde
Har du gjort min arme Sjæl
Ved dit Blods den Purpur-Bæde!
Fienden tænkte, den var fast,
Men hans trædske Snare brast.

VII. Slutning.

Vi vender os ad den samme Vei tilbage til Jerusalem. Men vi maa skynde os, thi „det er mod Aften, og Dagen hælder“, og ved Solnedgang lukkes Jerusalems Porte. Rigtignok kan man for „Bakschisch“ faa dem oplukkede, men denne Skat vil vi helst undgaa. Netop som Vagten er ifærd med at lukke Porten, kommer vi ilende til og faar da uden Vanskelighed Lov til at komme ind i Staden. Vi bringes derved til at tænke paa Joh. Aab. 22, 14: „Salige ere de, som gjøre hans Befalinger, paa det de maa faa Adgang til Livsens Træ og indgaa gjennem Portene i Staden. Men udenfor ere Hundene og Troldkarlene og Skjørlevnerne og Manddraberne og Afgudsdyrkerne og hver, som elsker og øver Løgn.“ Som vi anstrængte os i det legemlige for ikke at blive udelukkede fra det jordiske Jerusalem, saa faar vi nok ogsaa hernede anstrænge os i det aandelige og ile frem paa Sandhedens Vei for ikke at blive udelukkede fra det nye Jerusalem og faa Del med dem som elsker og øver Løgn.

Den følgende Morgen er bestemt til Afreise, og da vor Tid ikke tillader os at reise videre om i det hellige Land, maa vi finde os i at tage Veien tilbage til Jaffa for derfra med Dampskib at reise til Port-Said. Vi faar saaledes heller ikke Anledning til at besøge de saakaldte „Kongernes Grave“ straks nordenfor Jerusalem; men da disse i Fjeldet indhugne Grav-

kamre ganske vist ikke har gjemt de jødiske Kongers Ben, thi disse Konger blev jo begravne paa Sydsiden af Zion, er heller ikke saadanne Minder knyttede til disse Klippegrave, at vi savner synderligt ved ikke at besøge dem. Enten er disse Grave byggede for Konger af Herodes's Slægt, eller ogsaa er de den assyriske Dronning Helena af Adiabenes Gravmæle. Der berettes, at hun med sin Søn Izates allerede i Hjemmet var vundet for Jødedommen, og at hun efter sin Gemals Død drog til Jerusalem, hvor hun netop indtraf under en svær Hungersnød, som hun efter Evne søgte at afhjælpe. Efter Sønnens Død vendte hun tilbage til sit Hjem, men da hun snart efter døde, blev hendes og hendes Søns Ben førte til Jerusalem. Men Josefus skjelner mellem Helenas Gravmæle og de kongelige Gravhuler, saa det dog er meget tvivlsomt, om de er identiske. Vogt antager, at Kongernes Grave har været enten for Maccabæer eller for Herodes's Slægt.

Vi gjør derimod forinden vor Afreise et lidet Besøg til den i Nærheden af Damaskus-Porten udenfor Staden liggende Jeremias-Grotte. Den kaldes saa, fordi efter Traditionen Profeten Jeremias der skal have skrevet sine Klagesange. Det er dog ikke blot denne Tradition, som gjør Grotten eller Hulen mærkelig, men mere den Omstændighed, at flere i den nyeste Tid har vendt sit Blik paa den som det Sted, hvor Golgatha skulde være at søge, og man har da ment, at Høien over Grotten netop paa Grund af sin hvælvede Form har faaet Navnet „Hovedpande Sted“. Saa har man da ogsaa fundet, at da efter al Sandsynlighed de store Marmorkvadre til Templet er udhuggede her (det er tydeligt, at her har været et Stenbrud), vilde Ps. 118's Ord: „Den Sten, som Bygningsmændene forskjøde, er bleven til en Hovedhjørnestenˮ passe forunderlig godt med, at han blev korsfæstet her, altsaa blev „forskudt“, som i

Sandhed er Hovedhjørnestenen. Men hvor sindrigt dette end kan være, saa hviler dog den hele Antagelse kun paa en Formodning, som igjen støtter sig til den meget løse Grund, at dette Sted som liggende udenfor Porten og ved Alfarvei vilde have været meget passende. Vi kan derfor ikke herved finde os rokkede i vor Formening, at der er Mulighed for, at Golgatha og Kristi Grav har været der, hvor Gravkirken er bygget, og vi vil ialfald helst fastholde denne Formening saalænge ikke stærkere Grunde fremføres mod den end de, som hidtil er kjendte.

Men idet vi tager Afsked med Jerusalem, og idet vi med Tak til Herren gjentager Psalmens Ord: „Vore Fødder stode i dine Porte, Jerusalem", er det ikke uden Betydning, at vort sidste Minde er fra Jeremias-Grotten, hvor den hellige Profet skal have skrevet sin Klagesang, der begynder saa: „Hvorledes sidder den enlig den folkerige Stad! hvorledes er den bleven som en Enke! Den Store blandt Folkene, Fyrstinden i Landene er bleven Træl. Bitterlig græder hun om Natten, og hendes Taarer rinde paa hendes Kind; hun har ingen Trøster blandt alle sine Elskere; alle hendes Venner have handlet troløst imod hende, de ere blevne hendes Fiender. Bortvandret er Juda formedelst Elendighed og megen Trældom, det sidder blandt Hedningefolkene, det har ikke fundet Hvile: alle dets Forfølgere have indhentet det paa trange Steder. Veiene til Zion sørge, fordi Ingen kommer til Festerne; alle dets Porte ere øde, dets Prester sukke, dets Jomfruer ere sorgfulde, og det selv er bitterlig bedrøvet. Dets Modstandere ere blevne Overmænd, dets Fiender ere trygge; thi Herren har bedrøvet det for dets mange Overtrædelsers Skyld; dets smaa Børn ere gangne i Fangenskab for Fiendens Ansigt."

Ja, saa er det nu, og saa skal det være, indtil Israels

Forløsningstime slaar. Det kan ikke være anderledes, end at den troende Pilgrim, som vandrer ud af Stadens Port forat forlade Staden og Landet, maa istemme denne Klage og med Suk tænke paa Stadens haarde Skjæbne, som den har forvoldt sig ved sin Gjenstridighed, at den ikke kjendte sin Besøgelses Tid. Tanken herpaa ledsager os paa vor Vei tilbage til Jaffa, vi mindes de Jøder, om hvem vi ved, at de helst om Fredagen kommer sammen til den saakaldte „Grædeplads" ved Moria og istemmer Jeremias's Klage, og vi siger Farvel til „det hellige Land" med Vemod og med dyb Erkjendelse af, hvorledes Herrens forudforkyndte Straffedomme er gaaet i Opfyldelse til Punkt og Prikke over det Land, som vel er helligt i sin Udvælgelse, i sine store Minder og sit Haab, men som er vanhelliget af de Vantro, og af Gud lagt øde for dets Folks Overtrædelsers Skyld.

Vort Skib fører os bort fra Jaffas Klippe-Kyst, og idet Landet mere og mere taber sig for vort Blik, indtil der kun er en svag Stribe i Synskredsen tilbage, sender vi det vor sidste Hilsen og siger: „Farvel Jerusalem, Farvel du „de hellige Minders Land", Gud være lovet, som lod vor Fod betræde de helligste Steder paa Jorden og se Abrahams, Isaks og Jakobs Land, hvor vor Herre og Mester led og døde og opstod fra de Døde." Men idet Landet synker ned bag Synskredsen og skjuler sig for vort Øie, fremtræder et indre Syn for vor Sjæl: vi ser det, som det maaske kan blive, naar Profetien er opfyldt: „Forfærdelse er kommen over en Del af Israel, indtil Hedningernes Fylde er gaaet ind, og saa skal det ganske Israel frelses, som skrevet er: den som befrier, skal komme fra Zion og afvende Ugudeligheder fra Jakob, og denne er min Pagt med dem, naar jeg faar borttaget deres Synder" (Rom. 11, 25. 26).

Skal da det omvendte Israel samles i sine Fædres Land?

Hvorfor ikke! Herrens Velsignelse vil jo da være over Zion. Vi ser da Jerusalems Tempel gjenreist og indviet til Kristi Tempel, vi ser kristne Kirker trindt om i Landet, thi hvad Korsfarerne vilde, men ikke kunde ved deres Sværd, det kan Fredsfyrsten formaa ved sit Ord; vi ser Byer reise sig af deres Grus, fordi Forbandelsen er borttaget, vi ser Arbeidets og Flidens Frugter at pryde Landet, som atter flyder med Melk og Honning, medens enhver sidder trygt under sit Figentræ og behøver ei at frygte Ørkenens Sønner, som ikke længer tør herje Landet. Da kan det blive, som sagt er ved Profeten: „Folkene skulle se din Retfærdighed, og alle Konger din Herlighed, og du skal kaldes med et nyt Navn, som Herrens Mund skal nævne. Og du skal være en deilig Krone i Herrens Haand og et kongeligt Hovedsmykke i din Guds Haand. Du skal ikke ydermere kaldes øde; men du skal kaldes min Lyst, og dit Land Ægtehustru; thi Herren har Lyst til dig, og dit Land skal tages tilægte“ (Es. 62, 3 ff.).

Lad end dette kun være en skjøn Drøm, saaledes som Jøderne drømmer den, dog er det os kjært at lade det hellige Land staa for vort Blik i denne fornyede Skikkelse som en Herrens Brud, smykket til Brudgommens Ære, fri for de Slavelænker, som nu tynger det Land, som eier Jorderiges herligste og helligste Minder.

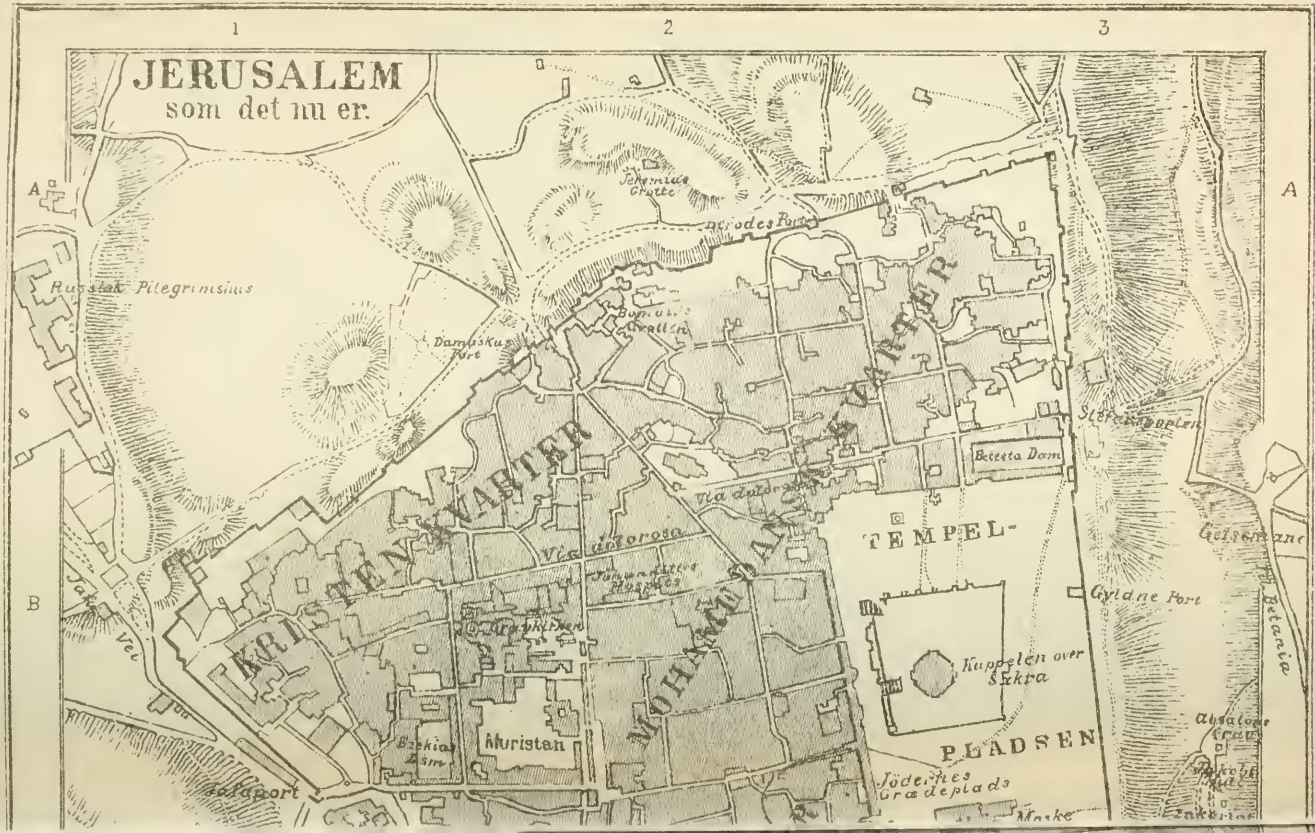

JERUSALEM
som det nu er.
1
2
3
A
B
Russisk Pilegrimsium
Jeremias Grotte
Herodes Port
Damaskus Port
Stefansporten
Betesta Dam
Via dolorosa
Muristan
TEMPEL-
PLADSEN
Kuppelen over Sakra
Gyldne Port
Getsemane
Betania
Jødernes Grædeplads
KRISTEN KVARTER
MOHAMMEDANSK KVARTER
Jafa Vei
Absaloms Grav

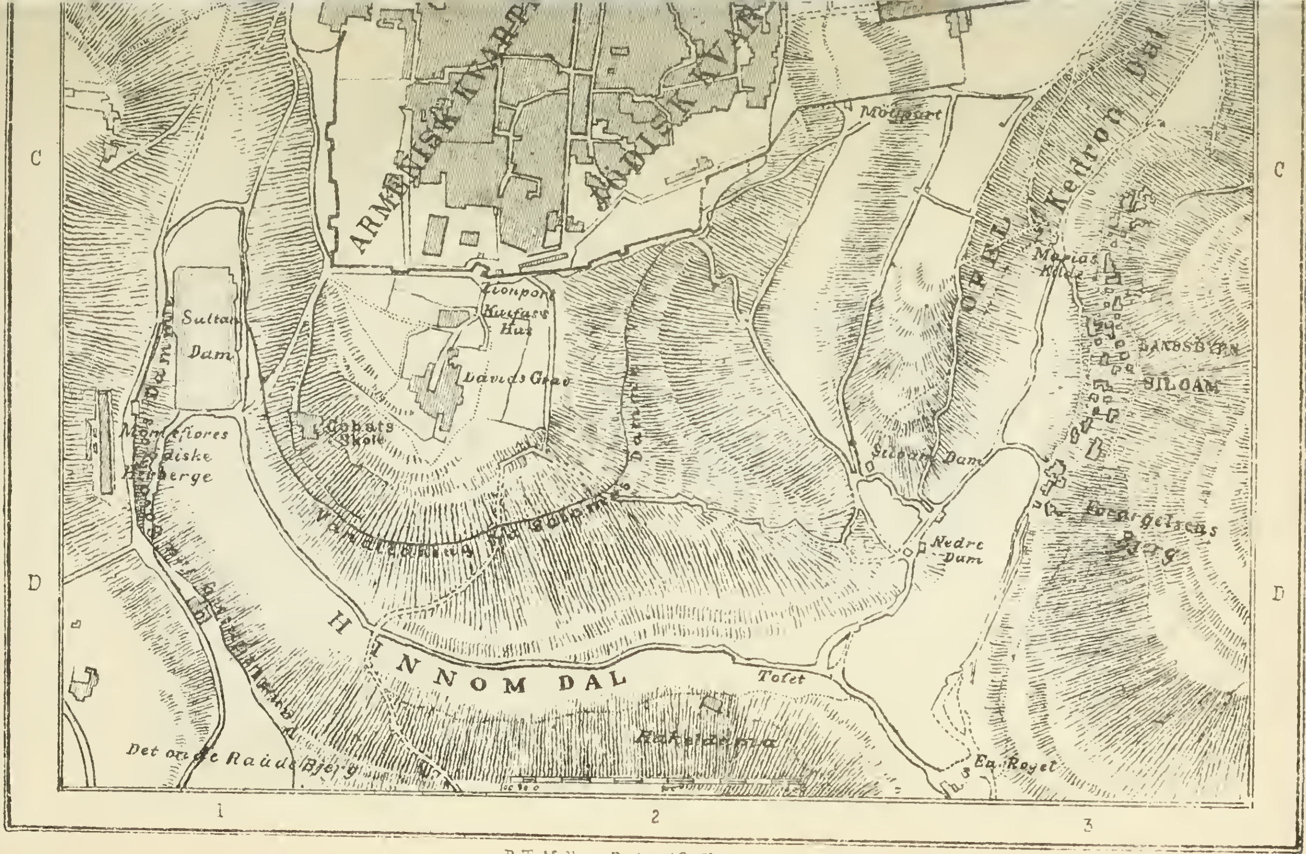

P.T Mallings Boghandels Forlag

I

Vidnesbyrd af Kirkefædrene.

En Række kristelige Skrifter i Oversættelse.

(Kristi Navns Monogram).

Der har fra flere Hold været ytret Ønske om, at der maatte blive udgivet i Oversættelse et Udvalg af Kirkefædrenes Skrifter. Dette Ønske har sin naturlige Begrundelse i den blivende Betydning for hele Guds Kirkes Udvikling, som i fortrinlig Grad tilkommer dens Begyndelsestid. Er det saa, at Kirkens Livsbevægelse gjennem Tiderne foregaar efter Lovene for et organisk Liv, da er den ligefremme Følge heraf, at Kirken kun da lever et klart bevidst Liv, naar den er sig bevidst sit dybe og inderlige Sammenhæng med den Fortid, der betinger dens Nutid. Men i den høieste Grad maa dette gjælde om dens første Dage paa Jorden, dens Oldtid, der i uudviklet Fylde indeholder de Spirer, der senere er komne til Vækst og Udvikling. Særlig maa det være os tilladt at pege paa den lutherske Kirkes Stilling til dette Forhold. Det var den lutherske Reformasjons høie Maal just dette at give en Gjenfremstilling af den oldkirkelige Kristendom i dens Enhed med dens apostoliske Forbillede og befriet fra de Udvækster og den Besmittelse, hvormed den i Tidernes Løb var bleven vansiret. Derfor har den lutherske Kirkes Mænd altid troet at maatte hente Styrke for sit kirkelige

Arbeide i en idelig fornyet Betragtning af Oldkirken. Og derfor har man ogsaa troet, at det vilde være godt og kjærkomment for vor Tid i et skjønsomt Udvalg af Kirkefædrenes rige Literatur at se et Billede af den kirkelige Oldtidstroes friske Tid i dens Kamp mod det gamle Hedenskab og mod Vranglære saa vel som i dens indre kirkelige Ordninger o. s. v.

Vi har derfor troet at kunne imodekomme et berettiget Ønske ved at lade udgaa en Række Skrifter i Oversættelse af Kirkefædrene i tvangfri Hefter under ovenstaaende Fællestitel.

Af denne Række er udkommet:

I. **Cyprians** Skrifter: „Om Kirkens Enhed" og „Om Herrens Bøn", overs. af Sognepr. J. N. Skaar. Kr. 0,75, indb. i Velskb. Kr. 1,10, i Origb. Kr. 1,50.

II. **Tertullians** Forsvarsskrift for de Kristne mod Hedningerne, overs. af Pastor C. J. Arnesen. Kr. 1,35, indb. i Velskb. Kr. 1,80, i Origb. Kr. 2,20.

III. **Augustins** „Bekjendelser", overs. af Overlærer S. Vemmestad. Kr. 3,45, indb. i Velskb. Kr. 4,00, i Origb. Kr. 4,50.

IV. **Clemens Romanus**, „1ste Brev til Korinthierne", overs. af Pastor J. Jansen. Kr. 0,80, indb. i Velskb. Kr. 1,20, i Origb. Kr. 1,60.

V. **Kyrillus af Jerusalem**, „Katekeser", overs. af Pastor J. Belsheim. Kr. 3,55, indb. i Velskb. 4,10, i Origb. 4,60.

VI. **Cyprians** Skrifter: „Til Donatus", „Om Dødeligheden" og „Om Taalmodighedens Gode", overs. af Sognepræst O. Ugland. Kr. 0,70, indb. i Velskb. 1,05, i Origb. Kr. 1,45.

VII. **Justinus Martyr**, „Apologier", overs. af Dr. theol. K. Krogh-Tonning. Kr. 1,65, indb. i Velskb. Kr. 2,10, i Origb. Kr. 2,50.

VIII. **Augustin**, „Om Guds Stat". Fremstillet i Sammendrag af Sognepræst Osc. Moe. Kr. 1,55, indb. i Velskb. Kr. 2,00, i Origb. Kr. 2,40.

IX. **Augustin**, „Enchiridion", en kort Haandbog om Tro, Haab og Kjærlighed, overs. af Sognepr. D. Thrap. Kr. 1,20, indb. i Velskbind Kr. 1,60, i Origb. Kr. 2,00.

Rækken tænkes fortsat med:

Ignatius, „Breve", overs. af Dr. theol. A. C. Bang.
Tertullian, „Om Præscriptioner", „Om Sjelens Vidnesbyrd" og „Om Skuespil", oversat af Pastor C. J. Arnesen.
Irenæus, „Mod Kjætterne", overs. af Pastor L. Fabritius.
Ambrosius, Udvalgte Skrifter, overs. af Overl. S. Bemmestad.
Homiletiske Udlæggelser af Daabssymbolet i Udvalg. Oversat af Prof. Dr. C. P. Caspari.
Chrysostomus, Udvalgte Skrifter. Overs. af Provst S. Bugge.
Minucius Felix, Octavius. Oversat af Stiftskapellan i Kristiania L. Oftedahl.
Athanasius, Udvalgte Skrifter. Overs. af Pastor A. Hansen.

Af Pressens anerkjendende Udtalelser om „Vidnesbyrd af Kirkefædrene" hidsættes:

(**Bergens Aftenblad.**) „Idet vi henleder Opmærksomheden paa dette Udvalg af Kirkefædrene, skal vi tilføie, at man i denne Samling vil have et livsfriskt og anskueligt Billede af det Liv, som rørte sig inden Oldkirken i dens Kamp mod Hedenskabet og den indbrydende Vranglære".

(**Gøteborgsposten**). „Hos den mycket verksamma förläggarefirman P. T. Malling i Kristiania fortsättes det i sin väg storartade och af all uppmärksamhet förtjenta utgifvandet af kyrkofädernas mera framträdande och inom den kristna kyrkan i högt anseende stälda skrifter, med hvilka det sannerligen gör litet hvar godt att återknyta bekantskapen".

(**Helsingørs Dagblad**). „Jo mere man stifter Bekjendtskab med disse Oldkirkens Forfattere, des mere maa man beundre den Kraft og Klarhed, der lyser ud af deres Arbeider. Oversættelsen lader Intet tilbage at ønske, og man maa haabe, at ret mange ville støtte Forlæggeren i dette smukke Foretagende, saa han kan finde grundet Anledning til at fortsætte det."

(**Hjemmet**). „Det er et saare fortjenstligt Foretagende, som i indeværende Aar er sat i Gang paa P. T. Mallings Forlag, nemlig Udgivelsen af en Række af Kirkefædrenes Skrifter i Oversættelse. Der er nuomstunder kun faa, endogsaa af vore Theologer, der er istand til at læse disse Skrifter i Originalsproget, og dog maa det alletider under Kirkens fortsatte Udvikling være af stor Betydning for ethvert Kirkesamfund, der ikke vil være en losreven Sekt, at det bevarer Sammenhængen med Kirkens Fortid. — —

— — Ved oplysende Anmerkninger er der sørget for, at disse Skrifter kan læses saavel af Læg som af Lærd, og den læge Kristen burde vide at benytte den lette Adgang, som her aabnes ham, til de Oldkirkens Helligdomme, der forhen alene har været forbeholdt de Lærde."

(Luthersk Ugeskrift.) „At gjøre Kirkefædrenes Skrifter i passende Udvalg tilgjængelige for den kirkelige Almenhed er visselig et gavnligt og tidsmæssigt Foretagende. — —. For det Første er der hos Fædrene megen ligefrem Opbyggelse at hente for den troende Sjæl. Det er ikke for Intet, at deres Navne have lyst gjennem alle Kirkehistoriens Tider, ikke uden Grund, at alle senere Slægter have seet op til dem som Kirkens „Fædre". Vi finde hos dem en Troens Enfold og Kraft, en Tankernes Friskhed og Dybde, en Livets Inderlighed og Sandhed, som ikke kan Andet end virke styrkende og bekræftende paa vort eget Troesliv. Det merkes saa tydeligt, at om end Tiderne vare andre, Udtryksmaaden og Tankegangen en anden end vor, var dog Troen og Aanden den samme i Kristi Kirke i hine dens første Aarhundreder som i vore Dage. — — Men dernæst er der af Fædrenes Skrifter megen ligefrem Oplysning og Belærelse at hente. — — Endelig ville vi nytte Leiligheden til at henlede vore Præsters Opmærksomhed paa den Nytte, som de for sine Prædikener kunne have af et patristisk Studium. — — Vi ønske Foretagendet al Fremgang. Vort Kirkefolk vil tjene sig selv bedst og give sig et godt Vidnesbyrd, om det nytter den her tilbudte Leilighed til at blive kjendt med de gamle og dog, fordi de have Aandens Liv i sig, stedse unge Kirkefædre."

(Stavangeren). „Disse „Vidnesbyrd af Kirkefædrene" vil altid beholde sit Værd, og man maa derfor med Glæde modtage denne Oversættelse, der gjør dem tilgjængelig ogsaa for Lægfolk og gjør dem til hele den dannede Almenheds Eiendom. Netop i vor Tid, da Vantroen ogsaa hos os stræber at trænge ind, kan de maaske blive af stor Betydning som en Modvægt mod denne. Vi maa derfor anbefale dem paa det bedste".

Subskriptionen er kun bindende for hvert Skrift og Prisen bestemt til 15 Øre pr. Ark, i Format og med Tryk som i nærværende Bog.

De som godhedsfuldt vil paatage sig at samle Subskribenter erholder paa 10 betalte Explr. det 11te frit.

Subskription modtages i alle Boglader i Norge, Sverige og Danmark samt hos Forlæggeren

P. T. Mallings Boghandel

(G. Kr. Johs. Parmann)

Kristiania.

Værdifulde Bøger,

udkomne paa P. T. Mallings Boghandels Forlag.

Aubert, Elise. Dagny. Med Titelbillede. Andet Oplag. 23 Ark 8vo. Kr. 4.50; i Originalbind Kr. 5.80.

(**Budstikken.**) „Dagny" er en yndig og stemningsfuld Fortælling, der tillige er henlagt inden vort Lands kjendte Kredse, dels i Hovedstaden, dels udenfor, og omfatter det sunde og bifaldsværdige i vor Tids Strømninger. — — Vi anbefaler paa det bedste denne smukke og gode Fortællinger, der overalt vil være meget velkommen."

(**Hamar Stiftstidende.**) „Det er en heltigjennem elskværdig Bog, en af den Slags,som giver noget til alle og som ingen vil have læst forgjæves, som derfor ogsaa saa trygt kan anbefales enhver."

Aubert, Elise (E—e). Et Juleminde. Med Titelbillede. 9¼ Ark 8vo. Kr. 1.80; i elegant Bind Kr. 2.80.

(**Skilling-Magazin.**) „Et Juleminde, hvori Læseren faar et Billede af Julelivet paa Landet for 20 a 30 Aar siden, udmærker sig som Forfatterindens tidligere Arbeider „Hjemmefra" og „Kirsten" ved sine fortræffelige Karaktertegninger og sin ukunstlede, men tillige fine Fremstilling."

Aubert, Elise (E—e). Hjemmefra. Fortællinger. Med Titelbillede efter Originaltegning af Eilif Petersen. 9½ Ark 8vo. Indb 2 Kr.; i elegant Bind Kr. 2.80).

(**Wäktaren.**) „— Om mychken fin iagttagelseförmäga öfwer själsförhållanden witnar denna berättelse, såsom och flere bland de föregående; och lewande taflor af Norges egendomligt sköna fjell- och hafsnatur har man föröfrigt her och der gennom hela boken på köpet."

Aubert, Elise (E e). Kirsten. En Fortælling. 15 Ark 8vo. 3 Kr.; i elegant Bind 4 Kr.

(**Aalborg Stiftstidende.**) „— Der er noget Friskt og Skjønt over den, som i vor paa ufriske og altfor ofte uskjønne Produktioner rige Tid gjør et tiltalende Indtryk."

Caspari, Theodor. Tidsbilleder. (43 Digte). Med xylograferet Titelbillede efter Originaltegning af Wilhelm Larsen. 9½ Ark 8vo. Kr. 1.80; i Originalb. 3 Kr.; do. med Guldsnit Kr. 3.80.

(**Morgenbladet.**) „Vi staar her utvivlsomt for det betydeligste og interessanteste blandt Aarets Nyskabelser paa det literære Omraade, dobbelt interessant, fordi det er født af og gjennemtrængt af et virkelig poetisk Grundsyn, og fordi denne Begavelse endnu er i sin kraftigste Udvikling og lover godt for Fremtiden."

Dahl, Jonas. Paa hellig Grund. Kirkelige Reiseskisser og Indtryk. 15 Ark 8vo. Kr. 2.50; indb. Kr. 3.50.

(**Luthersk Ugeskrift.**) „— — Bogen er i Ordets bedste Mening underholdende. Den er saa livlig skrevet, at vi have seet Børn i Konfirmationsalderen læse den med stor Glæde; men den er tillige saa stemningsrig og sand, at ogsaa alvorlige Mænd ville finde sig vel ved at lade dens Billeder gaa forbi Sjælen, naar de ere trætte af Dagens Møie. Vi tvivle derfor ikke paa, at den vil blive kjær overalt, hvor den bliver kjendt, og det skulde glæde os, om vi ved denne vor Anbefaling i nogen Maade kunde bidrage til at føre den ind i kristelig Familiekredse."

Dahl, Jonas. Noveller og Studier. 10¼ Ark 8vo. Kr. 1.80; indb. Kr. 2.80.

(**Fædrelandet.**) „— — Gid saadan Kjærlighed, som her aander os kvægende imøde, maatte leve i alle Hjem! Mangesteds er Skildringen i Novellerne saa livagtig, at man næsten kunde lokkes til at paastaa: dette maa Forfatteren selv have oplevet."

Dahl, Jonas. Populære Afhandlinger om Religionen og Religionerne. 8 Ark st. 8vo. Kr. 1.80; i Velskbind Kr. 2.50; i Shirt. Kr. 2.80.

(**Aftenposten.**) „— — Afhandlingerne ere rige paa Stof, der for en stor Del vil have Nyhedens Interesse for det almindelige Bogpublikum, og Behandlingen af de mange vigtige Spørgsmaal er klar og almenfattelig nok til at kunne paaregne en vid Læsekreds."

Flood, Constantius. I Havskjærene. Fortællinger og Skildringer. Med Titelbillede og Initialer samt 5 Illustrationer efter Originaltegninger. 15 Ark 8vo. 3 Kr.; i Originalbind 4 Kr.

(**Morgenbladet.**) „Han kjender ud og ind det Folk, fra hvilket han laaner Forbillederne for sine Fortællingers Personer, og derved blive disse Fortællinger et vigtigt Bidrag til den norske Folkepsykologi, samtidig med, at de vinde sin Forfatter en hædret Plads i Literaturen."

Flood, Constantius. I Krigsaarene. Optegnelser og Skildringer. Med Titelbillede. 13 Ark 8vo. 2 Kr.; indb. 3 Kr.

(**Bornholms Avis.**) „Det er velgjørende for enhver Fædrelandsven at følge de heri skildrede Søhelte, der ikke i Mod, Snildhed og Udholdenhed staa tilbage for de store Søkrigere i Sagatiden."

Flood, Constantius. Novellistiske Tidsbilleder. Med Titelbillede. 18 Ark 8vo. 3 Kr.; indb. 4 Kr.

(**Aftenposten.**) „Fortællingen giver os derfor noget mere, end en god Novelle til Underholdning i en ledig Time: den opruller et levende „Tidsbillede" for os og hensætter os saa fuldt i hine urolige, eventyrlige Tiders eiendommelige Samfundsforhold, at vi lærer mere deraf end af mangen tyk historisk Haandbog."

Flood, Constantius. Fra Agdesiden. Skildringer og Oplevelser. 10 Ark 8vo. Kr. 1.80; i Originalbind Kr. 2.80.

(**Hjemmet.**) „— — Forfatteren har indlagt sig en ikke ringe Fortjeneste ved at have samlet, hvad der endnu var tilbage i Mands Minde af Erindringer fra Krigens Tid og samstillet dem med de offentlige Rapporter og Beretninger om disse Begivenheder. Det var ogsaa paa høi Tid, at en saadan Samling blev gjort; thi saadanne Begivenheder lever ikke synderlig længere i Erindringen, end den sidste Deltager lever, og uforvanskede lever de ikke engang saa længe."

Flood, Constantius. Liv ved Kysten. Skisser og Fortællinger. 10 Ark 8vo. Kr. 1.80, indb. Kr. 2.80.

Flood, Constantius. Fra Fjeldet og Skjærgaarden. Skildringer og Optegnelser. 10 Ark 8vo. Kr. 1.80; indb. 2.80.

Flood, Constantius. Smaastykker. 12½ Ark 8vo. Kr. 2.20; indb. 3 Kr.

(**Gøteborgsposten.**) „— — er skrevet med en saadan poetisk Anskuelighed, og paa samme Tid med en af Kunstnerens Udmeisling adlet, fuldt realistisk Sandhed, at vi betvivler, at selv Jonas Lie kunde have leveret et mere livfuldt, sympathetisk og til samme Tid rørende Billede af Livet i Norges Skjærgaard."

Flood, Just W. Fem Aar tilsjøs. Oplevelser og Hændelser. Med Titelbillede. 15¼ Ark 8vo. Kr. 2.40; indb. 3 Kr.; i Origb. Kr. 3.40.

(**Aftonbladet.**) „Förf. fullföljer hela sin skildring med en omedelbar enkelhed, en sanning och naivitet, ja, understundom med en friskhet och humor, som göra hans resebeskrifning til en äkta ungdoms- och folkbok".

Flood, Just W. Fra Land og Sjø. Sandfærdige Fortællinger. Med Titelbillede. 8½ Ark 8vo. Kr. 1.30; indb. Kr. 1.80; i Origb. Kr. 2.20.

(**Aftenposten.**) „Der er i det hele udbredt en Livsfriskhed over disse Skitser, som gjør et ubetinget tiltalende Indtryk. Enkelte af dem er fortalte med en Dygtighed i Fremstillingen, som selv de af vore Digtere, som har behandlet Livet tilsjøs, neppe kan opvise Mage til."

Fries, N. I Hvilestunder. Tre Fortællinger. Autoriseret Oversættelse fra Tydsk ved P. B. 17 Ark 8vo. Kr. 2.50; i Papbind Kr. 2.80; indb. i presset Shirting Kr. 3.50.

Fries, N. I Stille og Storm. Tre nye Fortællinger. 13 Ark 8vo. 2 Kr.; i Papb. Kr. 2.25; i Shirtingsb. 3 Kr.

(**Luthersk Ugeskrift.**) Fries's Fortællinger er Nutidsfortællinger, men blandt disse staar de i første Rang."

Fries, N. Krongaarden og Fyrlyset. To nye Fortællinger. $14\frac{1}{2}$ Ark 8vo. 2 Kr.; i Papb. Kr. 2.25; i Shirthingsb. 3 Kr.

(**Helsingørs Dagblad.**) „Det er to nydelige Fortællinger, smukke i Form og Indhold og gjennemsyrede af dyb Religiositet."

Koren, W. F. Reiseindtryk og Skildringer fra det hellige Land. 7 Ark 8vo. Med 12 Illustr. og 1 Kart over Jerusalem. 1 Kr.; i Papbind Kr. 1.40; i Velskbind Kr. 1.60; i elegant Originalbind 2 Kr.

(**Dagen.**) „Det er ligesom et Stykke Bibelhistorie, fortalt i et overordentligt smukt og rent Sprog, som her oprulles for os."

Lassen, H. Wergeland og hans Samtid. Anden revid. Udg. $23\frac{1}{2}$ Ark st. 8vo. 5 Kr.; indb. Kr. 6.20.

Indhold: Barndomsaar og første Indtryk. — Ungdom og Galskab. — „Skabelsen, Mennesket og Messias". — Politiske Ideer. — Norskhedsperioden. — Dæmringsfeidens Ophav. — Wergeland og Welhaven. — Studenterforbundet „Vidar". — „Norges Dæmring". — Henrik Wergeland og „Folket". — „Statsborgeren" og „Den Constitutionelle". — Campbellerfeiden. — Siful Sifadda. — Afsluttende Udsigt over Wergelands Digterliv. Husligt Liv. Carl Johan. Sidste Dage. Aktstykker.

Lassen, H. Breve fra Henrik Wergeland. 12 Ark 8vo. 1 Kr.; indb. Kr. 1.80.

Margrethe. Anna Helsing. Billeder fra Vækkelsestiden i Femtiaarene. Med anbefalende Forord af Dr. theol. A. Chr. Bang. Med Billede efter Originaltegning. $8\frac{1}{2}$ Ark 8vo. Kr. 1.60; indb. i Origb. Kr. 2.50.

Indhold: Nogle indledende Bemærkninger. — Kvindeforeningen. — Bibellæsninger. — Hjemmet. — I Lensmandsgaarden. — Gjenforeningen. — I Vennekredsen. — Femten Aar senere.

Marie. Hjemmet. Hverdagsbilleder. Andet Oplag. $22\frac{1}{4}$ Ark 8vo. Kr. 3.80; indb. i Origb. 5 Kr.

(**Dagens Nyheder.**) „Hendes nye Fortælling udmærker sig ved de samme gode Egenskaber og staar maaske endog, hvad Skarpheden i Karaktertegningen angaar, over de fleste af dem, saa at vi ikke tvivle paa, at den vil finde en god Modtagelse."

Marie. Fra min Fødeby. Karakterskildringer. Andet Oplag. 10 Ark 8vo. Kr. 1.60; indb. i Origb. Kr. 2.50.

(**Skilling-Magazin.**) „Der gaar gjennem det hele en sund og ægte kvindelig Livsopfatning, hvilket ikke udelukker et paa sine Steder endog satirisk Lune, og hendes Gjengivelse af Karakter og Livsforhold vidner om et aarvaagent og psykologisk Blik."

Marie. Gjennem Kamp. Et Livsbillede. Tredie Oplag. 11 Ark 8vo. Kr. 1.60; indb. i Origb. Kr. 2.40.

(**Morgenbladet.**) „Bogens Sprog er rent, og Fremstillingen frisk og fængslende. Der er en indre Glød tilstede, som lige til Enden holder Formen flydende."

Marie. I Tusmørket. Et Hverdagsbillede. Tredie Oplag. 6 Ark 8vo. Kr. 0.80; indb. i Origb. 1.60.

(**Dagen.**) „Vi noterer tredie Oplag af denne velskrevne Bog som det bedste Bevis paa den pseudonyme Forfatterindes Popularitet."

Marie. I det Stille. Skildringer fra den hjemlige Arnes Synspunkt. Andet Oplag. 22 Ark 8vo. Kr. 3.80; indb. i Origb. 5 Kr.

(**Morgenbladet.**) „Der er i denne Bog en Fasthed i Kompositionen, en Klarhed i den udtalte Livsanskuelse og en kunstnerisk Dygtighed i Sprogets Behandling, som vil sikre den en varig Plads i vor Literatur."

Marie. Ved egen Kraft? Novelle. Andet Oplag. 17¼ Ark 8vo. 3 Kr.; indb. i Origb. Kr. 4.20.

(**Morgenbladet.**) „Den er skreven med Varme, Liv og Umiddelbarhed; den røber en udpræget Sans for det karakteristiske, Situationerne ere godt udførte og vel motiverede. Fortællingen er sjelden godt komponeret og Forf. har forstaaet at skildre baade Personer og Begivenheder saadan, at Interessen vedligeholdes til Bogens Slutning."

Nissen, R. Tønder. Sex kirkehistoriske Foredrag. 14 Ark 8vo. Kr. 0.80; indb. Kr. 1.50.

(**Luthersk Kirketid.**) „Ved at give en af selve Kilderne ofte og derfor mere detaljeret Fremstilling af Kirkens mest fremragende Personligheder, har Forf. paa en levende Maade meddelt Hovedtrækkene af Christkirkens rige Udvikling i de første Aarhundreder."

Olsen, Carl A. En Guldgravers Historie. Efter Dagbogsoptegnelser fra otte Aars Ophold ved Australiens Guldminer. Med 4 xylogr. Billeder. 16 Ark 8vo. Kr. 2.20; i Velskbind Kr. 2.80; i Origb. Kr. 3.20.

(**Fædrelandet.**) „I Forf. stifter man et særdeles elskværdigt Bekjendtskab, idet han aabent og trohjertet paa ærlig Sømands Vis skildrer os sit eget 8-aarige Guldgraverliv med dets Eventyr, dets Forhaabninger og Skuffelser, Sorger og Glæder."

(Af samme Forf. er tillige udgivet: „Mit Ungdomsliv tilsjøs" og „Tyve Aar i Nordsjøen og Kattegat.")

Poulsen, Vilh. Fra Reformationstiden. Kirkehistoriske Livsbilleder fra forskjellige Lande. 32 Ark 8vo. 6 Kr.; indb. Kr. 6.80; i presset Shirting 7 Kr.

(**Søndre Bergenhus Amtstidende.**) „Han fortæller let og flydende, livligt og folkeligt, og hans Bog egner sig til Udbredelse i de videste Kredse. Vi anser den for en af de bedste Forøgelser, vor folkelige Literatur har modtaget i det sidste."

Schultze, V. Under Korset. Kulturhistoriske Livsbilleder fra den kristelige Oldtid. Autoriseret Oversættelse ved G. Overland. Med Illustrationer 13 Ark 8vo. Kr. 2.60; i Papbind 3 Kr.; i Velskbind Kr. 3.25; i Originalbind Kr. 3.80.

(**Aftenposten.**) „De historiske Personligheder — — ere korrekt tegnede, og det kan i det hele siges, at man i denne lille Fortælling kan danne sig et godt Begreb om, hvorledes Kristendommen fyldte og sprængte den græskromerske Folkeverden."

Støber, Karl. Fortællinger og Skildringer. Oversatte af V. G. Med et anbefalende Forord af Pastor J. G. Blom. I. Samling. 32 Ark 8vo. Med 10 Illustr. 5 Kr.; indb. Kr. 5.80; i Origb. Kr. 6.20. II. Samling 20 Ark 8vo. Med 6 Illustr. 3 Kr.; indb. Kr. 3.70; i Origb. Kr. 4.10.

(**Luthersk Ugeskrift.**) „Der er i Stobers Fortællinger den elskeligste Forening af sund, levende Kristendom og et friskt sprudlende Humor. Stober forstaar som faa andre Forfattere at faa sine Læsere med sig baade i Sorg og i Glæde. En sundere, mer velgjørende og for ufordærvede Gemytter mere tiltalende Læsning vil det være vanskeligt at opdrive."

Tidemand, Nicolay, Oberst. Optegnelser om sit Liv og sin Samtid i Norge og Danmark 1766—1828. Med Forf. Portræt samt en Stamtavle over den Tidemandske Familie. Udgivne ved Kapt. C. J. Anker. 15 Ark st. 8vo. Kr. 3.20; indb. i Shirting Kr. 4.40.

(**Ny ill. Tidende.**) „— — et Arbeide, der fortjener den største Opmærksomhed hos alle, som interesserer sig for vort Lands Historie. — — Hans Fremstillings egne Egenskaber og de Begivenheders Karakter og Betydning, han drager ind under sine Betragtninger, vil gjøre Oberst Tidemands Optegnelser til et af de værdifuldeste og interessanteste Bidrag til vort Lands Historie i Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede."

Trykt i det Mallingske Bogtrykkeri.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BRIEF
DSA
0041505

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 01 06 07 010 1